

ПАНОРАМА

Александър Грин
АКВАРЕЛ

НАРОДНА КУЛТУРА

АЛЕКСАНДЪР ГРИН

АКВАРЕЛ

Превод: Силвия Борисова, Мария Хаджиева, Елка Хаджиева

chitanka.info

Удоволствието, което получава читателят от четенето на Грин, се крие в поетичния език на автора, в светлата енергия на неговия стил, във въодушевената фантазия. Общата му и любима тема е темата за похищението на човешкото щастие.

Андрей Платонов

СИЛВИЯ БОРИСОВА

ДА НАМЕРИМ НЕСБЪДНАЛОТО СЕ

Съдбата на Александър Степанович Грин сякаш се стреми непрекъснато да го разколебае в търсенето на Несбъдналото се. Тежко детство, бездомно, гладно и скитническо юношество... Твърде рано вкухва той горчивината на царските казарми, затворите, заточенията, на глада и униженията. Много мъка вижда и много смачкани от живота хора и което е още по-страшно — осакатени са човешките души, няма го полета на духа и фантазията, затова се ширят и са станали нещо обикновено пороци като индивидуализъм, неразбиране на прекрасното, честолюбие, егоизъм, отчужденост. Може би именно по тази причина неговите герои умеят да побеждават не само житейските несгоди, но и самите себе си — и това е най-важното. Може би именно затова отличителната им черта е не смириенето, а непокорството на коварната съдба. Те не вярват в Гения на Съдбата (Блок), те му се присмиват и пречупват съдбата по своему — такива са Нок и Хени („Сто версти по реката“), Гал и Визи („Възврънатият ад“), Хоан и Дези („Позорният стълб“)...

Творчеството на Грин е сложно по състав: смесица от реално и фантастично, от битово и приказно. Когато той влиза в литературния живот, руските критици бързат да го сравнят с Едгар По, поразени от непривичната сила и многобагреност на таланта му. И все пак авторският му почерк е свързан не с този американски писател, който впрочем е един от любимците на Грин, а с най-добрите руски традиции — с „Нос“ на Гогол, с Достоевски, с малко известния Н. П. Вагнер, фантаст, писал под псевдоним Котаракът Мър... Пътят му към неговата Гренландия е обикновен, утъпкан, може да се каже, че е типичен за един „народен“ писател. Не случайно някои епизоди от „Автобиографична повест“ напомнят страници от „Моите университети“ и „Сред хората“ на Максим Горки. Повярвал веднъж завинаги, че красотата в живота зависи от човека, от неговото умение да я създава, Грин е убеден, че хората сами не могат да се променят.

Преди всичко е необходимо да се променят условията за живот. Именно затова той приема и Октомврийската революция — тя е необходима за осъществяване на мечтата му: гибел за еснафския свят и създаване на свободна хармонична личност с богат духовен живот, устремена към красотата. „Кораб с алени платна“, феерията с многозначителното заглавие, се създава в годините на революцията, тя е поздравът и възхищението на писателя, израз на вярата, че мечтата ще се осъществи.

Цялото творчество на Грин, озарено от сиянието на Алените платна, е посветено на разрешаването на най-важния проблем — за човешкото щастие. Героите му решително воюват с всичко, което пречи на това щастие. Мъже и жени с възвишени чувства, благородни души, романтици-борци населяват приказните градове Лис, Зурбаган, Гел Гю и читателят неволно почва да мечтае да прекрачи в този топъл, ярък свят и по-бързо да срещне неговите изключителни личности, да се откъсне от сивото ежедневие.

Такива са те и в множеството негови разкази, част от които предлагаме за първи път на българския читател. Това са силни къси творби, разкриващи нова страна от голямата дарба на писателя — умението да създава висш духовен празник от делнични събития. На малцина може би е известно, че Грин е не само белетрист — той пише и прекрасни лирични стихове, римувани фейлетони и дори басни. Чертите на различните жанрове са вплетени в цялото му творчество. Предложените разкази дават добра възможност да се проследи то, започнало десетина години преди Октомври. То се формира от сурови, саркастични, изобличителни картини на насилието и унижението („В свободното време“, „Случай“, „Баталистът Шуан“), от преклонение пред етичността — гражданска и човешка („Възвърнатият ад“, „Сто версти по реката“, „Победител“, „Акварел“) и великолепните фантастично романтични импресии („Словоохотливият домашен дух“, „Около света“, „Веселият спътник“). Любимата на автора „морска“ тематика е представена в настоящия сборник с известната творба „Капитан Дюк“, която бихме могли да смятаме за типично гриновска — с хапливия си хумор, мощната приповдигнато-романтична струя и преклонение пред силните характери и съдби.

Повечето от разказите на Грин действуват на читателя като акварел от едноименното произведение върху двамата герои-съпрузи:

сякаш нищо особено не е станало, а в душата просветлява и онова, което ни заобикаля, изглежда по-интересно. Ненапразно изкуството с непобедимата си сила (най-често музиката и живописата) участва активно в живота на творбите му и доказва тънкия психологизъм на автора — борец против духовното обедняване, голия практицизъм, скуката и неверието във всемогъществото на човека и природата. Възхитени като деца от непрекъснатите „очаквани неочакваности“, демонстрирани от Грин, ние се оставяме да ни води в прекрасния си възвишен човешки свят. Но колкото и далече да отлита той на крилата на фантазията, в произведенията му винаги присъства незабравимата родина.

Разказват, че стаята в малката кирпичена къща в Стари Крим, където Грин изживява последните си дни и умира, била лишена от всякакви украшения. Маса, столове и ослепително бели в яркото южно слънце стени. Нито килими, нито картини, нищо. Само над леглото, в което лежал смъртноболният писател, пред очите му току под тавана висял потъмнял от времето, разяден от солта отломък от кораб. Грин сам закачил тази глава от дървена статуя, украсяваща носа на платноходите и водеща ги напред, в загадъчните далнини... Така тези далнини — символ на мечтаното, изстраданото, любимото романтично бъдеще, населено с „нови хора с възвишени помисли и невиджано благородство“, остават у този мъдър разказвач завинаги.

Да намерим Несбъдналото се, означава то да се сбъдне.

Силвия Борисова

СЛОВООХОТЛИВИЯТ ДОМАШЕН ДУХ

*Аз стоях до прозореца и си подсвирквах
песничката за Ана...*

Х. Хорнунг

I

Домашен дух, който страда от зъбобол — не прилича ли това на клевета спрямо същество, ползващо се от услугите на толкова вещици и магьосници, че преспойно може да си хрупа захар по цели чували? Но това е така, това е истинска случка: малкият тъжен домашен дух седеше до студената печка, отдавна забравила какво е огън. Равномерно клатеше рошавата си глава, държеше се за бинтованата буза, стенеше жално като дете и в мътните му червени очи се мяташе страдание.

Валеше проливен дъжд. Аз влязох в тази изоставена къща, докато се оправи времето, и го видях — беше забравил, че трябва да изчезне...

— Сега ми е все едно — каза той с глас на папагал, когато е в хубаво настроение. — Все едно, никой няма да ти повярва, че си ме видял.

Аз направих за всеки случай с пръсти рогца на охлюв — „джетатура“^[1] — и отвърнах:

— Не се бой. Не те заплашва нито изстрел със сребърна монета, нито сложно заклинание от мене. Но нали къщата е пуста?

— О-ох. И колко е трудно въпреки това да я напусна — възрази малкият дух. — Е, чуй. Ще ти разкажа, тъй да бъде. И без туй ме болят зъбите. Като говоря, по-леко ми става. Много по-леко... ох! Мили мой, това беше само един час и заради него аз останах тук. Трябва, виждаш ли, да разбере — какво беше това и защо. Пък моите — той въздъхна плачливо, — моичките, абе нашите, с една дума, отдавна вече чистят конските опашки оттатък планината, но аз не мога, защото трябва да разбере.

Огледай се — дупки по тавана и стените, но представи си сега, че всичко блести от излъсканите медни съдини, пердетата са бели и прозрачни и има толкова много цветя, колкото в гората наоколо; подът е изжулен до бяло, печката, на която седиш сега като на студен

надгробен паметник, е алена от огъня и над къкрещия в тенджерите обед се вие апетитна пара.

Тук недалеч имаше каменна кариера. В тази къща живееха мъж и жена — рядка двойка. Той се казваше Филип, тя Ани. Тя беше на двайсет, той на двайсет и пет. Ето, ако това ти харесва, тя беше точно такава — при тези думи домашният дух откъсна малко диво цвете, израсло на перваза в набилата се през годините пръст, и демонстративно ми го подаде. — Аз и мъжа обичах, но тя ми харесваше повече, защото не беше само домакиня. Ние, домашните духове, намираме прелест в това, което сближава хората с нас! Тя се опитваше да лови с ръце риба в ручей, удряше по големия камък на кръстопътя и слушаше как той звъни, докато полека затихне, радваше се на слънчевите зайчета по стената. Не се чуди — в това има магия, велико познание на прекрасната душа, но само ние, козлоногите, умеем да схващаме знаците му; хората не са проникателни.

„Ани — викаше весело съпругът, когато си идваше на обед от кариерата, където работеше в канцеларията, — не съм сам, с мене е моят Ралф!“ Но тази шега се повтаряше толкова често, че Ани, без да се вълнува, с усмивка сервираше за двама. И те се срещаха така, сякаш най-сетне се бяха намерили — тя изтичваше към него, а той я донасяше в къщи на ръце.

Вечер Филип изваждаше писмата от Ралф, своя приятел, с когото беше прекарал ергенските си години, и ги препрочиташе на глас, а Ани, склонила глава върху ръцете си, се вслушваше в отдавна познатите слова за морето и блясъка на чудните лъчи от другата страна на огромната земя, за вулканите, бисерите, за бурите и сраженията в сенките на грамадни гори. И всяка дума бе за нея като онзи пеещ камък на кръстопътя, който след удар протяжно звъни.

„Той ще дойде скоро — казваше Филип, — ще дойде тук, когато неговият тримачтов «Синдбад» влезе в Грес. Оттам е само един час път с влака и още толкова от гарата до нас.“

Понявга Ани се интересуваше от някои неща в живота на Ралф; тогава Филип почваше да ѝ разправя с увлечение за неговата храброст, приумици, великодушие и за съдбата му, която приличаше на приказка: нищета, златна жила, покупка на кораб, дантела от шумни легенди, изплетена от корабни въжета, морска пяна, комар и търговия,

опасности и сполуки. Вечна игра. Вечно вълнение. Вечна музика на брега и на морето.

Не съм чул да се карат — а аз чувам всичко. Не съм видял да се погледнат студено — а аз виждам всичко. „Спи ми се“ — казваше вечер Ани и той я занасяше в леглото, слагаше я и я завиваше като дете. В просъница тя питаше: „Фил, кой шепне във върхарите на дърветата? Кой ходи по покрива? Чие е това лице, което виждам в ручея до твоето?“ Тревожно отвърщаше той, взирайки се в притворените ѝ очи: „Врана ходи по покрива; вятър шуми в дърветата; камъни блестят в ручея — спи и не ходи боса.“

После сядаше на масата да довърши поредния отчет; след това се измиваше, донасяше дърва и лягаше да спи — и веднага заспиваше, и винаги забравяше това, което е сънувал. И никога не удряше пеещия камък там, на кръстопътя, дето феите тъкат от пращинки и лунни лъчи прекрасни килими.

---

[1] Джетатура — жестът с показалеца и малкия пръст, магически знак за защита от злото. Използва се от суеверни хора както в Европа, така и в Азия, за защита срещу злото око и вещиците, като аналог на плюенето през рамо. Произхожда от остарялото *getta tura* — „да хвърля поглед“. — Бел.ел.кор. ↑

II

— Е, слушай... Малко ми остана да ти доразкажа за тримата, които така объркаха домашния дух. Беше слънчев ден, когато земята цъфти пищно; Филип отбелязваше гранитните късове с тефтерче в ръка, а Ани, на връщане от гората, където беше ходила да пазарува, се спря при своя камък и както винаги го накара да пее, удряйки го с ключа си. Това беше скален отломък, висок до кръста ти. Когато някой го удари, той дълго звънти, все по-тихо и по-тихо, но ако на човек му се стори, че е замлъкнал, достатъчно е само да допре ухо — и ще долови в утробата на скалата едва чутия ѝ глас.

Нашите горски пътеки са като градини. Красотата им вълнува сърцето, цветята и клоните над главата разглеждат през пръстите си слънцето, което мени своята светлина, защото очите се уморяват да го гледат и бродят безцелно; жълта, лилава и тъмнозелена светлина се отразяват на белия пясък. В такъв ден студената вода е най-хубавото нещо на света.

Ани се спря, слушайки как гората пее в самата ѝ гръд, и започна да удря по камъка, като посрещаше с усмивка всяка нова вълна звън, прииждаща на мястото на почти замрелия звук. Така се забавляваше тя, без да подозира, че я гледат — иззад завоя излезе човек и тръгна към нея. Крачките му ставаха все по-бавни, ето, той се спря; все така усмихната, тя вдигна очи към него, без да трепне, без да се отдръпне — сякаш той бе съществувал винаги и бе стоял тук.

Той беше мургав, силно мургав, и морето бе оставило на лицето му устрема на бягащата вълна. Но то беше прекрасно, защото отразяваше бурна и нежна душа. Тъмните му очи гледаха Ани и ставаха все по-тъмни; светлите очи на жената блестяха кротко.

Ти ще бъдеш прав, ако предположиш, че аз вървах по петите ѝ, понеже в гората има змии.

Камъкът бе стихнал отдавна, а те все още се гледаха усмихнати без думи, без звук; тогава той протегна ръка и тя бавно протегна своята, и ръцете им ги съединиха. Той обхвана главата ѝ —

внимателно, тъй внимателно, че аз се боях да дишам — и я целуна по устните. Тя затвори очи.

После се разделиха и камъкът както преди стоеше между тях. Щом зърна Филип, който се приближаваше към тях, Ани избърза насреща му.

— Ето го Ралф, той дойде.

— Дойде, да! — От радост Филип дори не можа да извика веднага; най-сетне хвърли във въздуха шапката си и се разkreщя, като прегръщаше пришълеца: — Ралф, ти вече си видял Ани. Това е тя.

Неговото добро мъжествено лице гореше възбудено от срещата.

— Ти ще ни погостуваш, Ралф, ние ще ти покажем всичко. И ще си поговорим до насита. Ето моята жена, приятелю, тя също те очакваше.

Ани сложи ръка на мъжовото рамо и го погледна с най-проникновения си, топъл и чист поглед, после отмести очи към госта, без да променя изражението им, сякаш и двамата ѝ бяха еднакво близки.

— Аз ще се върна — каза Ралф. — Фил, обърках адреса ти и мислех, че не вървя по верния път. Затова не си взех багажа. Веднага тръгвам за него.

Те се уговориха и се разделиха. Ето всичко, което зная, ловецо, убиец на моите събрата. И не го разбирам. Може би ти ще ми обясниш?

— Ралф върна ли се?

— Чакаха го, но той им писа от гарата, че е срещнал свой познат, който веднага му е предложил изгодна сделка.

— А те?

— Те умряха, умряха отдавна, преди трийсет години. Студена вода в горещ ден. Най-напред се простуди тя. Той вървеше след ковчега ѝ с посребрена коса, после изчезна; казваха, че се е заключил в стаята с мангала. Но какво от това?... Зъбите ме болят и не мога да разбера...

— Така и ще бъде — казах аз любезно на прощаване, стиснал косматата немита лапа, — само ние, петопръстите, можем да разберем знаците на сърцето; домашните духове не са проникателни.

ПРЕЗ СВОБОДНОТО ВРЕМЕ

Началника още го нямаше. Това бе добре дошло за писаря и старши надзирателя. Човек не е роден да се труди. Трудът, дори за благо на държавата, е проклетие и нищо повече. Иначе бог не би пожелал на Адам във вид на прощално напътствие „да си вади хляба с пот на челото“.

Тази мисъл впрочем напомни на отмалелия от жегата писар, че е непоносимо горещо и че червеното му телешко лице с щръкнали уши се облива в пот. Той извади замислено носна кърпа и се избърса меланхолично. Така де, няма смисъл да идва толкоз рано за трийсет рубли. Млади са му годинките, огнени... Да седи и да преписва писма, че и с арестантските документи да си губи времето — скучна работа. Вечер е друго нещо. По булеварда блестят разноцветни светлини. Апетитно подрънкват чиниите в гостилниците и се разхождат госпожички. Разни госпожички. С шалчета и шапки, дебели, тънки, ниски, високи — каквито ти душа иска. Писарят върви, суче мустак, върти задник и си играе с бастунчето:

— Пардон, мадмоазел! Младички, пък сами... И не ви ли й скучно?

— Хи-хи-хи! Колко досадно! Такъв кавалер, пък се натрапва.

— А вий, госпожичке, не се превземайте! Тъй приятно е с вас — подручка, вечер, май! Как приятно е — с изгора пий китайски чай!

— Хи-хи-хи!

— Хе-хе-хе!

Въздушните писарски мечти са нарушени от прозявките на надзирателя — стар затворнически плъх с щръкнали побелели мустаци и съзлививи червени очички. Той се прозява така, сякаш иска да налапа всички мухи в стаята. Най-сетне беззъбата му уста се затваря и той мърмори:

— А кюмюра го няма... Значи, ще трябва да се ходи при доставчика...

С доставчика той си има разни сделки въз основа на безпогрешни доходи. А и дървата са доходна работа. От хляба и картофите на затворниците не се пълнее. Няма, няма, пък като вирнат глави — бунт! Не щат, говедата, да ядат „икономична“ храна! Тъй че работата върви на почивки — поохраниш ги и после пак в джоба. Няма спокойствие. Виж, дървата, кюмюрът, газта са друго нещо. Свято занятие, тъй да се каже.

Часовникът удря десет. Жегата се усилва. Зад прозорците с решетки са застанали неподвижно тополи, залени с палец блясък. Наоколо — шкафове, книги с етикети, стари окови в ъгъла. В мастилницата се блъска безпомощно муха. Тишина.

Писарят дреме, отпуснат на стола, и се прозява в изнемога от пека. Надзирателят стърчи разкрячен, помръдва мустаци и краде на ум от маслото за кандилата. Тишина, скука; и двамата се прозяват, кръстят си устата, казват: „Пфу, дяволе!“ и пак се прозяват.

Бързи отмерени крачки в пруста; сянка, мярнала се зад прозореца. Вратата се отваря бавно, скърца. Мършавата особа на разсилния с черна чанта и разносна книга цъфва в канцеларията и сваля фуражката от изпотената си глава.

— От другаря прокурор... Писма за политическите...

Тишината е нарушена. Радостно оживление оголва белите конски зъби на писаря. Перото се разписва енергично и пъргаво в разносната книга и скърцащата врата се хлопва отново. На масата — купче писма, картички, зацапани с печати. Писарят се рови в тях, поднася ги до очите си и ги слага настрани.

— Ето-о! — възкликва той тържествуващо, вдигнал небрежно, сякаш случайно, с два пръста голям син плик. — А вие, Иван Палич, казвахте, че бащата на Абрамсон няма да му пише! Веднага му познах почерка.

— Нещо не ми иде наум — прозява се мързеливо надзирателят, мустациите му помръдват, — какво му писа оня път?

— Какво ли? — продължава високо писарят и измъква писмото. — Ами това, че ти вече не си ми син, така да се каже. Аз, вика, смятам твоите идеи за чиста фантазия... И затуй, вика, повече писма не чакай от мене.

— Ами да! — отговаря меланхолично старшията и сяда и той на масата. — Таквоз супротивление от страна на собственото дете... Бога

забравил... например царя...

— Иван Палич! — изписква радостно писарят и дръпва надзирателя за ръкава. — За Козловски има от годеницата. Брей, че интересно пишат, боже мой!

— Значи, няма да излезе днеска на разходка — примижава Иван Палич. — Той все тъй... Надничал съм през шпионката. Дълго време ги чете писмата.

Припряно, с алчно любопитство в очите изчита писарят картичката, изписана гъсто с дребен женски почерк. Това е някакъв чуждестранен изглед, гористи планини, мостчета, водопад.

— Надничал съм през шпионката — продължава Иван Палич и присвива очи с ехидна усмивка, от което беззъбата му черна уста хлътва и рядката му козя брадичка започва да подскача. — Ту се смее, ту плаче. После го крие, да не го вземат, такова... при обиска... Ще го свие тъ-ъничко на тръбичка — и в ботуша. Смехория! После почне да ходи, значи, и да мечтае... А пък аз тогаз — трак с ключовете: „Хайде на разходка!“ — „Аз, вика, днес няма да излизам“. — „Как тъй, викам, няма да излезете? Длъжни сте, викам, по инструкцията да се разходите, колкото се полага!“ Той се развика, трепери... Смехория!...

— „Ми-ли м-мой Пе-тя — чете тържествено писарят и се стареа да придаде на гласа си естествен, насмешлив тон. — Из-ви-ня-вай, че не ти пи-сах дъл-го вре-ме, ма-ма бе-ше бол-на... и...“

Той кашля и намига на надзирателя.

— Тая мама май беше с мустаци, а? Знаем ги ние! — казва и двамата се кикотят гръмогласно. Четенето продължава:

— „... ще те ча-кам... ще те за-то-чат в Си-бир... там ще се видим... а да дойда, сам зна-еш, ня-ма как...“

— Лъже! — заключава категорично Иван Палич. — Какво е намерила в това нищожество? Мършав като хлебарка... Аз я видях нея на кадро в килията му... хубавица! Чунким една женска може да мине без мъж! Лъже! Прах му хвърля в очите, та да не я тревожи с писма.

— Ами ясно! — кима писарят. — То и аз си мисля, ей на — то тяхното идеи, фантазии разни... А за креватчето — ще мине някой и друг ден и ще си спомнят...

— И господар да е — казва внушително Иван Палич, — и градски, и селски... Всички са една стока. Едно и също, значи,

положение си иска природата...

— Ще го чака! — негодува писарят. — Че него преди Сибир за нищо няма да го бива! Съвсем ще се скапе! Не мъж, ами... пфу! Май и на нея ѝ се иска, хи-хи-хи!

— Хе-хе-хе! Любовта е такава ми ти работа, значи. Беда-а!

— Ето! — писарят вдига показалец. — Написано е: „Тук и-ма мно-го ин-те-рес-ни хо-ра.“ Видяхте ли? Тъй излиза! Ти си полежи там, миличък, пък аз тук ще си позавъртя опашчицата! Хе-хе...

— Хе-хе-хе!...

— Какъв изглед! — казва писарят, докато разглежда швейцарската картичка. — Най-различни!

— Пфу! — Надзирателят скача и изведнъж плюе ожесточено. — С какво само се занимават тия хора! Любов, флиртове... На разни амури се оставят, мръсните евреи... А пък ти тук се тревожи, отговаряй за тях... По-о-ли-ти-ка!

Той присвива пренебрежително очи и мърда развълнувано мустаци. После сяда пак и продължава:

— А пък тоя Козловски хич и не заслужава да му се дават писма. Няма по-противен от него! Оня ден викам: „Край на разходката!“ — беше време да ги прибирам, а той — „Още и половин час не е минал.“ Като вдигна един шум! Началникът дотърча... И кво? — променя тона Иван Палич и се усмихва сладко и ехидно: — Чака писмо, а?

Писарят вдига вежди:

— Не чака, ами съхне! — казва авторитетно. Всеки ден се мъкне в канцеларията — няма ли нещо, не са ли изпратили за преглед при прокурора...

— Тогава не му давайте, бъдете добър! Щото не е заслужил, ей богу! Нима аз... такава, от злоба? Просто защото няма у човека никакво уважение!

Писарят мисли минута-две, стиснал нос с два пръста и замижал здраво.

— Че какво? — отронва той накрая небрежно, но решително. — Мо-оже... Ще си взема картинката.

В килията е непоносимо горещо. В решетъчната рамка блести ослепително синьото безсрамно небе.

Един човек крачи из нея, застоява се до прозореца и гледа с тъга далечните лилави планини, синьозеленото морско вълнение, над което златистият разтопен въздух приспива огромните млечни облаци.

Устните му шепнат:

— Катя, мила, къде си, къде? Пиши ми, пиши, пиши!

ИГРАЧКАТА

I

Един прекрасен есенен ден, изпълнен с ясен хладен размисъл, слабо слънчево сияние и безшумно падащи жълти листа, се разхождах в градската градина. Алеите бяха пусти, миришеше на мокра шума и влажна пръст; в пурпурния листак просветваше чистото синьо небе. Това беше стара провинциална градина, прорязана надлъж и шир с криви пътечки; градина с долчинки, обрасли с коприва; с тухлени зидове, мостчета и полупрогнили беседки. Грамадни столетни липи и брези почти закриваха небето: беше чудесно да се полегне във влажната им сочна сянка и да се наблюдават малките червеногръди синигери, подскачащи по земята.

Вървах и размахвах бастунчето си, доволен напълно от този миг, от тишината и леките подиробедни мисли. Когато свърнах от алеята в една тясна крива пътечка, забелязах двама малчугани, клекнали във високата трева, и се приближих досами тях.

Сега ми е трудно да си спомня защо стана така. Аз съм твърде затворен човек и без желание общувам с когото и да е, дори с децата; може би ме бе привлякло съсредоточеното мълчание на малките непознати, прекъсвано от време на време от тихи напрегнати възклицания.

Двамата бяха толкова погълнати от заниманието си, че аз се промъкнах незабелязано почти на десет крачки и се спотаих зад едно дърво. Момчетата продължаваха да правят нещо свое, ясно само за тях и за никой друг. Протегнах врат и ги огледах. Единият, дванайсетгодишен може би, с кръгла глава и нисък, румен и загорял, правеше впечатление на силен и як. Другият — тъничък, висок, с бледо изпито лице и щръкнали уши, изглеждаше по-симпатичен: сякаш от съжаление природата го беше надарила с чудни, изразителни очи. И двамата бяха с летни гимназиални рубашки и бели униформени фуражки. Копривата и репейт ми пречеха да разгледам както трябва странното съоръжение, което бяха измайсторили. Бях сигурен, че тази незавършена постройка ще се превърне след време в грозна купчина

пръст и клечки с гръмкото название „Крепост на Поразяващата ръка“ или пък „Форт на бизоните“ — игра, от която се увличах и аз в онези благословени времена, когато дължината на панталоните ми не беше повече от един аршин.

Докато гадаех, по-голямото момче се наведе и задялка нещо с джобно ножче; така видях две колчета, стърчащи от земята близко едно до друго. Горе те се съединяваха от къса напречна пръчка, забита с пирони. Зад бледото момче се валяше мръсен омачкан парцал.

Момчето с кръглата глава бръкна в пазвата си и рече:

— Мислех, че съм я загубил. Пък тя била тука.

И измъкна нещо в юмрук и го показва на приятелчето си. После го хвърли на тревата. Това беше кълбо връв. А аз чух в този момент някакви тънички неясни звуци, сякаш изпод земята.

Гимназистчето свърши с дялкането и стана. Държеше дебело изострено парче дърво. Заби го в земята между вертикалните колчета, взе връвта и завърза грижливо и здраво единия ѝ край за току-що забитото колче. Другия край провеси през напречната пръчка и аз видях... примка! По-малкият, опрял ръце на колената си, наблюдаваше внимателно работата и старателно помагаше на своя другар с вежди и език, точно както в час по краснопис.

— Готово, Синицин! — каза набитото и като се огледа припряно, добави тържествено и сухо:

— Доведете престъпника!

II

И в този момент аз станах свидетел на неочаквана сцена. Мръсният парцал се оказа торбичка. Синицин я изтръска и на тревата изпадна сляпо котенце, което запристъпя безпомощно на мъничките си трепереци лапички. То се олюляваше, завираше глава в тревата и скимтеше жално и тъничко, цялото разтреперано.

— Реве! — каза Синицин, загледан с любопитство в движенията му. — Буланов, погледни — към тебе запълзя.

— Мисли си, че ще го оправдаем! — отвърна Буланов сърдито и хвана котенцето през коремчето. — Нали знаеш, Синицин, всички престъпници, преди да умрат, се правят на невинни. Какво пициш? У-у!

Аз излязох от прикритието си. Моята поява смути малките палачи: Буланов трепна и изпусна котето на тревата, Синицин се опули страхливо и замига, като подръпваше коланчето на рубашката си. Усмяхнах се приветливо и казах:

— Защо се стреснахте, момчета? Продължавайте, интересно е!

Те мълчаха и се споглеждаха и на сърдитите им изопнати лица беше изписана дълбока омраза към мене в този момент. Но аз нямах намерение да си тръгвам и добавих:

— Ама пъзльовци, а! Това какво е, люлка ли?

Изведнъж Буланов прихна неочаквано високо и се изчерви като вишня. Явно сравнението с люлката му се стори забавно. Синицин се изкашля и провлече жално-умолително:

— Това... това е... виждате ли... ами... бесилка. Искахме да си поиграем... да... а...

И млъкна, задавен от вълнение, но Буланов му се притече на помощ:

— Ами нищо — процеди равнодушно той, втренчен в носовете на obuцата си. — Играем си. Вие какво?

— Нищо, нищо, исках да погледам.

— Може би мислите да се бием? — продължи Буланов и се отдръпна недоверчиво. — Хич не се опитвайте, имам прашка в джоба.

— Ех, Буланов — казах аз укорно, — не ми е потрябвало да се бия. Но защо искахте да обесите котенцето?

— А на вас какво ви влиза в работата? — занарежда Синицин. — Не ви ли е все едно? И без това щяха да го удавят... И още три... Аз го поисках от готвачката. Ето...

— Все му е едно! — рече и Буланов.

— Ама вие не можете — забелязах аз. — Трябва да знаете как се прави.

Момчетата се спогледаха.

— Можем! — рече тихо Буланов.

— Как?

— Как ли? Ето как — заговори отново Синицин и бледото му лице поруменя замечтано, — ето как: слага се под бесилката... На стол... После палачът нахлузва примката и...

— Лъжеш! — прекъсна го разпалено Буланов. — Ето че излъга! По-напред се слага чувал... нахлузва се на главата... Е? Какво, не е ли тъй?

— Чувал ли? Да — повтори Синицин послушно. — А После — хоп! Ритват стола под него — и край.

— Кой ти е разказвал тези неща?

— Кой! Той — и посочи Буланов. — А пък той е чул от чичо си.

— И посинява! — заяви Буланов, намотавайки връвта на пръста си.

— Оставете котето! — казах аз. — Горкото! Откажете се от тази идея!

Децата мълчаха. Моите думи явно не ги изненадаха, те ги очакваха и хрисимият ми вид не ги излъга. Най-сетне, сърдит и червен, Буланов рече:

— Хората може, а котета — не, така ли?

— И хората не бива!

— А чичо казва — може — възрази момчето, огледа ме критично и добави: — Той е по-умен от вас. В чужбина е ходил.

Възраженията станаха безполезни. Авторитетът на чичото ме унищожиха окончателно в очите на моите противници. И как да ги убеждавам, че не чичото е по-умен, а аз?!... Ритнах миниатюрната

бесилка и тя се разпадна. Стреснати, гимназистчетата хукнаха да бягат, захвърлили на произвола на съдбата котето, торбата и неизползуваната връв. Животинчето мяучеше и пълзеше непохватно из високата трева.

Аз ги принудих да избягат, но бях ли победил? Не, защото те си останаха със своето ясно и логично убеждение: „Щом може хора, то какво остава за котките...“ Може би по-късно, когато животът им покаже ярко и отчетливо и опакото си, Синицин и Буланов ще се преизпълнят със съчувствие към котките и ще почнат да отглеждат грижливо охранени сибирски котараци — но как сега да се откажат от новото романтично удоволствие, което приближава детските им души към непонятния вълнуващ трагизъм на съвременето, увлекателен и интересен като роман за живота на — индианците? „Там“ бесят... И ние също...

Впечатленията на детството... Каква ли е съдбата им?

ВЪЗВЪРНАТИЯТ АД

I

През последните десет години съзнанието ми беше притиснато като в менгеме от болезнено напрегнати мисли, прекомерна нервна възбуда и остри съвременни преживявания, упорито повтарящи се и неизброими като милионите нишки в къс азбестова тъкан. Нямах нищо конкретно, никакъв отделен факт, върху който да съсредоточа мислите си: всичко, което виждах, чувствавах или обмислях, беше в тясна, неразривна връзка с безбройните световни явления, натрапени на съзнанието ми по пътя на асоциациите. С една дума, аз, журналистът Галиен Марк, бях непрекъснато погълнат от мъчителните философски размисли, което е присъщо на съвременните хора, разбира се, в различна степен и с различна интензивност.

С изчезването на разстоянията, унищожавани заедно от безбройните технически измишльотини, светът губеше перспектива, все повече напомняше китайска рисунка, в която близкото и далечното, незначителното и колосалното се намират в една плоскост. Всичко се бе приближило, гнетеше съзнанието, измъчено от непосилна работа. Науката, изкуството, престъпността, промишлеността, любовта, обществото, прецизирали и изострили формите на своите прояви, връхлетяха с безбройна армия факти и обсадиха разума, задръствайки духовния хоризонт с облаци от най-сериозни проблеми, и аз против волята си трябваше да държа в жалък и илюзорен ред, в относително равновесие целия този хаос от емоции и размишления.

Накрая се изморих. Просто ми се искаше да оглупея, да стана тъп, празноглав, такъв един ухилен тип с нищожен интелект и тържествуващи животински стремежи. Минех ли покрай лудницата, продължително се заглеждах в замазаните с бяла боя прозорци, които подчертаваха слепотата на душите зад всяващите страх решетки. „Може би е хубаво да се побърка човек“ — казвах си аз и се мъчех да си представя загадъчното състояние на болния дух, изразено с блажено-идиотска усмивка и хитро намигане. Понякога се натрапвах в някоя пошла компания и се мъчех да се заразя от настроението на

ергенските истории и самодоволни грубости, но това не ме спасяваше, тъй като скоро с ужас осъзнавах, че дори пошлото е здраво привързано за дяволското колело на размислите. Но това не е всичко. Който поне веднъж се е замислял над произхода на онова неясно безпокойство, достигащо истерична острота, и който, отминавайки съблазнителните пристанища на физиологическите теории, е търсил причините му в хипертрофията на действителността, в многообразните форми на наелектризиращите ѝ съприкосновения — той, разбира се, с чиста съвест ще оправдае невинното лошо храносмилане и ще признае, че освен сетивата, възприемащи света, тъй да се каже, като взаимни ръкостискания с него и с неговите абстракции, съществуват и въздействия от разстояние — удивителна възприемчивост на душевния апарат, станала нещо обикновено благодарение на особеностите на века. Някой е болен, вие дори не подозирате това, но нещо несъзнателно ви тегли към него. Случва се и обратното — някой изпитва силна радост; вие, обзет до този момент от продължителна меланхолия, изведнъж ставате весел, съответно на настроението на този „някой“. Такива съвпадения се срещат предимно между близки или между хора, които много мислят един за друг; привеждам тези примери, защото са съвсем прости, познати почти всекиму от личен опит и затова достоверни, а достоверното е убедително. Разбира се, посочените съвпадения не са доказани за цялото човечество, но това още не значи, че сме добре изолирани; щом въздействието от разстояние е установено по принцип, въпросът за големината на разстоянието по същество отпада; с други думи, в този кръг от явления, където действуват (време е да го признаем) *малко изследвани* фактори, разстоянието изчезва. И аз стигам до извода, че непрекъснато сме подложени на тайнствено психическо въздействие от страна на милиарди живи същества, тъй както пчелата в кошера чува бръмченето на рояка, но за това липсват свидетелски показания и аз например не бих могъл да попитам населението на Тонкин дали не на неговия религиозен празник и хубавото време дължа онази единствена, неприличаща на другите минута на екстаз, изпълнена с неземни трепети. Установяването на подобна зависимост би било изключителна победа на нашето време, в което, както казах и както продължавам да мисля, съвършенството на нашия нервен апарат граничи със способността да се четат мисли.

Надявах се с пълна самота да преодоля преумората, породена от прекомерното нервно напрежение и досадно тревожната сложност на живота, и един ден се качих на парахода за Херам. Околностите на Херам са диви, но не величествени. Само силна душа може да понесе грандиозното в природата и хората, а аз, един уморен човек, търсех идилично, безлюдно кътче.

Пресичахме стоверстовото езеро Гош, когато в Лилиана настъпваше златната есен и ветровете бяха свежи и печални, а на островите в далечината горяха разкошни огънове от пурпурни листа. С мен беше Визи, девойка със странна и прекрасна душа; бях я срещнал в Касет, родния ѝ край, в скръбен за нея ден. Тя ме познаваше по-добре, а аз, макар че мислех за сърцето ѝ повече, отколкото за всичко друго на света, опознавайки я, все пак оставах в неведение. Мисля, че това не се дължеше на глупост или на слабо въображение, просто очарованието ѝ беше за мен хармония, толкова завладяваща и нежна, че не бях в състояние да го осмисля. Няма да нарека чувството си към нея с вече баналната и обеднена дума любов, не радостно, неуголимо внимание — ето истинското име на светлината, запалена от Визи. В червения ад на съзнанието тази светлина бе като елмаз пред бушуваща пещ; толкова нежно и ярко беше сиянието ѝ, че ако не бях подвластен на живота, бих пожелал безсмъртието.

Късно вечерта, когато седях на палубата, при мен дойде човек с тройна гуша, с черна, сресана върху ниското чело коса, облечен размъкнато и без вкус, но с претенции за елегантност, ако се съди по огромната яркочервена връзка, и ме попита аз ли съм Галиен Марк. Гласът му беше сух и подозрителен. Отвърнах: „Да.“

— А аз съм Гуктас! — високо заяви той и се изпъчи предизвикателно. Виждах, че иска да направи скандал и разбрах защо. В последния брой на „Метеор“ беше напечатана моя статия, която изобличаваше дейността на партията „Есенна луна“. Гуктас беше душата на тази партия, нейният зловонен аромат. Здравата го бях нарязал в тази статия.

— Сега ще ви го върна тъпкано. — Той сякаш не говореше, а бавно издишваше зловонни думи. — Вие сте клеветник и подлец. Ето какво заслужавате!

Той замахна, но аз хванах касапската му ръка и я извих надолу, като гледах право в подскачащите му от гняв очи. Задъхан, Гуктас се

откопчи и политна настрана.

— Е — пое си дъх, — сега как?

— Така.

— Къде и кога?

— Като пристигнем в Херам.

— Ще ви следя — заяви Гуктас.

— Следете, ваша работа. — Обърнах му гръб и едва сега забелязах, че около нас се бяха насъбрали пътници. Прочетох диво, панаирджийско любопитство върху много изнежени и фини лица: миришеше на убийство.

Слязох в каютата при Визи, от която никога нищо не криех, но сега избягвах опасната за спокойствието й откровеност. Не бях възбуден, поне външно, държах се спокойно и владеех гласа си като добър артист; седях срещу нея и й разказвах за древните паметници на Луксор. И все пак след малко чух тихия й, топъл глас:

— Какво ти се е случило?

Не зная с какво бях се издал. Може би с не съвсем уверения поглед, с някое излишно движение, с напрегнатите паузи или с още нещо, което само любовта забелязва, но сега не ми оставаше нищо друго, освен упорито да лъжа.

— Не разбирам — казах — защо да се е „случило“? И какво?

И продължих разговора, като се питах дали не виждам за последен път това прекрасно, нежно намръщено лице, тези ресници, дълги като вечерни сенки върху водите на сини езера, и устата, която проникновено се усмихваше, и нервната, трептяща белота на ръцете — но си мислех: „Не, не за последен път!“ — И тази наивна утеха засенчваше бъдещето.

— Утре сутринта ще бъдем в Херам — казах преди лягане на Визи, — а аз не знам защо, съм разтревожен; всичко ми изглежда измамно и несигурно.

Тя се засмя:

— Мисля си понякога, че за тебе щеше да бъде по-подходящо някое жизнерадостно, обикновено момиче, чевръсто и весело, а не аз.

— Не искам жизнерадостно, обикновено момиче — отвърнах, — а сега спи. Скоро ще си легна и аз, само да измисля заглавие на статията за процесите, които не мога да понасям.

Когато Визи заспа, седнах до нея и се заех да ѝ пиша писмо. Започнах го с думата: „Сбогом!“ Кандидатът за оня свят трябва да остави такова писмо. Като го написах, сложих плика в джоба си, дето трябваше да бъде намерен, ако тази история свършеше печално за мен, и се замислих за смъртта.

Но — о, благотворна сила на прастарата алегория! — смъртта ми се яви така, както обикновено я рисуват, и видът ѝ съвсем не беше страшен — танцуващ скелет с дълга коса в ръката и с толкова стара, позната гримаса, че шумно се прозях. Въпреки това се пробудих рязко, обзет от тревога. Скочих с пълно съзнание за онова, което ми предстоеше, сякаш изобщо не бях спал. Горещо остро затихваше сирената — през илюминатора съзрях брега на Херам; слънцето напираше в стъклото и аз тихо целунах спящите очи на Визи.

Тя не се събуди. Оставих на масата бележка: „Ще се върна скоро, а ти през това време събери багажа и иди в хотела“, и се изкачих на заляната от слънце палуба, дето до мостика срещнах потъмнелия от омраза Гуктас. Неговите секунданти ми се поклониха сдържано, а аз помолих двама пасажери, чиито лица най-много ми харесаха, да ми станат свидетели. Те си поговориха и се съгласиха. Качихме се в един файтон и се отправихме към Горичката на залеза, извън града. Противникът ми пътуваше пред нас, от време на време се обръщаше; под бялата шапка очите му святкаха като изстрели. Утрото беше рядко красиво; понесло към небето целия блясък и великолепието на многоцветните есенни гори, то ги съединяваше в далечината, над въздушната синева на планините, в пламенното ядро на слънцето като скъпоценен чапраз^[1], скрепяващ одеждите на земята. В жълтата прах на пътя бели камъни хвърляха тъмносини сенки, окапали листа с всевъзможни оттенъци, от лимонено до ярковишнево, застилаха блесналата от роса трева. Над огледалната повърхност на локвите се отразяваха удивително релефно черните стволоче на дърветата; величествено скърбяха блестящи като иконостаси горички и лазурните небесни висини изглеждаха умиротворени навеки.

Секундантите ми говореха само за дуела. Траурният тон на гласовете им, който обаче не скриваше алчното им любопитство на зрители, беше толкова отвратителен, че замълчах, оставяйки ги да се съветват. Разбира се, не бях спокоен. Порой от мисли ме гнетеше и потискаше, опечаляваше ме. Контрастът между мисълта за убийство и

синьото небе ме хвърляше в жестока бездна между тези два бряга, където всички принципи, образи, вълнения и предчувствия се устремяваха като някакъв стихийен водопад, помитащ всички прегради. Напразно разгромявах различни *гледници* — крушението на едно пораждаше десетки нови и аз както винаги бях безсилен да прекратя борбата им, да насоча вниманието си към нещо обикновено; против волята си мислех за хилядите явления, дали на човечеството думите „убийство“ и „небе“. В нещастната ми глава наистина заседаваше въображаем, безлик парламент, който терзаеше сърцето ми със страстните си, пламенни разсъждения. Въздъхнах така дълбоко, че ме бодна под ребрата, и се запитах: „Отблъсква ли те смъртта? Ти си много, много уморен...“, но не почувствувах възмущение. Бяхме стигнали до една широка поляна и застанахме на местата, посочени от секундантите. Не без злорадство вдигнах скъпия тежък пистолет на Гуктас с предчувствието, че собственият му куршум може да пробие челото му и без да си давам вид на обречено агне, се прицелих между очите му. „Едно, две, три!“ — извика секундантът ми, опънал шия. Стрелях, в същия миг и в ръката на Гуктас избухна облаче дим, тъмна пелена забули очите ми и аз за дълго потънах в нея. По-късно ми казаха, че Гуктас умрял от рана в гърдите, а бях се целил в главата му; това ме убеждава, че чуждото оръжие винаги изисква внимателно и всестранно изпробване. И така, временно изгубих съзнание.

---

[1] Чапраз — украсена метална тока на женски колан. — Бел.ел.кор. ↑

II

Когато дойдох на себе си, беше нощ. На слабия светлик на газената лампа (Визи не обичаше електричеството) различих приближено до леглото кресло, а в него заспала, полусъблечена жена; лицето ѝ ми се стори познато и застенал от силна болка в главата, се привдигнах на лакът, за да разгледам по-добре онази, в която с известно усилие познах Визи. Беше се изменила. Приех го като факт, без каквито и да било догадки за причините на тази метаморфоза, и почнах внимателно да разглеждам лицето ѝ. Станах и като залитах и се държах за мебелите, безшумно усилих светлината и седнах срещу Визи, плъзгайки поглед по фините очертания на отслабналото ѝ, съсредоточено лице. Продължаваше да ме занимава само за себе си онова, на което най-напред бях обърнал внимание.

Само за себе си — аз следователно мислех за несъществени неща, за външността; и то така съсредоточено, че мисълта ми не отиваше по-нататък. Сянката на живота се беше усилила върху лицето на Визи, горчива гънка на умора се таеше в крайчеца на устните, изгубили нежната си руменина, а ръката, която лежеше на коляното ѝ, бе станала тънка като на дете. Отрупаната с лекарства масичка ми подсказа, че съм бил тежко и може би дълго болен. „Да, дълго“ — потвърди снегът, който белееше зад тъмното стъкло в тихата нощна улица. Главата ми странно гореше, вдигнах ръка, напипах превръзката и напругайки трепналата си памет, си спомних за дуела.

— Чудесно! — казах аз с някакво съвсем необяснимо удоволствие и щракнах със слабите си пръсти. Визи бе се грижила за мен, докато съм бил болен, виждах това по изнуреното ѝ лице и най-вече по стрелката на будилника, сложена на цифрата три. Нито аз, нито Визи никога не бяхме купували будилници, тези палачи на щастието, и нарушението на това правило значеше много. Сложената на три стрелка, разбира се, се отнасяше за нощния час. Значи, разбудената през нощта от звъна на будилника Визи трябваше да направи нещо за мен, но аз не почувствувах благодарност, напротив, намръщих се при

мисълта, че Визи нарушаваше спокойствието на моята особа — болна, ранена, безпомощна; поклатих глава.

Мина съвсем малко време, докато по някакво странно отклонение на мисълта умувах над способностите на пророк Илия да предизвиква гръм, когато краткият нежен звън на будилника в миг разбуди Визи. Тя разтърка очи, скочи и се хвърли към мен с изплашено лице на дете, побягнало от тъмна стая, кротките ѝ ръце обвиха шията ми. Казах: „Визи, виждаш, че съм здрав“ — и тя се изправи с радостен вик и застина в силно вълнение; вече не уплаха, а едри горещи сълзи блестяха в грейналите ѝ очи. За пръв път, откакто бях болен, тя ме чуваше да говоря в съзнание.

— Мили Гал, легни си — помоли тя и леко, но много настойчиво ме побутваше към леглото. — Сега виждам, че си спасен, но трябва да лежиш до утре; докато дойде докторът. Той ще каже...

Легнах, необезпокоен ни най-малко от радостта и вълнението ѝ. Лежах важно, настроен снизходително към нейната опека и хоризонталното си положение. Визи седна до главата ми, взе да разказва какво се бе случило и аз видях в нейния разказ някакъв човек с жълто лице, с червени от температура очи да дърпа превръзката от простреляната си глава, а присъстващите да отвърщат на бълнуванията му с лед и хапчета! Това продължило месец. Представях си сложното механично хранене като дъжд от падащи в устата ми пирожки и лъжици бульон. Между другото Визи каза:

— Имах само една утеха, ако всичко свършеше печално: че аз също ще умра. Но сега не мисли за това. Колко дълго не съм говорила с теб! Лека нощ, мили, спасени приятелю! И аз искам да спя.

— Ах, така ли?... — казах, малко обиден, че ме оставят, но, общо взето, необикновено доволен. Великолепно, с нищо несравнимо усещане за завършеност и ред в това, което ставаше, ме обля като топла вълна. „Мъжът печели пари, храни жена си, която му се отплаща с любов и грижи, когато е болен, а тъй като мъжът изобщо е по-значителен от жената, всичко е благополучно и върви както трябва — така си помислих и в същия миг си направих следната характеристика: — Аз съм снизходително справедлив мъж.“ Изпаднах в още по-голям възторг при вида на някои предмети, попаднали ми пред очите: стенен календар, кошче за хартии и лампа, покрита с нежен зелен абажур. Те окончателно укрепиха блаженото чувство за реда, който

господствуваше в мен и около мен. Така добре, така спокойно не бях се чувствувал никога.

— Чудесно, мила Визи! — казах аз. — Нямам нищо против да поспиш. Върви. Надявам се, че твоята бдителност ще се пробуди в нужната минута, ако това бъде необходимо за мен.

Тя се усмихна разсеяно, без да разбира казаното, така мисля сега. Скоро останах сам. Великолепното настроение явно ме бе изнежило, изморило. Заспивайки, ритнах с крак от радост. „Детинщина!“ — ще кажете. О, ако беше така!

III

След осем дни Визи ми позволи да изляза на разходка. Много искаше да дойде с мен, но аз не пожелах. Намирах я прекалено сериозна и нервна за този празник на чувствата, който описах в предишната глава. Изпълнен с безпричинна радост и с поразително прости и ясни впечатления, аз се страхувах, че Визи, уморена от дългата ми болест, няма да може да се извиси до моето настроение и без да иска, ще ми развали разходката. Излязох сам и я оставих недоумяваща и разтревожена.

Херам е съвсем малък град и аз бързо го обиколих целия по извиващата в кръг улица, като се наслаждавах на белотата на снега и на тишината. Минувачите бяха малко; с удоволствие разглеждах здравите им, спокойни лица на провинциалисти. На пазара, където в плетени кошове блестяха купища хлъзгави, синкави риби, руменееха зеленчуци със зелени, червени, лилави и розови ивици по края, а разпрани туловища на заклани животни добродушно разказваха за вкусни, цвъртящи в мазнина бифтеци, аз дълбокомислено постоях няколко минути в гастрономическо въодушевление и продължих нататък, като си мислех колко е весело да се живее в този прекрасен свят. С чувство на пламенна признателност си припомних омразния ми някога Гуктас. Да не беше той, нямаше да има дуел, да не беше дуелът, нямаше да лежа цял месец в безсъзнание. Един месец боледуване бе дал възможност на душата ми да си отпочине. Така си мислех аз, без да подозирам истинските причини за сегашното си състояние.

За да не се връщам повече към това, трябва да кажа, че поради увреждане на мозъка мисълта ми вече се спираше само върху онези явления и предмети, които възприемах непосредствено с петте си сетива. В същата степен това важи и за паметта ми. Спомнях си само онова, което виждах и чувах, можех дори да си припомня някакъв мирис, по-слабо — някое докосване, още по-слабо — вкуса на някое ястие или питие. Да си спомня *настроение, мисъл*, не беше по силите

ми; по-точно, мислите и настроенията от миналото бяха изчезнали от паметта ми съвсем безследно, но това никак не ме безпокоеше.

И тъй, вървах с уверени, бързи крачки, приятно възбуден, и изведнъж забелязах от другата страна на улицата табела със златни букви. „Редакция на Малък Херам“ — прочетох и тутакси свърнах натам, обхванат от желание незабавно да напиша статия, за което, както добре си спомнях, винаги охотно ми плащаха. В стая с претенции за стилизиран, но делови уют седяха трима души; един от тях, като се кланяше почтително, каза, че е редактор, и с кратки любезни фрази изрази радостта си от оздравяването ми. Другите непрекъснато се усмихваха, с което компанията окончателно ме възхити, и като потупах редактора по рамото, казах:

— Благодаря, благодаря, драги; както виждате, всичко е наред. Чувствуваме се отлично. Дайте ми, ако обичате, мастило и хартия. Ще напиша статийка за вас.

— Каква чест! — възкликна редакторът, като се суетеше около масата и правеше на сътрудниците си знак да се отдалечат. Те излязоха. Седнах в едно кресло и взех перото.

— Да не ви преча — с въпросителен тон каза редакторът. — И аз ще изляза.

— Прекрасно — съгласих се. — Нали знаете, да се пише статия... Хи-хи-хи!...

— Хи-хи-хи!... — ухилено повтори той и изчезна. Погледнах чистия лист, без да имам ни най-малка представа какво ще пиша, но и без да изпитвам никакво напрежение на мисълта. Бях както преди весел и спокоен. Като помислих за предишните си статии, намерих ги много тромави, нелепи и заплетени — като някакви старинни ръкописи, на чийто мрачен фон се появяваха и изчезваха избледнели букви. Душата ми не искаше да се напряга. Погледнах навън, видях сняг и тутакси написах:

СНЯГ

СТАТИЯ ОТ ГАЛИЕН МАРК

Писането ми отне десетина минути, през което време вдигах няколко пъти очи към прозореца, и излезе следното:

„Навън е паднал сняг. Виждат се жълти, сиви и кафяви къщи. По снега мина дама, млада и красиво облечена, и остави върху белотата му низ дребни следи, образуващи права линия. Известно време снегът беше пуст. После притича куче, като душеше следите, оставени от дамата, и остави отстриани на нейните мъничките си кучешки следи. Кучето се скри. Показа се мъж с кожен калпак: той крачеше широко по кучешките и дамските следи и ги сля в една пътечка с огромните си галоши. Синя триъгълна сянка лежи на снега, напреко на пътечката.

Г. Марк“

Много доволен от себе си, аз се отпуснах в креслото и позвъних. Редакторът се втурна, в стаята и впи очи в листчето.

— Това е всичко — казах аз. — „Сняг“. Доволни ли сте от тази работа?

— Много оригинално — тъжно заяви той, като прочете написаното. — Тук има *нещо*.

— Прекрасно — казах. — Тогава ми платете еди-колко си.

Мълчаливо, без да ме гледа, той ми подаде парите, а аз ги сложих в джоба си и станах.

— Бих искал — тихо заговори редакторът, като ме гледаше с непроницаеми, дълбоко хлътнали зад очилата очи — да ни напишете статия на политическа или военна тема. Сътрудниците ни са бездарни. Тиражът пада.

— Разбира се, пада — вежливо се съгласих аз. — Сътрудниците са бездарни. Ами защо ви е военна или политическа статия?

— Много ми трябва — жално процеди той през зъби.

— Но аз не мога! — Спомних си какво значи „политическа статия“, но изведнъж ужасно ме домързя да говоря и да мисля и ме обзе нетърпеливо желание да си отида. — Сбогом — казах, — сбогом! Всичко хубаво!

Излязох, без да се обърна, и в същата минута забравих и редакцията, и „Сняг“. Много ми се ядеше. Веднага взех файтон, казах адреса и се понесох към къщи, като си припомних някои опитвани по-рано ястия. Особено вкусни ми се струваха едни месни топчета със зеленчукова плънка. Бях забравил как им казваха. В това време файтонът спря пред входа, почуках и ми отвори не прислужницата, а Визи. С нервна, радостна усмивка тя каза:

— Къде изчезна, скитниче? Хайде да ядеш. Много ли си уморен?

— Как да не съм уморен? — казах аз и внимателно се вгледах в нея. Не я целунах както обикновено. Нещо в нея ме сковаваше, тя ми изглеждаше ако не чужда, то *мъчна* — неизразимо усещане, което напомня нежеланието да изпълниш неприятно задължение. Вече не виждах душата ѝ — сякаш стоманена врата, пазеща прекрасни съкровища, се бе захлопнала по някаква странна игра на съдбата и бе направила недостъпни за мен тайнствените прикосновения на духа, осезаем дори в мълчанието. Нещо от миналото се силеше да разпери криле в поразения ми мозък, но почти в същия миг умря. Този незначителен дисонанс не наруши блаженото ми състояние; мухата, кацнала върху челото на разтърсван от смях човек, е подходящо сравнение за случая.

Виждах само, че Визи е приятна за окото, а големите ѝ топли очи ме гледат изпитателно. Съблякох се. Седнахме на масата и аз се нахвърлих на яденето, но изведнъж си спомних за месните топчета.

— Визи, как се наричаха пълнените месни топчета?

— „Тележки“. Сега ще ги поднесат. Знаем, че ги обичаш.

Избухнах в искрен, доволен смях — толкова силно ми подействува тази неочаквана радост, сериозна радост на настоящия момент.

Изведнъж от очите на Визи бликнаха сълзи — без стон, без резки движения тя закри лицето си със салфетката и с гръб към мен тръгна към прозореца. Това много ме учуди. Нищо не разбирах и не чувствавах нищо друго, освен недоволство от прекъснатия обяд. Попитах:

— Визи, защо плачеш?

Изглежда, че тонът на гласа ми я излъга. Тя бързо дойде при мен, вече не плачеше, но трепереше като измръзнала; придърпа стола си до моя и внимателно, но силно ме прегърна, опряла буза в моята буза.

Така не можех да ям супа, но ми беше неудобно да помръдна. Търпеливо и злобно слушах бързите думи на Визи:

— Гал, плача затова, че ти толкова дълго, толкова тежко страда; беше в безсъзнание, с един крак в гроба и аз си спомних колко ме беше страх, колко много ме беше страх цял месец. Спомних си как ми разказваше за малкия лунен жител. Доказваше ми, че той съществува... и ми го описа подробно: тумбест, с пухеста глава, две педи висок... и кашля... О, Гал, мислех си, че никога вече няма да ми разкажеш нищо такова! Защо ми се сърдиш? Искаш да се върнеш ли? Но в Херам е тихо и хубаво. Гал! Какво ти е?

Внимателно се освободих от ръцете ѝ. Тази жена наистина говореше странни неща, които ме караха да недоумявам и ме дразнеха.

— Лунният жител е приказка — сериозно обясних аз. След това мислих, мислих и най-после ми просветна: „Тя смята, че се чувствам зле.“ — Ех, Визи — казах, — никога не ми е било толкова добре както сега. Написах една статийка, дадох ми пари! Ето ги!

— За какво е статията и за кой вестник?

Казах ѝ за кой вестник и добавих: „За снега.“

Визи доверчиво кимна. Навярно очакваше да заговоря както преди — сериозно и приятелски. Но в този миг прислужницата донесе „тележките“ и аз усърдно се заех с тях. Мълчахме. Визи не ядеше; вдигнех ли очи, срещях напрегнатия ѝ внимателен поглед, от който като от разпит ми се искаше да избягам. Бях напълно равнодушен към присъствието ѝ. Изглеждаше, че нищо не е в състояние да разколебае невъзмутимото ми щастливо равновесие. Сълзите и тъгата на Визи го досегнаха само за миг и само за да направят — по силата на контраста — по-устойчиво неописуемото доволство, в което, потънал до уши, седях зад блестящата бяла маса пред ароматно димящите ястия във високата, светла стая, топла като нагрятата от слънцето плитка вода. Като се нахраних, погледнах Визи, отново я намерих приятна за окото, надигнах се и я целунах по устните така, както целува нетърпелив мъж. Тя засия (видях с каква светлина блеснаха очите ѝ), но стана, отиде до масичката, шеговито вдигна над главата си шишенцето с лекарство (което още вземах понякога) и лукаво рече:

— Две лъжици след ядене. В развод сме още месец и половина, Гал.

— Ах, така ли? — казах. — Но аз не искам лекарство.

— А заради мен?

— Ами! Вече съм здрав! — Изведнъж, поглеждайки през прозореца, видях някакво момче, което тичаше бързо с румено, палаво лице, и в мен тутакси пламна непреодолимо желание да ходя, да гледам, да слушам и мириша. — Излизам — заявих аз, — довиждане, Визи!

— О, не! — решително каза тя и ме хвана за ръката. — Още повече, че толкова *странно* искаш това!

Дръпнах се, сложих шубата и калпака си. Този весел, рязък отпор поразил Визи, но тя вече не плачеше. Лицето ѝ беше печално и объркано. Като я гледах, помислих, че просто се инати. Подарих ѝ един от онези къси, безизразни погледи, които свидетелствуват за празнотата на текущата минута, обърнах се и се видях в огледалото. Какво лице! Гледах го за трети път след боледуването си и за трети път радостно се учудвах — спокойствие в очите, добродушна гънка в ъглите на устата, нито пълно, нито слабо, нито бяло, нито сиво — лице като равномерно напълнена възглавница. Очевидно бях пренесъл *представата за въображаемото си лице* върху отражението в огледалото и виждах не това, което беше. Над лявата вежда, малко опънал кожата, пламтеше червен белег с форма на бобено зърно — следата от куршума, която разгледах твърде внимателно и реших, че е много интригуваща. После излязох, като силно хлопнах вратата, за да покажа, че тук аз съм господарят, и се намерих на улицата.

IV

Не зная колко време и из какви места съм се лутал, къде съм спирал и какво съм правил; не си спомням. Стъмни се. Сепна ме като от сън нечия горестна, изтръгната от глъбините на душата, мъчителна и дълга въздишка; на ъгъла, подпрян на тъмната стена под един силно осветен прозорец, стоеше човек без шапка, облечен бедно и мръсно. Той въздишаше, изпрацайки към небето безутешни, пълни с безкрайна скръб въздишки-стонове-ридания. Не виждах лицето му. Накрая изстена с мрачно и разтърсващо душата отчаяние: „Боже мой! Боже мой!“ Никога няма да забравя как прозвучаха тези думи. Притъмня ми. Чувствувах, че още една въздишка, още миг само и блаженото равновесие на духа ми ще премине в пронизващ, нервен вик.

Бързо се отдалечих, като оставих отчаяния човек насаме с тайната му мъка, и се отправих към центъра на града. „Боже мой! Боже мой!“ — машинално повторих аз, чувствувах след този малък инцидент някаква досадна горчивина — сянка на раздразнение или тревога. Все още не можех да се успокоя. В това време плътен мрак забули безмълвната зимна нощ, все по-рядко срещях забързани минавачи. В редките фенери монотонно съскаше газта и аз неволно ускорих крачките си, устремен към залените от светлина площади в центъра на града. Една фасада, слабо осветена от далечен фенер, ме накара да спра и да я огледам внимателно. Поразиха ме множеството сухи лози, които се виеха по белия фон на стената към балконите и прозорците на първия етаж; мрежа от черни криви линии зловещо обгръщаше фасадата, прорязана сякаш от хиляди пукнатини. Един от прозорците на втория етаж слабо просветляше, светлина трептеше в дъното на стаята и в неясните ѝ отблясъци зад стъклото едва се очертаваше блед женски профил под извивката на черна коса. Слабата треперлива светлина не позволяваше да го разгледам, но, кой знае защо, упорито се вирах. Профилът непрекъснато се менеше — прекрасен и отблъскващ, уродлив и божествен, злобен и пролетно приветлив, волеви и нежен. Долитаха приглушени от стъклото,

провлечени звуци на цигулка. Лъкът раждаше непозната, но плавна и красива мелодия. Изведнъж прозорецът блесна от ослепителна светлина на невидима лампа и заслушан в ниските, нежно и непокорно затихващи акорди, видях глава на възрастна жена с яка, силно издадена долна челюст; черните очи под набърченото ниско чело бяха вперени в някакво ръкоделие, което пръстите ѝ бързо разгръщаха. Целият този странен възел от зрителни и слухови впечатления предизвика у мен такъв остър, мрачен пристъп на тъга, че сърцето ми се сви от болка и аз с плувнали в сълзи очи неволно се отдръпнах. В този миг на света нямаше нищо по-скъпо и по-печално за мен от тези звуци на цигулка. Задържах в себе си тъгата в смътно очакване на чудо, сякаш тя можеше да направи тъй, че някаква мъртвешки мрачна завеса да се разтвори широко и да открие зрелище на покоряваща и несравнима хармония... Това беше първият пристъп на тъга. Накрая тя стана непоносимо рязка. Съзрях ярко осветена от фенери кръчма, влязох, изпих на един дъх до тезгяха няколко чаши вино и седнах в ъгъла, отново развеселен, огрубял и обиден, както преди един час.

Разглеждах посетителите, пушех и всичко в мен се усмихваше в очакване на очарователни забавления; освежен и сгрян от виното, се загледах в подвижното, хитро лице на някакъв старец, който седеше наблизко заедно с една лошо облечена, мургава и пълна жена. Напудреното ѝ лице с влажни черни очи и прекалено червени устни беше съвсем отблъскващо, но упоритият ѝ поглед, обърнат към мен, на уверена в себе си жена, ме накара да ѝ кимна с надеждата да побъбрим на чаша вино. Старецът, окъсан като котка с окапала козина, веднага се надигна и седна на моята маса.

— Това вино... — подзе той така угоднически, сякаш ми целуваше ръка — какво вино пиете? Скъпо винце, добро, хе-хе-хе! Да бяхте дали на стареца! — И потри ръце.

— Пий — казах и напълних чашата, която слугата подаде с невероятна бързина, естествено само от уважение към мен, господаря. — Как се казваш, старче, и какъв си?

Той отпи жадно и намигна през рамо на дамата си.

— Аз, трябва да ви кажа, поминувам от услуги — осведоми ме старецът, като свойски и лукаво ми намигна. — Служа на всеки, който плаща, и с най-голям ищах служа по едни такива страшно весели и завързани работи. Разбирате ли?

— Всичко разбирам — казах аз, замаян от виното, и легнах с гърди върху масата. — Служи ми.

— Ами какво искате?

Погледнах към жената на съседната маса, която се усмихваше неопределено. Спътницата на стареца, в синя рокля с жълти ревери и червена наметка, беше най-яркото петно сред тълпата в тази кръчма и аз изпитах желание да поседя с нея.

— Поканете вашата дама да седне при нас.

— Чудесна дама! Първо качество! — радостно завика старецът и като се обърна, вресна тъй, че го чу цялата кръчма: — Полина! Прехвърляй се при нас, по-бързо!

Тя се приближи, седна и аз, докато не дойде котката, не свалях очи от нея. От пълната ѝ яка шия, от пухкавите ѝ, с малки китки ръце, от гърдите и заоблените ѝ слепоочия лъхаше чувственост. Гледах я жадно, тя също се вглеждаше в мен, мълчеше и се усмихваше многозначително. При всяка нова бутилка, донесена от слугата, старецът се въодушевяваше и произнасяше кратки, но разпалени речи за необикновените достойнства на Полина или за някогашното си богатство, което според мен никога не бе съществувало. Напих се. Мръсната креслива сбирщина, която вдигаше врява по масите, ми приличаше на компания живописни гиганти, събрани да славят великолепието на живота. Море от разноцветни светлини изпълваше кръчмата. Хванах ръцете на Полина, стиснах ги силно и ѝ разкрих страстта си; тя ми отвърна с многообещаващ поглед. Старецът бе станал, закопчаваше се и увиваше шията си с пъстро шалче. Знаех, че ще ме заведе някъде, и заудрях силно по масата, за да ми донесат сметката.

В този момент някаква малка, болна, измършавяла като кука сива кръчмарска котка нерешително се приближи до мен, плахо огледа коленете ми, безшумно скочи и се сви върху тях, вдигнала нагоре жалката си, оскубана опашка. Търкаше се в ръкава ми и угодливо, високо мъркаше, очевидно искаше и аз да ѝ обърна внимание, след като бе толкова заинтересована от моите развлечения. Гледах я със страх, с внезапно размекнато сърце и чувствавах, че се поддавам на нов пристъп на тъгата, напуснала ме за известно време благодарение на виното и жената. Всичко свърши. Угасна опиянението, връхлетя ме горчиво, необяснимо отчаяние и пак напусто се замъчих да си

припомня нещо неподвластно на паметта, хвърлих парите на масата, ударих стареца през ръцете, които изплашено се вкопчваха в мен, излязох и тръгнах към къщи.

Студът, плавният бяг на шейната и тишината на улиците постепенно изгониха тъгата ми. Позвъних на затрупаната със сняг врата, настроен благосклонно, успокоен и беззлобен; отвори ми пак Визи и веднага се прибра в стаята си. Намерих я до камината в едно малко меко кресло с книга в ръце и седнах до нея. Много добре знаех, че съм пиян и разчорлен, но съвсем не исках да го крия. Като ме гледаше внимателно, без усмивка, Визи тихо каза:

— Днес се отби докторът и много сърдечно разпитва за теб. Исква по-често да ни навестява, помоли да му разрешим това. Как мислиш? На теб май ти е скучно, а събеседник като него не се намира лесно.

— Докторите са учени хора, Визи — промърморих аз, — а на мен ми е дошло до гуша от сложни разговори. Високопарни! Аналитични! Притрябвали са ми! Аз съм обикновен, добродушен човек. Какво има да му мисля? Живее ли ти се — живееш си и толкоз.

Визи не отговори. Замислено гледаше нажежените въглени, после трепна и ласкаво ми се усмихна.

— Не искам да те лъжа... Малко ме плаши тази рязка промяна в теб след боледуването ти!

— Ама че глупости! — казах. — И ти ги приказваш едни! Изменил съм се! Да, може и да съм!... Боже мой! Нима ти, Визи, ми *завиждаш*?

— Гал, какво ти е? — изплашено възкликна тя. — Защо говориш така?

— Не — продължавах аз, убеден, че ми противоречи от завист и ревнива заядливост, — щом на човек му е добре, на другите това все им пречи. Де да бяха се изменили всички като мене! Макар и отчасти, но разбирам най-после какъв съм бил преди болестта, преди тази забележителна рана, която ми нанесе Гуктас. Всичко ме вълнуваше и тревожеше, караше ме да горя, да бързам, да пиша хиляди статии, да страдам и да проклинам — какъв кошмар! Пфу! Колко глупав може да бъде човек! Всичко е много просто, Визи, няма какво да му мислим.

— Обясни ми — спокойно каза тя, — може би и аз ще разбера. *Какво* е просто — и в какъв смисъл?

— Ами всичко. Всичко, което виждаш, е каквото го виждаш. — Помълчах и с известно усилие намерих пример, който според мен беше убедителен: — Ето ти, Визи, седиш пред мен и ме гледаш, а аз гледам теб.

Тя закри лицето си с ръце, навярно обмисляше думите ми. Тържествуващо, с безжалостна самоувереност чаках възражение, но Визи откри лице и неочаквано ме попита:

— Какво мислиш за този откъс, Гал? Това е твоят любимец, Конфор. Слушай, слушай! „Денят минава в горчиви грижи за хляба, нощта — в прекрасни златни сънища. Затова пък денем ярко свети слънцето, а пробудя ли се в нощта, мракът и ужасът на тишината ме съкрушават. Блажен е онзи, който мисли само за слънцето и сънищата.“

— Много лошо — отсякох аз. — Всеки има право да помни каквото си иска. Авторът безспорно е невежлив към читателя. И освен това аз съм малко пиян и искам да спя. Прощавай, Визи, лека нощ.

— Лека нощ, мили — разсеяно каза тя, — утре ще работиш ли?

— Да-а — отвърнах нерешително. — Само че за какво да пиша? Всичко е изтъркано. Лека нощ!

— Лека нощ! — бавно повтори Визи.

Тръгнал към вратата, аз се обърнах от особения оттенък на гласа ѝ и улових израз на неовладян, тъжен страх върху възбуденото ѝ лице. Погледите ни се срещнаха. Визи побърза да се усмихне и както винаги нежно ми кимна. Отидох в стаята си, съблякох се и си легнах с притеснена душа, но с лукавата задна мисъл, че тя просто от инат не иска да ме разбере.

V

Това се повтори веднъж, два, три, десет пъти; както вече споменах, причини за внезапна *тъга* ставаха най-разнообразни обстоятелства, понякога дотолкова противоречащи на самото понятие „*тъга*“, че не можех да ги избягна. Най-често ме натъжаваше музиката, безразлично каква и къде чута — тържествена или безшумна, весела или тъжна — все едно. В дните, отредени за *тъга*, един отделен акорд стягаше душата ми и всяваше в нея скръб по нещо, което не можех да си спомня, по някакво друго време. Така мисля сега, но тогава, изумен от тягостното си състояние, избягвах да се замислям за каквото и да било и бързах към виното и гуляите — гробари на меланхолията, за да си възвърна чрез часовете на нощна възбуда предишното безгрижие.

Бях станал съвсем равнодушен към Визи и не криех това. Все по-редките ѝ опити да върне предишните ни отношения завършваха безуспешно. Без да го съзнавам, бях започнал да говоря с нея като страничен, чужд, нетърпелив, но вежлив човек. Хладина на взаимно напрежение пронизваше нашите разговори и срещи — именно *срещи*, тъй като се губех от къщи по два-три дни, нощувах у случайни познати, каквито вече имах предостатъчно. Това бяха коняри, фенерджии, вестникопродавци, перачки, ковачи, крадци, войници, бакали... Сякаш всички професии участваха в моите митарства из Херам в дните на безизходна *тъга*. Допадаха ми разговорите на тези хора — елементарни, грубо-практични, лишени от двусмисленост и *напрежение*, те предлагаха на вниманието ми фактите в безусловното им, тъй да се каже, аритметично значение — „едно, две... четири, единайсет — станали са толкоз и толкоз еди-какви си случаи, това е в реда на нещата“. С радост бих отклонил нишката на разговора, за да опиша постъпките си, но по-характерни и значителни от онези, за които вече разказах, нямаше и не можеше да има. Удивителното чувство за ред, за завършеност на всичко бе станало, като се изключат

дните на тъга, естествено за мен състояние, при което отхвърлях всеки подтик към дейност.

Въпреки очакванията ми докторът все пак дойде. Отракан и учтив, весел и жизнерадостен, той, като опитен медик, ми направи сума предложения, които на пръв поглед нямаха нищо общо с медицината: разходка до разкопките, лов, ски-спорт, участие в музикален кръжок, в астрономически кръжок, дори ми предложи да се занимавам с авиация, стругарство, шахмат и с беседи на религиозни теми; слушах го внимателно, не отговорих нищо на предложенията му и се сбогувах с него толкова сухо, че той не дойде повече. После попитах Визи:

— От какво искаш да ме лекуваш?

— Искам само да не скучаеш — промълви тя толкова уморено, че гласът ѝ неволно ми каза повече, отколкото тя искаше, и аз вътрешно помръкнах. Но това продължи само миг. Разсмях се безгрижно.

— Ти, ти не скучай, Визи! — казах. — А на мен не може да ми бъде скучно, чуваш ли?! Право да ти кажа, не мога да се позная. Веселие? Скука? Това нищо не ми говори. Чисто и просто — от всичко съм доволен! Какво повече? Бих могъл да бъда доктор на този доктор, ако си говорим истината, Визи.

— Не се разбираме ние с тебе, Гал. Ти ме гледаш с чужди очи. Отдавна вече не съм виждала онзи израз, от който — знаеш ли, ми се иска тихо да пея или да се усмихвам и да мълча... Нашият разговор се прекъсна... разговорът, който водехме с думи и със сърца...

— Говориш странни неща — казах аз. — Може би по-рано прекалената възбуденост...

Но не довърших. Исках да добавя: „... ти е допадала“ — и изведнъж, сякаш захлупен под плътен капак, се почувствувах толкова чужд на самия себе си, че изпитах безкрайно отвращение към този опит да погледна в миналото.

— И друг път можем да поговорим за това — нерешително казах аз, — разстройват ме тези разговори. — Страшно ми се искаше да се махна отгук. Думите на Визи безнадеждно и безрезултатно напрягаха душата ми, тя започваше да се мъчи като ням, който иска да каже нещо сложно и решаващо. Мълчах.

— Излез, ако искаш — печално каза Визи, — аз си лягам.

— Да-да, тъкмо исках да се поразходя — заявих аз, бързо взех шапката си и целунах ръката на Визи с тайна благодарност. — Но скоро ще се върна.

— Скоро?... А „Метеор“ пак иска статия.

Усмигнах се и излязох. Отдавна вече нежно обичаната преди работа ме отблъскваше със сложността на втория живот, който живееш в нея. Оттеглил се от всичко, сега се чувствавах спокоен, потънал в тишината на топлата, *сита* вечер, сякаш вечерта, подобно на живо същество, след като хубаво си бе похапнала, се бе унесла в спокойна дрямка. Но, разбира се, аз бях този, който вървеше със *сита* душа и вървах така дълго, докато, вдигнал очи нагоре, не видях сред другите една ярка, тържествено висяща звезда. Какво скръбно имаше в нея? С какъв глас и по чий зов откликваше на тънките лъчи на звездата цялото ми същество, обхванато от дълбоко вълнение при вида на необятната пустиня на всемира? Не зная... Познатата странна тъга ме надви. Ускорих крачките си и малко след това вече седях в задимения „Пийнал хусар“ и слушах успокояващия ме разговор за три наръча дърва, продадени на сметка.

VI

Зимата умря. Пролетта я изблъска с голи, розови и дръзки нозе във влажните долове, дето захлупената по очи като мъртвешко бели, размръзнали пластове сняг старица в последна агония издишваше студена пара, но слабо и безнадеждно. Слънцето облъхваше земята с мирис на дървесни пъпки и първи цветя.

Живеех двойствен живот. Спокойното ми състояние по нищо не се отличаваше от зимните дни, но пристъпите на тъга започнаха да се повтарят все по-често, понякога по най-незначителен повод. Преминеха ли, отново ставах удивително уравновесен човек, спокоен, ограничен, който от нищо не се оплакваше и нищо не искаше. Понякога, като седях с Визи, имах чувството, че я виждам отдалеч, толкова отдалеч, че очаквах, ако заговори, да не чуя гласа ѝ. Разговаряхме малко, рядко и винаги само за онова, което исках да говоря аз, тоест за обикновени и маловажни неща.

Беше късна вечер, когато в кръчмата „Пийналият хусар“ един куриер ми подаде писмо с надпис върху току-що залепеня плик: „За Г. Марк от Визи“. Пиян, но не дотолкова, че да загубя способността да чета, отворих плика със силното любопитство на *зрител*, сякаш пред мен чужд човек четеше писмо от друг, също чужд човек. Известно време редовете на писмото мърдаха като живи под разсеяния ми и възбуден поглед; като преодолях това неудобство, прочетох:

„Мили, много ми е тежко да ти пиша това последно, наистина последно писмо, но вече нямам сили да живея така, както живея сега. Нещастieto те промени. Ти може би дори не забелязваш колко рязко си се изменил, колко чужди и далечни сме станали един на друг. Цяла зима се надявах, че нашето хубаво, чудесно, минало ще се върне, но това не стана. Нямам чувството, че постъпвам жестоко, като те оставям. Ти не си онзи, предишният, внимателен,

деликатен, голям и чувствителен Гал, когото познавах. Бог да те пази! Не зная какво е станало с твоята бедна душа. Но да живея повече така, прости ми — не мога! Писах подробно за всичко на издателя на «Метеор», той обеща да ти дава известно възнаграждение, докато отново започнеш работа. Сбогом! Заминавам, прости и не ме търси. Никога вече няма да се видим.

Визи“

— Визи — повторих на глас и сгънах писмото. В този момент, скършвайки скокливия мотив, изпиця сред залените с вино маси цигулката на наемния музикант, който обслужваше компанията огняри, и аз забелязах, че музиката *подчертава* писмото, прави кръчмата и посетителите *й свои*, отделни от мен и писмото; почувствувах се самотен и без да ставам от мястото си, сякаш бях излязъл от това помещение.

Разтревожен от изненадата, от самия факт на тази неочакваност, независимо от съдържанието й, което още не можех да осъзная, аз си тръгнах за в къщи с ясно предчувствие за тишината, която ме очакваше там — за тишината и отсъствието на Визи. По пътя мислех само за това. Кой знае защо, очаквах да намеря в къщи по-значителни неща от това писмо, които да ми дообяснят случилото се. Вътрешно отхвърлях съдържанието на писмото, логически съвсем ясно, тъй като не можех да се поставя на мястото на Визи. Изобщо, освен смътната тревога, предизвикана от усещането за рязко прекъсване на обичайния и очакван ход на нещата, аз не изпитвах никаква особена мъка, нищо, което изведнъж да ме потресе, но сърцето ми биеше по-силно и пътят до в къщи ми се стори по-дълъг.

Позвъних. Отвори ми прислужницата, меланхолична, възрастна жена, очите й се спряха върху мен с хладна недоверчивост.

— Господарката в къщи ли е? — попитах, макар че чувах тишината на стаите и замисленото тиктакане на часовника и виждах, че шапката и палтото на Визи ги няма.

— Тя замина — тихо каза жената, — замина в осем часа. Да ви донеса ли вечерята?

— Не — отвърнах и се запътих към тъмния кабинет, постоях до блесналия от уличния фенер прозорец, запалих свещ, препрочетох писмото и седнах, замислих се за Визи. Представях си я как пътува във вагон, в параходна каюта, в карета — как се отдалечава от мен по права линия; тя седеше, виждах само тила и гърба ѝ, дори, едва-едва, линията на бузата, но не можех да видя лицето ѝ. Мислено, но изпълнен с трепета на действително докосване, обхванах главата ѝ, като се опитвах да я обърна към себе си; въображението ми отказваше да довърши тази постъпка и аз, както преди, не виждах чертите ѝ. Мъчителното желание да надникна в лицето ѝ известно време не ми даваше покой, после, уморен, клюмнах над масата, обзет от неясна, печална досада, в която нямаше и помен от размишление.

Не зная дълго ли съм седял така; по едно време шум от паднал в краката ми предмет ме накара да се наведе. Бях бутнал с лакът ключа от писалището. Наведох се, вдигнах го, помислих и отворих средното чекмедже с надеждата да намеря нещо, може би свързано с Визи; направих го машинално, по-скоро защото ми бе необходимо да върша нещо, отколкото от някакви разумни подбуди.

В чекмеджето намерих много писма, които в тези минути никак не ме заинтересуваха, и различни дреболии: счупени моливи, пръчици червен восък, няколко единични копчета за ръкави, гума и пачка изрезки от вестници, превързана с ширит. Бяха миналогодишни статии от „Вестник“ и „Метеор“. Развързах ги под въздействието на усилилия се през последния час стремеж да държа съзнанието си будно за всичко, което ми напомняше за Визи. Тя бе изрязвала и събирала тези статии, за да ми са под ръка, ако поискам да ги издам в отделна книга.

Развързах пачката, преглеждах заглавията, припомнях си обстоятелствата, при които беше написана една или друга статия, и дори в общи линии съдържанието им, но не можех да възстановя *атмосферата на създаването*, оттенъците на настроенята, оцветили дадена работа. От заглавията преминах към текста, преглеждах го набързо с равнодушно недоумение — всичко това ми изглеждаше като отражение на чужд ум, и отражение безцелно, тъй като въпросите, които се разглеждаха тук — война, религия, критика, театър и тъй нататък, — ме вълнуваха не повече, отколкото снегът, паднал например в Австралия.

Така, като преглеждах и прелиствах изрезките, попаднах на една статия, озаглавена „Цената на страданието“, статия, написана посредством силни контрасти и вдигнала на времето си много шум. За разлика от прочетеното преди някои изрази в нея привлякоха вниманието ми, особено този: „Тъй нареченият «душа-човек» не познава остротата и блажената съсредоточеност на мълчанието; без да се задържат, без да създават фино вътрешно напрежение, нахлуват в душата му и безследно я напускат онези чувства, които, оставайки неизразени, биха могли да се превърнат в дълбоко и ценно преживяване.“ Прочетох го още веднъж, като се мъчех да си спомня какво обстоятелство, свързано с Визи, бе породило тази фраза, и с неочакван, отчетлив вътрешен тласък си спомних! — толкова ясно, толкова проникновено и жадно, че станах, обзет от неудържимо, почти болезнено вълнение. В същото време ме изпълни усещане за простор, стори ми се, че стените и таванът са станали по-високи. Спомних си, че миналата година през лятото бях се приближил към Визи в миг на неизразимо светъл прилив на нежност, който властно напираше да се излее; но като дойдох при нея, седнах и не казах нищо — съзнавах, че чувството, ограбено от думите, поради неточността и условността на нашия език, ще остави тръпчиво усещане за недоизказаност и естествено за съвсем неизразим с думи *принизен* екстаз. Дълго мълчахме, но като се вглеждах в усмихнатите очи на Визи, която напълно ме разбираше, бях много, безкрайно изпълнен с нея и със своето напрегнато вълнение. След това написах споменатата мисъл.

Припомних си това с трепет — със сърцето, а не механично, не ме свърташе на едно място, закрачих из кабинета, в ъгъла бе захвърлена смачкана хартия, вдигнах я, разгърнах я и изумен, още далеч от всякакви догадки, видях, че върху недописания лист с красивия дребен почерк на Визи беше нахвърлена недовършена, но вече до голяма степен разработена моя статия със заглавие: „Живачните рудници на Херам“, статия от Г. Марк. *Никога* не бях писал такава статия и не бях я диктувал на никого, просто *нищо* не бях писал. Прочетох я с вниманието на престъпник, който чете копието на присъдата си. Живото, интересно и оригинално изложение, способността да се обхванат редица явления с малко думи, да се отдели същественото от второстепенното и като аромат на цвете отделни, характерни за жените изрази, които на нас никога не ни идват

на ум — съвсем обикновени, всеизвестни, с малко интимен оттенък като: „съвсем просто“, „рядко хубави“, „как да кажа“ — правеха от написаното прекрасна работа. „Статия от Г. Марк“ — отново прочетох... и в неволните, неудържими, безсилни сълзи на спасителна, внезапна скръб разбрах всичко.

Седях неподвижно и се опитвах да осъзная положението си. „Никога вече няма да я видя“ — казах аз, изпълнен в тревогата и объркването си с особен интерес към думата „никога“. Тя изразяваше забрана, тайна, насилие и хиляди причини за появата си. Целият „аз“ се побирах в тази единствена дума. Аз самият със своя живот я бях предизвикал, грижливо ѝ бях осигурил жизненост, сила и неотразимост, а на Визи ѝ оставаше само да я произнесе писмено, та лумнала като черен огън, да стане за мене жесток, неумолим закон. Представях си как аз, преживял милиони столетия, механично претърсвам земното кълбо, за да намеря Визи, опознал вече всяка педя вода и суша — механично, както ръката търси в празния джоб изгубена монета, спомняйки си по-скоро допира до нея, отколкото надявайки се на чудо, и видях, че „никога“ се надсмива дори над безкрайността.

Аз мислех сега настойчиво, както раненият опитва със замиращо сърце да предугади дълбочината на раната, изпърво още не много осезателна, но отразена в инстинкта му като страх и възмущение. Искях да видя Визи; да я видя по възможност по-скоро, та чрез нейното присъствие да опипам раната си, но това черно „никога“ наистина спираше дъха ми и аз бездействувах, докато погледът ми не падна отново върху недовършената от Визи статия. Мъчителната представа за нейната тайна, тиха работа, за старанието ѝ с дълга и възвишена заблуда да скрие от другите духовната ми смърт, беше непоносима. Спомних си усмивката ѝ, походката, гласа, движенията и как накланяше глава, фигурата ѝ на светло и в полумрак — във всичко това, така скъпоценно сега, не се долавяше дори намек за онова, което тя бе правила за мен. Дълго мълчаливата любов се възвръщаше към мен, но как! И с какви надежди! — по-слаби от тези на смъртно болен, който все още диша, но мисли само за смъртта.

Станах, като се вслушах в себе си и размишлявах *както преди*: прецизно събирайки около всяка мисъл тълпа от съзвучни с нея представи, с цялото ѝ оглушително ехо в глъбините на съзнанието. Чувствувах, че идвам на себе си, че се отърсвам от *съня*. Станах с

едно-единствено неотложно решение — да намеря Визи, със съзнанието, че отсега, от този миг единствената цел в живота ми е да я видя. Доколкото изобщо всяко решение донася спокойствие, аз се успокоих, като взех *това* решение, но с радост бих заменил подобно спокойствие за най-унизителното изтезание.

Бялото, още безслънчево утро откри зад бледосиния прозорец пустата, тиха улица. Излязох и тръгнах към езерното пристанище. Искях да вярвам, че Визи е заминала най-напред за Зурбаган. Според моите предвиждания тя не можеше да не мине през този град, тъй като там имаше роднини. В случай че вече не я намерех в Зурбаган и лицата, посветени в нейната тайна, откажеха да ми дадат адреса ѝ — аз с прекомерно, но пълно с любов ожесточение бях решил да постигна целта си с непрекъснатата настойчивост, дори ако се наложеше да употребя всички възможни средства на света.

Като наближих пристанището, видях слънцето, съвсем ниско над водната шир, далечните мъгливи брегове и малкия параход „Приз“, същия, който миналата година ни отнасяше към Херам. Със свито сърце гледах неговия корпус, комина с бели обръчи, мачтите и капитанската кабина — за мен той беше жив *трети*, който помнеше присъствието на Визи и сякаш бе навеки свързан с мен чрез този общ спомен.

Пристанището беше почти пусто — само някакво мършаво куче спокойно сновеше насам-натам, душеше разни боклуци, а в далечния край на вълнолома бавно се местеше от място на място подранил рибар, който търсеше неизвестно за мен удобно място. Погледнах окаченото на стената на кантората разписание: „Приз“ заминаваше в десет часа сутринта, а преди това, вчера, бе излязъл по същия маршрут „Бабун“ в единадесет и четиридесет вечерта. Визи би могла да замине само с „Бабун“. Това ме развесели малко; разделяха ни около дванадесет часа път — време, през което тя едва ли би могла да напусне Зурбаган дори ако се бе опасявала, че ще тръгна да я търся. Подробно обмислях това предположение и с горест стигнах до извода, че тя можеше да не се страхува да ме срещне — цялото ми поведение сигурно я беше убедило, че ще въздъхна облекчено, когато остана сам. Въпреки срама този извод затвърди надеждата ми да заваря Визи неподготвена, макар че съвсем не бях убеден в добрия изход от тази среща. Изпреварвайки събитията, извиках с болезнено напрегната

душа видения и гласове от срещата, варирах ги в множество отсенки и положения и в себе си развълнувано говорех с Визи, като ѝ разказвах подробно за своята покруса.

Когато слънцето се издигна по-високо и утринен работен шум изпълни пристанището, аз заседнах в близкото кафене, където седях до първия сигнал на параходната сирена. Когато параходът тръгна, оставяйки върху прозрачната вода на езерото права бразда от кипяща край кърмата пяна, аз дълго гледах към скупчените на брега къщи на Херам с чувство на незадоволено любопитство. Своеобразието и духът на този град ми бяха останали непознати, сякаш никога не бях живял в него; така се бе случило, защото бях временно ослепял за много неща, разбираеми за изтънчената душа и неуловими за ограниченото, бегло любопитство. Но скоро слязох в каютата, където против волята си, съвсем измъчен от събитията през изтеклата нощ, заспах. Събудих се сред мрак, сред тревогата и ропота на монотонно шумящите вълни, които се плискаха в борда. Тъгата, страхът от бъдещето, самотата, мракът правеха неподвижността непоносима. Запуших и излязох на палубата.

Изглежда, беше безмълвен нощен час, тъй като в мъртвилото на трептящата светлина на мачтовите фенери видях само един, почти сливащ се с борда и мрака на езерото силует на жена. Тя стоеше с гръб към мен, облакътена на планшира. Искаше ми се да поговоря с някого, да се разсея; приближих се и промълвих тихо, в тон с глухата нощ:

— Ако и на вас, както и на мене, не ви се спи, госпожо, да поговорим половин час. Просто като пътници, които...

Не довърших. Жената се изправи, обърна се към мен и в зрака на падащите отгоре лъчи познах Визи... Не смеех нито да вярвам в това, нито да го отричам в първия миг, в който сякаш всичко изчезна и животът рязко замря. Но веднага, преодолявайки гнетящата покруса, пламнах от такава радост, че сякаш закрепях, макар че още не можех да произнеса нито дума, нито звук и стоях мълчаливо, поразен от тази внезапност. До болка милото лице на Визи ме гледаше с тъжна уплаха. Казах само:

— Ти ли си, Визи?

— Аз, мили — уморено промълви тя.

— О, Визи... — подхванах аз, но сълзите и прекомерното вълнение ми пречеха да кажа нещо свързано. — Аз пък съм онзи —

заговорих най-после с мъчително усилие, — онзи, и те търсех! Погледни ме по-отблизо, остани с мен поне месец, поне седмица, поне един ден.

Тя мълчеше; безмълвно взех ръката ѝ, не знаех какво да правя и да говоря по-нататък. После чух:

— Много съжалявам, че закъснях за вечерния параход и че се срещнахме тук... Гал, нищо хубаво няма да излезе от това, повярвай ми! Нека се разделим.

— Добре — казах аз, изстинал от тези думи, — но по-напред ме изслушай. Само това!

— Говори... ако можеш...

В тази единствена дума „можеш“ почувствувах цялата дълбочина на нейното недоверие. Седнахме.

Разсъмваше, когато свърших разказа си за онова, което е написано тук за странните месеци на моя и в същото време сякаш чужд живот, и тогава Визи направи някакво недоловено от мен движение и аз почувствувах, че малката ѝ ръка се пъкна в ръкава ми. Тази няма ласка усили вълнението ми до краен предел, едва поносим за сърцето, когато нервното напрежение, подобно на свистящ в свирепи ръце меч, разсича оковите на съзнанието. Последните сенки на съня напуснаха мозъка ми и аз се върнах към стария ад — до края на дните си.

СТО ВЕРСТИ ПО РЕКАТА

I

Котелът експлодира през нощта. Параходът незабавно пое към брега, където заби кил в пясъка, далеч от населени места. За щастие човешки жертви нямаше. Пътниците цяла нощ и цял ден се вълнуваха, докато чакаха следващия параход, който можеше да ги вземе и откара по-нататък, и вече губеха търпение. Никакъв кораб не се задаваше нито отгоре, нито отдолу. По тази река работеше само една параходна агенция и само с четири парахода, които тръгваха всеки път по различно разписание, в зависимост от настроението на стопаните и състоянието на водата: след продължителната суша капризното пясъчно корито често се затлачваше с наноси.

Колкото повече бързаше към реката порозовялата от ходене вечер, задъхана от мъгливите изпарения на гъстите гори и спокойната вода, толкова Нок ставаше по-нервен и по-тревожен. На тези, които го заприказваха, не отговаряше или подхвърляше троснато „не“, „да“, „не зная“. Непрекъснато шареше из парахода — ту на кърмата, ту на носа, в бюфета или на горната палуба, или слизаше на брега, разтъркваше се из буйния храсталак и мрачно замислен, се връщаше обратно. Два-три пъти слиза в каютата си, там постояваше с пригответения куфар в ръце, после го мятваше на койката и повдигаше рамене. При едно от тези отивания в каютата дълго седя на съгъваемия стол, закрил лицето си с ръце; когато ги отпусна, погледът му изразяваше крайна потиснатост.

В същото, но, тъй да се каже, по-откровено и разговорливо състояние беше младата двадесет-двадесет и две годишна девойка, която пътуваше сама. Разтревоженото ѝ печално лице за стотен път се обръщаше към речните далнини и търсеше спасителния параходен пушек. Тя беше слабичка, но стройна и здрава, с тънко кръстче, тежка тъмна коса с бронзов оттенък, със свежо, ясно, простодушно лице, което издаваше по неописуем начин житейската ѝ неопитност, възхитителна, когато носителят ѝ не я подозира, и твърде противна, когато на осъзната неопитност се придава вид на престорена наивност. Ако някой по-наблюдателен се взреше в лицето ѝ, особено в

съсредоточените ѝ замислени очи, щеше да забележи отдавна загубената от нас свежест и острота на впечатленията, сдържани от възпитанието и поглъщани в душата с доверчивия апетит на дете, което не може да различи вишните от кучешкото грозде. Сивата шапка, украсена със светлосини цветя, скромното пътническо палто, също така скромната рокля с висока яка и вехтата чантичка, праметната през рамо, придаваха на младата особа оттенък на деловитост, който тя, разбира се, не забелязваше.

Обзета от една мисъл, една цел — по-скоро да стигне в града, младата девойка, със свойствена за характера ѝ деликатна настойчивост, веднага след повредата стори всичко възможно, за да си изясни положението. Говори с капитана, с помощника му и с параходните агенти; всички повтаряха едно и също: „“Муха” не може да се поправи тук; трябва да се чака следващият параход, а кога ще благоволи да дойде — трудно е да се каже, колкото и да напругаш ума си.”

Когато девойката слезе на брега да се поразходи всред зеленината и да размисли какво да предприеме по-нататък, веждите ѝ бяха смръщени огорчено; ядосана, тя нервно потриваше ръце, сякаш ги миеше. През това време Нок седеше в каютата си; пред него на койката бяха отвореният куфар и револверът му. Гневното му, потъмняло от вълнение лице показваше, че забавянето го е объркало много. Той дълго седя приведен, като си подсвиркуваше; най-сетне стана бавно, затвори куфара и го напъха навътре под койката, а револвера мушна в джоба на панталоните си. После слезе на брега и като странеше от групата пътници, плъзнали из гората, тръгна по една глуха пътечка надолу по течението.

Така щеше да върви много дълго — ден, два, три, ала на около двеста крачки от парахода зад една пясъчна ивица видя лодка, почти долепена до стръмния бряг. В лодката, гребейки с едно весло, стоеше пийнал човек на почтена възраст, с плетена жилетка, дрипави панталони, бос и гологлав. В краката му бе струпана мокра мрежа, на носа на лодката стърчаха въдици.

Нок се спря и си помисли: „Не бива да му казвам за парахода и експлозията.“

— Здравей, старче! — каза той. — Много ли риба налови?

Старецът вдигна глава, хвана се за един крайбрежен храст и огледа Нок с остър и съобразителен поглед.

— Вие пък откъде се изгърсихте тук? — безцеремонно попита той. — Какъв сюрприз!

— Много просто — обясни Нок. — Пристигнахме с компания от Л. (Той назова един отдалечен град.) Цяла седмица ловувахме и скоро се връщаме.

Каза го съвсем непринудено; старецът цяла минута обмисля чутото.

— Какво ми влиза в работата — заяви той, като разклащаше с крака лодката. — Няма ли да купите риба?

— Риба... не, не искам. — Нок изведнъж се разсмя, сякаш беше измислил нещо забавно. — Слушай, я ми продай лодката!

— Аз лодки не правя — присвил очи, му възрази старецът. — Откъде ще взема друга... За какво ви е това корито?

— Ей така, ще скроя една шега, много весела. Искам да се пошегувам с приятеля си; затова ми трябва лодката. Говоря сериозно, а за парите няма да се скъпя.

Рибарят изтрезня. Начумерено гледаше приличните дрехи на Нок и си мислеше: „И всичко е тъй изведнъж, без да ти дадат да си помислиш, да обсъдиш спокойно, както трябва...“ Той не обичаше дори рибата му да купуват с малко приказки, без пазарлък. Тогава изчезваше духът му на самостоятелен стопанин, понеже нямаше на какво да възразява и за какво да се горещи.

„Ама ще ти друсна такава сумичка, че ще ти загорчи — мислеше си старецът. — Ако е богат, ще плати. Май ще се връщам пешком, а за втората ми лодка ти, идиот, няма защо и да знаеш. Така да бъде! Парите са приятно нещо.“

— Съгласен съм, ще ви дам лодката за петдесет рубли (тя струваше четири пъти по-малко), тъй да бъде — рече рибарят.

— Добре, вземам я. Ето ти парите.

„Ама че съм глупак — помисли си старецът. — На какво прилича това? Цъфва някакъв си побъркан... «Петдесет? — Петдесет!» — готово, измитай се от лодката, сякаш не е твоя. Не, петдесет са малко.“

— Аз, такова, размислих — нахално каза той. — Нямам сметка... Виж, сто рубли е друго нещо.

Нок имаше само седемдесет-осемдесет рубли.

— Мошеник! — каза младият човек. — Не ми се свидят парите, противна ми е само алчността ти; дръж седемдесет и пет и се махай.

— Ама ако ме нагрубявате — никаква отстъпка, нито копейка, разбрахте ли? Аз, драги мой, съм по-стар от вас.

В същото време Хели се разхождаше по брега и случайно минаваше край хресталака, където стоеше Нок. Тя чу, че някой пазари лодката и схвана в какво се състои работата. Положението в случая беше такова, че да се купува лодка, имаше смисъл само за да се продължи пътуването. У девойката се яви смътна надежда. Човекът, който вземаше лодката, би могъл да откара и нея.

Най-последно тя се реши да изкаже молбата си и тръгна към реката в момента, когато пазарлъкът, подклаждан, от една страна, от виното, а от друга — от раздразнението, се беше превърнал във взаимни нападки. Като чу леки стъпки зад гърба си, Нок мигновено прекъсна разговора: ако видеше още хора, старецът можеше изобщо да се замисли за бъдещето на лодката, а човекът, който идваше към реката, можеше с една случайна фраза да издаде на пияницата цялото критично положение на многото пътници, между които старецът щеше да намери, разбира се, отстъпчиви и богати.

Нок каза:

— Я почакай тук, скоро ще се върна.

Той бързо се скри, решил да посрещне идващия колкото се може по-далече от реката. Излизайки от шубрака, срещна Хели, която свенливо отстраняваше с ръка влажните клонки.

„Да, жена — рече си той с горчивина, но и със самодоволство на опитен човек, дълбоко опознал живота. — Защо се чудя? Нали това им е мисията — да се изпречат на пътя ти. Ей сега ще я разкарам.“

Хели смутено, с плаха усмивка гледаше недружелюбното му студено лице.

— Много ви моля — прошепна Нок със заповедническа нотка, — не говорете високо, ако искате да ми кажете нещо. Принуден съм да го заявя по свои уважителни причини, а и няма защо да се проявява любопитство.

— Извинете — объркана, заговори тихо Хели. — Вие ли приказвахте така високо за лодка? С кого, не зная. Но си помислих, че бих могла да заплаत्या недостигащата ви сума. Ако я купите сам, аз пак

бих се обърнала към вас с молба да вземете и мен. Много бързам за Зурбаган.

— Колко сте самонадеяна... — започна Нок. Девойката болезнено се изчерви, но както и преди продължи да го гледа право в очите. — Ако смятате...

— Нито любопитството, нито грубостта са задължителни — глухо каза Хели, като гордо сдържаше сълзите си, и понечи да си тръгне.

Нок омекна.

— Простете ми, моля ви — прошепна той, съобразявайки, че може да остане без лодката, — почакайте, ако обичате. Ей сега, веднага ще ви отговоря.

Хели се спря. Самолюбието ѝ силно страдаше, но думите „простете ми“ според нейното наивно разбиране все пак задължаваха да се изслуша виновният. Може би той не беше подбрал изразите си, понеже бързаше да отплува.

Нок стоеше, отпуснал ръце и навел очи, сякаш търсеше в тревата загубена монета. Той бързо преценяваше положението. Присъствието на Хели го насочи към нови изводи и нова преценка, независимо от добавката на пари за лодката.

— Добре — каза Нок. — Можете да дойдете с мен. В такъв случай — той леко се изчерви — ще доплатите недостигащите ми двадесет рубли. Нямам достатъчно. Но ви предупреждавам, за да не се обиждате, аз съм необщителен и не съм кавалер. Едва ли ще ви бъде весело с мен.

— Уверявам ви, не мислех това — възрази му девойката с покорен, едва чул шепот, — ето парите, а багажа...

— Не го вземайте.

— Но какво ще стане с него?

— Пратете писмо в канцеларията на параходната агенция, като опишете багажа и го поискате с наложен платеж. Всичко ще си получите.

— Ами шала ми...

— Тичайте по-скоро за шала и никому ни дума — чувате ли? — ни думица за лодката. Така трябва. Ако не сте съгласна — сбогом!

— О, не, благодаря, благодаря... Аз ей сега!

Тя хукна; от радост не усещаше земята под краката си. Конспиративната обстановка на заминаването си обясни с нежеланието на Нок да претоварва лодката с повече пътници. Знаеше също, че да остава насаме с мъж, и то при такива изключителни обстоятелства като безлюдното място и нощта, се смята опасно в известен смисъл, който теоретически ѝ беше ясен, но дълбоко в душата си тя не вярваше в това. Случаи от подобен род смяташе възможни само някъде много далече, извън видимия за нея кръг от всекидневния живот.

Рибарят се уплаши, че сделката няма да стане, и извика:

— Хей, господин ловецо! Аз съм тук, а вие къде сте?

— И аз съм тук — каза Нок и се запъти към лодката. — На ти паричките. Отидох само до нашия бивак да взема пари от палтото си.

Като взе банкнотите, старецът ги преброи, пъкна ги в пазвата си и угоднически продума:

— Е, поне да имаше една чашка водка за стария татко Юс!... Изхвърлихте го от лодката му, хем го болят краката, хем...

Нок начаса се сети как да го отпрати, за да не види жената.

— Ако искаш, тръгни по полянката зад шубраците — каза той, — пресечи я и свърни от брега право към гората, там скоро ще видиш огъня и нашите. Кажи им, че съм поръчал да ти дадат не една, а две и три чашки водка.

Въздействието на това небрежно предложение се оказа чудотворно. Старецът, двойно подмладен, набързо сви мрежата, праметна я на рамо с торбата и въдиците и пъргаво скочи в храсталака.

— Значи, направо да вървя?

— Направо, все направо. Водката ни е хубава, стара, изстудена.

— А вие — старецът му смигна — за шегите си ще се заловите, а?

— Да.

— Великолепно. Пък аз ще гаврътна водката и хайде в къщи.

„Махай се де“ — помисли си Нок.

Рибарят още веднъж намигна и се скри. Нок се върна на мястото, където бяха говорили с Хели. След три-четири минути тя дойде запъхтяна; беше тичала, раменете и главата ѝ бяха загърнати със сив шал.

— Хайде качвайте се, качвайте се — подканяше я Нок. — Вие на кормилото, а аз на веслата. Умеете ли?

— Да.

Те се настаниха.

„Романтично! — язвително си помисли Нок, като отблъскваше с весло лодката. — За моето мъртво сърце няма да бъдат опасни дори пълчища Клеопатри — добави той — и изобщо всички би трябвало да забравят за сърцето.“

Мръкваше се, когато двамата млади хора потеглиха на път. Само при далечния завой още блестеше като разпръсната огърлица бързеят на реката. Над него светлото късче небе отстъпваше пред облачния мрак, угасваше бавно и напомняше задрямало око. Блясъкът на бързея скоро изчезна. Изкряка патица; стремително свистене на крила осени тишината; а после равномерният, отекващ в тъмнината плясък на веслата стана единственият самотен звук на речната нощ.

II

Като потеглиха, Нок се поразвесели малко, защото се отдалечаваше от парахода и вероятната опасност. Чувствуваше се господар на положението и само това го примиряваше с присъствието на жената; пътничката беше напълно в негова власт и макар че нямаше намерение да употреби тази власт за нещо непристойно, беше му приятно да вижда възможността сам да ръководи техните отношения, което донякъде смекчаваше привичната му хладна враждебност към прекрасния пол. Нямаше никакво желание да говори с Хели, но съобрази, че все ще трябва да уточнят някои неща, неясни за двамата, и рече:

— Вие как се казвате?

— Хели Сод.

— Да речем, че е така. Кормилото не бива да се дърпа тъй. Различавате ли брега?

— Много добре.

— Тогава, Хели, през всичкото време се дръжте на двадесетина сажена от брега, успоредно на извивките му. Ако се наложи нещо друго, ще ви кажа... Ех!

Той извика тъй, понеже беше закачил веслото в парче дърво под водата. Но в резкия вик девойката изведнъж долови нещо прикрито в душата му, изтръгнало се неволно и може би отнасящо се за нея. Тя се смути, почти се изплаши. Десетки страшни истории оживяха в напрегнатото ѝ въображение. Кой е този млад човек? Как можа да му се довери, та макар и заради баща си? Тя дори не знае името му! Ужасен беше не толкова моментът на уплахата, колкото страхът, че ще се бои през всичкото време и ще бъде тягостно нащрек. В това време Нок остави веслата, запали клечка кибрит и запухтя с лулата си; при светлината на пламъка Хели жадно разгледа лицето му със сведените към лулата очи. За голямо нейно облекчение то съвсем не ѝ се видя страшно — лице като лице. И даже красиво, добродушно... Тя тихичко

въздъхна, почти успокоена от думите на Нок, който каза, палейки лулата си:

— Аз се казвам Трумвик. — Той го съчини в момента и от страх да не го забрави, повтори два-три пъти: — Да, Трумвик, така се казвам: Трумвик.

А на ум, спомнил си мнемониката, добави:

„Труд и вик.“

— Дълго ли ще пътуваме? — попита Хели. — Принудена съм да бързам, защото баща ми е болен... — Тя се смути, като се сети, че Трумвик гребе и може да вземе думите ѝ за подканване. — Казвам изобщо, само така...

— Тъй като аз също бързам — многозначително рече Нок, — знайте, че в мой интерес е да видя Зурбаган не по-късно от други ден сутринта. Така и ще бъде. Оттук до града няма повече от сто версти.

— Благодаря ви. — Тя плахо се засмя и каза: — Нося няколко сандвича и малко сирене... понеже няма откъде да се купи, вие...

— И аз съм взел консерва сардела и парче хляб. За мене е достатъчно.

„Те всички са материалистки — помисли си Нок. — Нима за сандвичи мислех сега? Не, аз мислех за вечността; реката и нейното течение са символ на вечността... и — за какво още?“

Но беше забравил и въпреки че настроението му все още бе потиснато-възвишено, припомни си своето безпросветно, тежко минало: мръсния роман, затвора, решението да се опива от гордо озлобление срещу хората, да ги напусне завинаги, ако не телом, то духом; любовта си само към мечтата, вярната и нежна спътничка на изтерзаните от живота. Възбудата на мислите се предаде на мускулите му и той гребеше като на състезание. Лодката изпреварваше течението и шумно пореше черната вода.

Поради необикновеното положение Хели изпитваше душевен подем и възбуда от изпълненото решение. Баща ѝ с интерес ще изслуша разказа за нейните приключения. Стори ѝ се, че не плава, а чете за някаква жена с нейното име в книга, където се описват гори, лов и опасности. Сети се за баща си и се омърлуши. Спомни си небрежния и глупав доктор, който го лекуваше, и си представяше как ще намери друг, как ще сложи ред, ще провери лекарствата, леглото — всичко. За дейната ѝ натура беше необходимо, макар и мислено, да

прави нещо. Стараеше се да избягва нови забележки от страна на Нок и до изнемога добросъвестно управляваше кормилото, без да изпуска от очи високия тъмен бряг. Ядеше ѝ се, но се стесняваше. Плаваха мълчешком петнадесетина минути, после Нок, който също беше огладнял, каза мрачно:

— Да хапнем. Оставете кормилото. — Той пусна веслата. — Моята сардела е още прясна... тъй че вземете.

— Не, благодаря, яжте вие.

Загръщайки се в шала, девойката ядеше бавничко. Въпреки мрака ѝ се струваше, че този странен Трумвик насмешливо я наблюдава и макар да беше изгладняла, сандвичите не ѝ се усладиха. Побърза да свърши с яденето. Все още намръщен, Нок чоплеше в кутията с джобното си ножче и Хели чуваше как желязото стърже по тенекето. В тяхната неговорчивост, в нощното мълчание на реката и в това как полугладно стържеше подкрепящият се в неудобно положение човек имаше нещо сиротно и на Хели ѝ стана тъжно.

— Изглежда, нощта няма да е много студена — каза тя, въпреки че леко потреперваше от хладината.

Каза първото нещо, което ѝ дойде на ум, та Нок да не си рече, че тя мисли: „Ето, той яде.“

— Сега параходът е много далеч оттук.

Нок избоботи нещо, задави се и хвърли кутията във водата.

— Един часът е — каза той, като освети часовника си с кибрит. — Вие спете, ако искате.

— Ами кормилото?

— Мога да управлявам с веслата — настоя Нок, — а от вашето сънливо въртене на кормилото след два-три часа ще заседнем в плитчината. Изобщо бих искал — ядосано добави той — да ме слушате. Аз съм доста по-стар и по-опитен от вас и зная какво да правя. Настанете се по-удобно и спете.

— Вие... сте много добър — нерешително отвърна девойката, като не знаеше какво е това: гняв или снизхождение. — Добре, ще поспя. Ако трябва, моля, събудете ме.

Нок нищо не каза, а плюна.

„Да не мислите, че няма да ви събудя я. Тук не е хотел, тук... Как умеят да те уплитат в мрежата си! «Вие сте много добър...»,

«Благодаря ви», «Не смятате ли...» — Всичко това е инстинкт на пола — реши той, — влечение към мъжа. Да.“

После започна да преценява дали да стигне в Зурбаган с лодката, или да слезе на пет-шест версти от града — за по-безопасно. Слуховете за купената за луди пари лодка, за измислената водка и отличителните му белези спокойно можеха за две денонощия да се разчуют из околността. Между другото още веднъж сам се похвали, че се е досетил да вземе Хели и не ѝ е отказал. Така пътуването им добиваше семеен характер и кой би помислил, като го види в компанията на младата девойка, че е доскорошен каторжник? Хели неволно му помагаше. Реша да бъде търпелив.

— Спите ли? — попита той, взирайки се в тъмната изданина на кърмата.

Отговорът беше нещо средно между въздишка и сънен шепот. Кърмата не беше на толкова тъмен фон, колкото лодката, и изглеждаше празна; Хели навярно спеше и Нок запали клечка кибрит, за да види как се е настанила.

Девойката, загърната в шала, беше сложила глава на ръцете си, а ръцете върху дека на кърмата; виждаха се само затвореното ѝ око, челото и слепоочието; тя цялата беше като пухкаво кълбенце.

„Хайде, стига съм мислил за нея — каза си той и хвърли кибритената клечка. — Когато една жена спи, тя не вреди.“

Като поддържаше необходимата посока с веслата, Нок, в хармония с внушителната мрачност на нощта, отново се замисли за печалното си минало. Искаше му се, ако остане невредим, да заживее тъй, че да няма място за самоизмами, увлечения и разкаяния. Преди всичко — трябва да бъде самотен. Убеден, че отлично е опознал хората (а особено жените), Нок се разпали и реши външно да остане при хората, но вътрешно да не се слива с тях и така, заповядал на сърцето да млъкне завинаги, да дочака края на дните си с възвишената скръб на мъдрец, узнал всички земни суети.

Увенчаният със слава и бели коси доктор не обхожда ли така стаята на безнадеждно болните и не се ли усмихва сдържано на всички, отправени към него очи със страх и ропот?... „Да, да — говори бодрият вид на доктора, — вие сте попаднали тук по недоразумение и изобщо всичко е отлично...“ Но докторът не е глупак: вижда всички язви, цялото крушение, нанесено от болестта, а за болните малко

мисли. Да мисли за осъдените, тъй да се каже, е безполезно. Те не са компания за него.

Много му се хареса сравнението с доктора. Изправи се, свъси вежди и печално въздъхна. В такова настроение мина нощта и когато започна ясно да различава фигурата на все още спящата Хели, до Зурбаган оставаха четиридесет версти и нещо. Горните листа на крайбрежните шубраци леко заблестяха, реката светлееше, влажен ветрец разнасяше мирис на трева, риба и мокра земя. Нок погледна изтръпналите си ръце — пръстите му бяха отекли, а дланите му, целите в плюски, люто пареха.

— Все пак време е да събудя тази будоарна госпожица — каза си Нок. — Вече се зазорява и докато не се стъмни, няма да рискувам да гребя по-нататък.

Той насочи лодката към едно пясъчно заливче, тя се блъсна и спря. Девойката нервно скочи и с още сънени очи слисано се огледа.

III

— Това сте вие — каза тя успокоена. — Цялата нощ съм спала. Не разбрах веднага, че пътуваме.

Косата ѝ бе разрошена, яката на блузата измачкана и щръкнала. Шалът се беше смъкнал при краката ѝ. Едната ѝ буза бе зачервена, другата — бледа.

Нок каза:

— Вижте, остава ни почти толкова, колкото изминахме. Сега спряхме и няма да тръгнем, преди да се мръкне. Трябва да си отпочинем. Слизайте, Хели. Мийте се, решете се, правете каквото искате, а на мен ми дайте една карфичка, ако имате. Искам да уловя риба. В тази дива река риба колкото щеш.

Хели прекара ръка по гърдите си; карфичка имаше точно на мястото на едно изгубено копче. Извади я, блузката ѝ се поразтвори и се подаде крайче от бялата ѝ ризка. Хели забеляза това и се смути — сети се, че цяла нощ я е гледал мъж как спи, а понеже никога не ѝ се беше случвало да спи облечена, несъзнателно си представи как изглежда спяща както обикновено под одеялото. Подалата се ризка усили смущението ѝ. Всичко, което инстинктивно си представяше в поведението на мъжете и жените, когато никой не ги вижда, неудържимо превърна смущението ѝ в объркване; Хели изтърва карфицата и когато я намери и се изправи, лицето и беше съвсем поруменяло и жалко.

— Добре, че е желязна — каза Нок. — Лесно се огъва; ако беше стоманена, щеше да се счупи.

Простодушната непрозорливост на тази забележка възвърна душевното равновесие на Хели. Тя излезе от лодката, след нея Нок. Той каза, че ще отиде да отреже пръчка за въдица, и изчезна в храстите. За няколко минути Хели остана сама. Наплиска си лицето, избърса се с носната кърпа, пооправи прическата си над трепкащото речно огледало и тръгна нагоре по стръмния бряг. Тук реши „да събере мислите си“. Но мислите ѝ изведнъж се разпръснаха, защото пред нея

изгря и блесна такова жизнерадостно, великолепно утро, когато зеленината ни се струва като градина, а ние в нея деца, на които са простили някаква пакост. Слънчевият диск плуваше над синята река и пръскаше из въздуха игриви трепкащи искри, разсипани навред, където погледнеш. Силният, плътен мирис на зеленина вълнуваше сърцето, прозрачните далечини ти се струваха широко разтворени, смеещи се обятия, сините сенки усилваха нежността на утринните багри, а тук-там в къдравите ослепителни снопове светлина блестеше лъчиста паяжина.

Нок излезе от храстите с дълга пръчка в ръце. Преизпълнена с възторг, Хели каза високо:

— Какво прекрасно утро!

Нок подозрително я погледна. Тя искаше да бъде сдържана както винаги, но против волята си сияеше от несъзнателно оживление.

„Ехе — враждебно си помисли той, — да не си въобразяваш, че съм се уловил на тая глупава въдица? Че ще ахкам и ще се възхищавам? Че ще се разкисна под твоя поглед? Девойче, не хитрувай! Нищо няма да излезе от това.“

— Извинете — хладно каза той. — Вашите възторзи ми дотягат. И не викайте, ако обичате. Не съм глух.

— Аз не викам — отвърна Хели и се сви.

Незаслужената му явна грубост веднага я разстрои и натъжи. За да превъзмогне обидата, тя се спусна към реката, като си тананикаше нещо, но се изплаши от нова забележка и съвсем замлъкна.

„Явно той ме ненавижда; сигурно защото му се натрапих.“

Тази мисъл предизвика у нея пристъп на виновност. Гледайки как Нок лови риба от лодката, тя се помъчи да разсее това чувство със съзнанието, че бе наложително да тръгне, после изведнъж намери за нужно незабавно да го съобщи на Нок.

— Вие напразно ми се сърдите, Трумвик — каза Хели, — ако баща ми не беше болен, нямаше да ви моля да ме вземете със себе си. Затова представете си, че сте на мое място и в моето положение... Вкопчих се за вас по неволя.

— За какво говорите? — разсеяно попита Нок, погълнат от движението на влакното, което бе усукал от измъкнати от предниците на сакото му конски косми. — Отстранете се, Хели, сянката ви пада върху водата и плаши рибата. Не съм виновен, че баща ви се е

разболял... И въобще моят начин на държане е еднакъв към всички... Кълве!

Хели покорно се отдалечи от брега и видя как сребърен блясък, изтръгнал се от водата, заскача из въздуха, завъртя се около Нок като въртележка и шляпна във водата.

— Риба! Голяма! — извика Хели.

Горд от сполуката си, Нок отвърна също тъй възторжено, като зашеметяваше с края на пръчката мятщата се в ръцете му риба.

— Да, не е малка. Близо три фунта. Както виждате, тлъста и тежка: ей сега ще я опечем. Той бутна лодката към брега и хвърли рибата на пясъка; после се огледа наоколо, започна да събира сухи съчки и да ги реди на купчина, но не се събраха много. Хели се стесняваше да стои без работа и също намери две-три сухи вейки. Поривисто, с напрежение и усърдие, сякаш върши тежка работа, подаваше на Нок начупени от издрасканите ѝ ръце пръчици, колкото кибритени клечки. Нок изкорми рибата и подпали съчките. Огънят не искаше да се разгори; дигна се гъст дим. Застанал на колене, Нок раздухваше мъждукащия пламък, без да жали дробовете си, и скоро близо до ухото си чу второ, много старателно, пресекващо: „Фу-у-у! Фу-у-у!“ Опряла на земята юмручета със стиснати в тях тресчици, Хели усърдно влагаше своя дял труд; димът лютеше в очите ѝ, но храбро просълзена, тя не прекъсна работата дори когато огънят се засили, забуча и обхвана съчките.

— Хайде, стига! — рече ѝ Нок. — Донесете рибата, ей я там!

Хели се подчини.

Нок изчака да се образува повече жар, разрови я върху пясъка на равен слой и внимателно постави рибата. Печеното зацвъртя. Скоро Нок го извади, попрегоряло от едната страна, но добро от другата, и го сложи на блюдо от листа.

После го раздели с една клечка и каза:

— Яжте, Хели, макар и да е без сол. Гладни далеч няма да стигнем.

— Зная — замислено отговори девойката.

Тя изяде как да е порцията си и полузаситена, се натъжи за дома. Ослепително, но диво и пусто беше наоколо; безучастната тишина на брега, която я държеше в налагащ се от обстоятелствата плен, започваше да ѝ действа потискащо. Както преди сто, преди хиляда

години, все същите са си реката, пясъкът и камъните; губеше се представата за времето. Хели мълчаливо гледаше как Нок скри лодката под надвисналите над водата храсти, после натъпка лулата си и запуши; как бегло я поглежда и се усмихва навъсен и отегчен. Странно неверие в реалността на заобикалящото я се пробуди за момент в неспокойния ѝ мозък. Искаше ѝ се Трумвик по-скоро да заспи: това все пак ще приближи часа на отплаването им — поне така ѝ се струваше.

— Исканте да спите — каза Хели, — според мен това ви е просто необходимо.

— Преча ли ви?

— С какво? — Ядосана от постоянния му заядлив тон, Хели сърдито сви рамене. — Мисля, че нищо не се каня да правя, а и не мога, щом вие вече заявихте, че ще тръгнете на мръкване.

— Аз не съм жена — тържествено съобщи Нок, — по-малко или повече съм — за мен е безразлично. Ако ви преча...

— Казах ви вече, че не! — кипна Хели, запъхтяна от сдържан гняв. — Навярно — позволете да ви кажа направо — аз ви преча... В такъв случай не трябваше да ме вземате със себе си. Непрекъснато се заяждате!

Очите ѝ станаха кръгли и блестящи, а детинската ѝ уста потреперваше обидено. Изумен, Нок извади лулата от устата си и се огледа наоколо, сякаш призоваваше небето, реката и гората за свидетели, че не е очаквал такъв отпор. Боейки се, че Хели ще се разплаче и така ще отнеме — и то безвъзвратно — превъзходната му позиция на силния, надменен мъж, Нок разбра, че трябва незабавно да придаде на тази препирня „сериозна и дълбока“ подбуда; при това той най-сетне искаше да се изкаже, както искат повечето искрено, но отскоро убедени в нещо хора и търсят слушател, вярващ в противното; тук работата беше по-проста: самият пол на Хели бе отрицание на житейския му мироглед. Отначало Нок се намръщи, сякаш осъждаше разпалеността на спътничката си, а после придаде на лицето си скръбен, горчив израз.

— Може и да съм ви засегнал с нещо, Хели — каза той, натъртвайки думите, — даже сигурно съм ви засегнал, да допуснем, но повярвайте ми, не съм имал намерение да засягам именно вас. Ще ви кажа откровено, че се отнасям към жените твърде отрицателно; вие сте жена; ако неволно съм преминал границите на вежливостта, то е само

поради това. Личността, отделното лице, вие ли сте или някоя друга — за мене е все едно, във всяка от вас аз виждам, не мога да не виждам, представителка на световното зло. Да! Жените са световното зло!

— Жените ли? — малко слисана, но започнала да се успокоява, попита Хели. — И вие мислите, че всички жени...

— Абсолютно всички!

— А мъжете?

— Ето чисто женски въпрос! — Нок притури тютюн в лулата си и поклати глава. — Какво „а мъжете“?... Мъжете, мога да кажа без хвалба, са творческото, положителното начало. А вие сте разрушителното начало!

„Разрушителното начало“, потресено до дъното на сърцето си, изумено вдигна тънките си вежди и цяла минута гледа Нок с упрек и предизвикателство.

— Но... чуйте, Трумвик! — Нок беше заговорил с езика, на хората от нейната среда и тя започна да се изразява от тази минута по-леко и свободно. — Чуйте, това е дързост, но аз мисля, че говорите сериозно. Обидно е, ала е интересно. С какво толкова сме се провинили, та ни виждате в такава черна светлина?

— Вие сте неорганизираната стихия, злото начало.

— Каква стихия?

— Както изглежда, вие сте още девойка — лицето на Хели стана червено от възмущение, — но мога да ви кажа — продължи след малко Нок — какво... значи... полова стихия. Физиологическото полово начало ви преизпълва и ни увелича в пропастта си.

— За това нещо аз няма да говоря — звънко каза Хели, — не мога да съдя.

— Защо?

— Глупаво е да се пита.

— Вие се отказвате да продължите този разговор?

Тя се извърна, като гледаше настрана и търсеше вярно обяснение на своя смут, който — много добре знаеше — не се дължеше нито на превзетост, нито на надутост, просто защото тези черти липсваха в характера ѝ. Най-последно потребността ѝ да бъде винаги искрена надделя; Хели погледна Нок право в очите с чистия си и твърд поглед и храбро каза:

— Още не съм жена; затова навярно ще бъде много фалшиво, ако се впусна да разсъждавам за... физическата страна. Говорете, може би все пак ще разбере и ще ви кажа съгласна ли съм с вас, или не!

— Тогава знайте — раздразнен започна Нок, — че тъй като всички интереси на жената лежат в половата сфера, те вече, само поради това са ограничени. Жените се дребнави, лъжливи, суетни, щеславни, хищни, жестоки и алчни.

Той обезпокои Хартман, Шопенхауер, Ницше и в продължение на половин час рисува пред притихналата Хели мрачната картина на бъдещето на човечеството, ако то най-после не анатемоса любовта. Любовта, според него — вечната измама на природата — би трябвало отдавна да се прати в архивата, а романите да се изгорят на клади.

— Вие, Хели — каза той, — сте още млада, но когато у вас се събуди жената, тя няма да бъде с нищо по-добра от останалите розови хищници на вашата порода, които изсмукват мозъка, кръвта и сърцето на мъжа и често го довеждат до престъпление.

Хели въздъхна. Ако Нок е прав даже наполовина, животът пред нея е ужасен. Тя против волята си ще се превърне в змия, ехидна, носителка на световното зло.

— Наистина у Шекспир има лейди Макбет — възрази тя, — но има също Жулиета и Офелия...

— Неврастенични самки — кротко отсече Нок.

Хели прехапа език. Тя за малко не каза: „Щях да ви запозная с мама, ако не беше умряла преди четири години.“ Сега Хели благодареше на съдбата, че зловният етикет „самки“ не засегна скъпия образ. Тя загуби всяко желание да разговаря. Нок, без да забележи мрачната напрегнатост на лицето ѝ, каза, като имаше пред вид себе си под замененото „аз“ с „той“:

— Имах приятел. Безумно се влюби в една жена. Той вярваше в хората и жените. Но тази суетна особа обичаше разкоша и прахосничеството. Тя придума моя приятел да извърши кражба... Този млад човек бе уверен, че и възлюблената му е луда от любов, затова разби касата на шефа си, а парите даде на оная — на дявола в човешки образ. И тя напусна мъжа си и замина сама, а аз...

Всичката кръв нахлу в главата му, когато, изтървал се в яда си така необмислено, разбра, че все пак трябва да завърши разказа, за да не предизвика още по-голямо подозрение. Но Хели сякаш не беше

схванала каква е работата. Свойствената ѝ слаба усмивка на вежливо внимание осветяваше нейното посърнало от прекараната нощ лице.

— И какво — полугласно довърши Нок, — той отиде в каторгата...

Настъпи напрегнато мълчание.

— Той и сега ли е там? — с принудено спокойствие попита Хели.

— Да.

— На вас, разбира се, ви е жал за него... и на мен ми е жал — припряно добави тя, — но повярвайте ми, Трумвик, този човек не е виновен!

— А кой е виновен?

Нок затаи дъх.

— Разбира се, тя.

— А той?

— Той силно е обичал и аз не бих го осъдила.

Нок я гледаше така втренчено, че тя сведе очи.

„Дали се е досетила, или не е? По дяволите! — реши той. — Всъщност все ми е едно. Тя, разбира се, сега подозира, но не ще посмее да ме разпитва, а на мен повече не ми трябва.“

— Аз ще спя — той стана, протегна се и се прозина.

— Да, спете — каза Хели, — слънцето е високо.

Без да ѝ отговори, Нок полегна в сянката на един явор, покри главата си със сакото, за да не го хапят комарите, и скоро заспа. Колкото и странно да беше, колкото и противоречиво на разбиранията му, но съобразно човешката природа той сънува, че седи, а Хели идва зад него и нежно, с топла длан притиска очите му. Чувствата му в този момент бяха странна смесица от горчива обида и нежност. Вероятно сънят щеше да добие още по-сложен характер, ако Нок не се беше събудил от нерешително, леко побутване. Той отвори очи, видя бъдещата го Хели и последният допир на ръката ѝ се сля с наивния сън. Мръкваше се. Червеният клепач на слънцето се скриваше зад черния бряг; влагата, тежестта в главата и страшното настояще върнаха Нок към постоянното му през последните дни състояние на мрачна бдителност.

— Извинете, че ви събудих — каза Хели, — но е време да тръгваме.

Седнаха в лодката; пак зашумя водата; около един час плаваха, без да разговарят, после Хели забеляза, че Нок често и хрипливо диша (беше задухал силен насрещен вятър и водата се развълнува) и каза:

— Дайте веслата на мене, Трумвик, вие си починете.

— Веслата са тежки.

— Голяма работа! — Тя се засмя. — Ако се окажа неспособна, моля за прошка. Дайте веслата.

— Както искате — отговори Нок.

„Нека гребе — помисли си той, — гласчето ѝ стана по-твърдо, ще трябва да ѝ понатрия носа.“

Размениха местата си. Нок чу бавните, несигурни плясъци, които постепенно станаха по-правилни и чести. Хели едва удържаше веслата, дебелите им краища всяка минута можеше да се изплъзнат от ръцете ѝ. Като се отхвърляше назад, тя опъваше цялото си тяло — най-лошо беше, че нямаше опорна точка за краката си, те не стигаха до дървения праг, поставен в дъното на лодката специално за опора. Краката ѝ безпомощно се плъзгаха по дъното и при всяко размахване на веслата тялото ѝ почти се смъкваше от седалката. Загребваната вода ѝ се струваше тежка и неподвижна, сякаш веслата затъваха в купчина жито. Ръцете и раменете веднага я заболяха, но нито болката, нито болезненото сърцебиене, от което я изби студена пот, нито тежкото и мъчително трескаво дишане биха я накарали да признае неволната си слабост. По-скоро би умряла, отколкото да остави веслата. Почти половин час търпя това остро мъчение и накрая започна да движи веслата машинално, сякаш с чужди ръце. Нок, мрачно замислен за жестокото си минало, се стресна и вслуша: веслата удряха едно през друго със слаби, объркани плясъци и почти не движеха лодката.

— Аха! Хели! — каза той. — Връщайте се на мястото си, стига толкова!

Тя нямаше сили дори да отговори. Нок пусна кормилото и отиде при нея. Слабите отблясъци на водата му позволиха, като се наведе, да види бледото ѝ лице с плътно стиснати очи и болезнено разтворена уста. Той хвана веслата, искаше да ги вземе. Хели не ги пусна веднага, но и като ги отпускате, все още се мъчеше да ги размахва като автомат. Тя отвори очи и се изправи усмихната полусъзнателно.

— Как сте? — с внезапна жалост попита той.

— Нищо, добре съм — пряко сили отвърна тя, като се стараеше да се съвземе веднага. После страхът от подигравка или обида я накара гордо да изтърси доста смелото изявление: — Можех да гребя още, веслата не са толкова тежки... Само дръжките им са дебели — наивно добави тя.

Отново смениха местата си и Нок се замисли. Беше малко засрамен и трогнат. Но се постара да даде друга насока на мислите си, готови да се съсредоточат с внимание на това гордо и добро същество. И все пак имаше чувството, че е тръгнал за някъде и изведнъж нещо го е накарало да спре.

Облаците се сгъстиха, вятърът все повече се засилваше. Върху ръката на Нок падна капка дъжд и в далечния край на земния мрак лумна къса синя светлина. Лодката се клатушкаше, водата злоецо плискаше. Нок погледна нагоре, после спря да гребе и каза:

— Хели, трябва да слезем на брега. Задава се буря. Немислимо е да я изчакаме в реката: пороят ще потопи лодката или вятърът ще я обърне. Насочете кормилото към брега.

IV

Мястото, където спряха, беше близо до ниски пясъчни дюни. Слязоха на брега. Нок се страхуваше, че от проливния дъжд водата ще придойде и с големи усилия вмъкна лодката между дюните в естествено образувалия се ров.

Покрай брега се простираше рядка висока гора — лоша защита от стихийната буря — и Нок намери за нужно да предупреди девойката.

— Ще се измокрим — каза той, — примирете се с това предварително — няма къде да се скрием. Страхувате ли се?

— Не, но е неприятно, че спираме.

— Ужасно неприятно.

Застанаха под едно дърво и тъжно се вслушаха в шума на листата му, по които затрополи дъждът. Вятърът стихваше за миг и сякаш събрал сили, отново напираше, още по-рязко и по-лудо. Облаците, връхлетели над гората с мрачната решителност на нападатели, погълнаха най-сетне и единственото синьо късче небе. Мракът стана непрогледен. Беше пусто и студено: птиците изхвърчаха без крясък, летяха ниско с неравен и страхлив полет. При светлината на мълниите, припламващи още рядко и без гръм, Нок зърна зад стръмнината лисица, която душеше въздуха; острата ѝ муцуна и подвитата ѝ предна лапа в миг изчезнаха, както се бяха появили.

Междущарствието на тишината и бурята завърши с много стремителен ураган, който изведнъж взе скоростта на експрес; под неговия напор дърветата се приведоха под ъгъл тридесет градуса, а дребните шубраци затрептяха като в треска. Листа, клечки и всякакви горски боклуци се разхвърчаха между стволите и шибаха Нок и Хели по лицата. Най-последно гигантска мълния скокна със зловеща синя светлина, бясно плисна дъжд по земята и избухвания на яростен гръм огласиха безлюдното място.

Мокри като накиснати сунгери, Хели и Нок стояха зашеметени, притиснали гърбове и глави в дънера. Задъхваха се. Вятърът ги

задушаваше; проливният дъжд му помагаше с такава чудовищна щедрост, че гората бързо се изпълни с шума на потоци, родени от бурята. Гръм и мълния се редуваха в диво съперничество, заливащо земята с пристъпи на небесен грохот и непрекъсната, режеща очите, студена като дъжда светлина, в трептенето на която дърветата сякаш залитаха и подскачаха.

— Хели! — завика Нок. — Повече от това няма да се намокрим. Да излезем на открито! Опасно е да стоим под дървото. Дайте ми ръка, да не се загубим; вижте какво става наоколо.

Хванал я за ръка и непрекъснато залитайки в хлъзгавата кал, Нок търсеше при светлината на мълниите свободно от дървета място. Така преодоля известно разстояние, но се убеди, че нататък гората става по-гъста и спря.

Изведнъж забеляза неподвижна светеца точка. Заобиколи шубрака, който му пречеше да разгледа внимателно това явление, и различи голяма рамка на прозорец. Тя се намираще толкова близо, че се виждаше късата свещ, втикната в сложена на маса бутилка.

— Хели — рече Нок, — прозорец, къща, хора! Ето, ето! Вижте!

Ръката ѝ по-здраво се облегна на неговата, девойката радостно повтори:

— Прозорец, хора! Да, сега виждам. О, Трумвик, да изтичаме по-скоро в къщата! Хайде!

Нок се омърлуши, почна да се двоуми. Тъкмо къщи и хора би трябвало да избягва в своето положение. Накрая, сам измъчен и премръзнал, разчитайки, че в такова затънтено място има малка вероятност някой да знае неговите отличителни белези и да е чул за бягството му и осланяйки се в краен случай на съдбата и револвера си, каза:

— Ще отидем, само че, за бога, слушайте ме, Хели: не обяснявайте нищо, ако ви попитат как сме попаднали тук. Не се знае кой живее в тази къща; не се знае също дали ще ни повярват, ако им кажем истината, и дали от това няма да имаме неприятности. Ако се наложи, аз ще измисля нещо по-правдоподобно от истината; съгласете се, че истината за нашето положение е все пак изключителна.

Хели зле го разбираше; водата под роклята се стичаше по тялото ѝ и девойката имаше само едно желание — по-скоро да се намери на сухо, под покрив.

— Да, да — припряно каза тя, — но моля ви се, Трумвик, да вървим!

След минута те стояха пред ниската врата на една дървена колиба без ограда и двор.

Нок разтърси вратата.

— Кой тропа? — чу се глас отвътре.

— Застигнати от бурята — каза Нок, — молят да ги подслоните временно.

— По дяволите! — обади се изумен, дори поразен гласът. — Медор, я ела насам, ей ти, космати ленивецо.

Чу се дрезгав, глух лай.

Като все още не отваряше вратата, непознатият попита:

— Колцина сте?

— Двама.

— Но кои сте най-сетне?

— Един мъж и една жена.

— Откъде жена тук, драги?

— Отегчително е да ви обясняваме през вратата — заяви Нок, — пуснете ни, уморени сме и мокри.

Настъпи кратка тишина, после обитателят на хижата, като чукаше внушително с нещо по пода, извика:

— Ще ви пусна, но помнете, че Медор е без намордник, а в ръцете си държа двуцевна пушка. Влизайте един по един; първа нека влезе жената.

През време на този разговор разтревожената Хели почувствува още веднъж силата на обстоятелствата, захвърлили я в необичайни и никога неизпитвани от нея условия. Впрочем тя посвикна вече. Тракна вдигнатото резе и в ниското, мръсно, но светло помещение влезе съвсем мокра, запъхтяна, бледа и поуплашена девойка с шапка, изпомачкана и килната настрана от дъжда. Хели стоеше в локва, стекла се мигновено от прилепналата към краката ѝ пола. После влезе и Нок в не по-малко жалък вид. Двамата едновременно казаха „уф“ и се заоглеждаха наоколо.

V

Стопанинът на колибата дръпна за гerdана кучето от краката на посетителите, на които то обърна прекалено голямо внимание, като продължаваше тревожно да ръмжи, и с два ритника го натири в ъгъла, където вълкодавът се повъртя, прозина се и легна, вперил неспокойни очи в Хели и Нок. Стопанинът беше с шарена вълнена риза със засукани ръкави, платнени панталони и плъстени обуца. Дългата му рядка коса се спускаше като ветрило по раменете и му придаваше вид на мръсна жена. Кокалест, нисък, четиридесет-четиридесет и пет годишен, този човек с червендалесто, неприятно голо лице, с малки светли очи, окръжени с мрежа от бръчки и с вирната горна устна, оголила яки, жълтеникави зъби, правеше тревожно и мрачно впечатление. В огнището, иззидано от неодялани камъни, горяха дърва, над огъня кипеше опушено котле, а над него, цвъртейки и пукайки, се печеше нещо тестено. До омазнената кафеникава маса освен пейките стърчаха два стола. Мизерна постеля в ъгъла, едва напомняща легло, и парче огледало, закачено на пирон, завършваха бедната мебелировка. Край полиците с най-необходимите съдове бяха окачени пушки, капани, ски, мрежи и петнадесетина кафеза с пойни птици, които възбудено, гласовито пееха простичките си партии. На пода имаше грамофон сред купчина нахвърляни стари грамофонни плочи. Всичко беше гъсто посипано с курешки.

— Така, скъпи гости — каза малко провлачено и на нос непознатият, — сядайте, сядайте. Виждам, че добре ви е изпрало. Сядайте, грейте се.

Хели седна до огъня и се зае да изстиска ръкавите и полите си. Нок се задоволи да свали мокрото си сако, силно да го извие над кофата и отново да го облече. Стъклата на прозореца, озарявани от мълниците, звънтяха при всяка гръмотевица.

— Хайде да се запознаем — добродушно продължи стопанинът, като остави пушката в ъгъла. — Ах, горката госпожица! Ще ви предложи, господа, кафе. Ето котлето кипна — а, госпожице?

Хели поблагодари много сдържано, но тъй тихо и спокойно, че не беше трудно да се разбере желанието ѝ да хапне и пийне нещо. Злощастната риба отдавна беше изгубила своето подкрепително действие. Нок също беше гладен.

Той каза:

— Аз ще ви платя. Наистина трябва да се нахраним и да пийнем нещо. Дайте ни, каквото има.

— Та вземат ли се пари в такова положение? — обидено възрази ловецът. — Как може! Яжте, пийте, почивайте си — винаги ми е приятно да услужа с каквото мога.

Думите произнасяше натъртено, ясно, радушно, като заучени. Сложи на масата хляб, студено месо, току-що свалената от огъня гореща маслена питка и котле с гъсто кафе. Още докато слагаше всичко това, ловецът заговори за себе си. Най-много изкарвал от продажбата на птици, обучени с грамофон на всевъзможни мелодии. Дори предложи да покаже как подражават музиката и направи крачка към грамофона, но се спря и поклати глава.

— Ама че съм глупак — каза той, — младите хора са изгладнели, а на мен ми е хрумнало да ги забавлявам! Тъкмо се сетих — обърна се той към Нок и впи очи в него, — и нагоре ли ваят дъждове?

— Ние пътуваме с лодка отдолу — рече Нок, — в Зурбаган времето е отлично... Вие как се казвате?

— Гутан.

— Мила — нежно се обърна Нок към девойката, — какво ще бъде, ако Трумвик и Хели помолят този добър човек да им посочи някъде наблизо разбран свещеник? Как мислиш?

Гутан остави канчето така предпазливо, сякаш най-слабият звук можеше да заглуши отговора на Хели. Тя седеше срещу Нок до ловеца.

Девойката сведе очи. Рязка бледност мигновено измени лицето ѝ. Ръцете ѝ трепереха, а гласът ѝ не беше съвсем бодър, когато, отхвърлила най-сетне опасното колебание, тихо каза:

— Прави, както знаеш.

Бурята утихваше.

Гутан наведе очи, после бащински поклати глава.

— Разбира се, аз съм на ваша страна — съчувствено рече той, — семейният деспотизъм е нещо ужасно. Само че, колкото и да ми е жал за вас, господа, все пак трябва да ви кажа, че сте задминали селото. То

е по-долу, десетина версти назад. Там има много добър свещеник, за половин час ще ви венчае и почти нищо няма да ви вземе, честна дума...

— Е, не е голяма беда — спокойно каза Нок, — виждате ли, всичко стана много набързо, нямаше кого да разпитаме, както трябва, купихме лодката и отплувахме от Зурбаган, като разчихтахме, че все ще срещнем някакво селище. Виновен е, разбира се, здрачът, а и ние с Хели имахме много неща да си кажем. На, заприказвали сме се — и сме пропуснали селото.

— Да тръгваме — каза Хели, като ставаше. — Дъждът спря.

Нок втренчено се вгледа в блестящите ѝ, студени очи.

— Ти се вълнуваш и бързаш — бавно произнесе той, — не се безпокой: всичко ще се нареди. Седни.

Истинският смисъл на тази фраза се стори непонятен на Гутан и беше много недоверчиво посрещнат от девойката, но не ѝ оставаше нищо друго, освен да седне. Тя се постара да се усмихне.

Ловецът отиде до огнището. Постъкна бавно дървата, застанал гърбом към Нок, и каза:

— Смешни хора сте вие, господа. Младостта впрочем има своите права. Ето какво ще ви кажа аз: пазете се от подозрителни срещи. Двама каторжници миналата седмица избягали от затвора; единият го заловили при Вард, а другият...

Той се извърна като на пружини, с приятна усмивка върху пламналото червендалесто лице, и бързо, но непринудено седна на масата. Острият му неподвижен поглед, насочен право в лицето на Нок, би зашеметил една слаба душа, но младият човек се задави с кафето и избухна в такава кашлица, че почервеня и се наведе.

— ... другият — продължи ловецът, изчакал търпеливо края на пристъпа, — както предполагам, скита из околностите. За бягството на мошениците, виждате ли, пишеше във вестника и отличителните им белези са посочени там.

— Така ли? — весело каза Хели. — Но знаете, не си струва трудът някой да ни ограбва, ние сме почти без пари... Как се казва тази жълта птичка?

— Това е поен дрозд, госпожице. Много мило създание.

Нок се разсмя.

— Трудно е да се изплаши Хели, драги Гутан! — възкликна той.
— Що се отнася до мен, аз съм краен фаталист във всичко.

— Може би сте прав — съгласи се ловецът. — Съветвам ви да погледнете лодката, реката е придошла и може да я отнесе.

— Да, прав сте. — Нок стана. — Хели — високо и нежно каза той, — скоро ще се върна. А ти погледай птичките, поговорете си за развлечение. Навярно ще те позабавляват и с грамофона. Не се безпокой, помня къде е лодката и няма да се заблудя.

Той излезе. Хели знаеше, че този човек няма да я изостави. Критичното положение пробуди цялата сила и мъжественост на сърцето ѝ, способно да примре от уплаха при произнесена обида, но да бъде твърдо и безстрашно в опасност. Тя съжаляваше и уважаваше спътника си, защото пред очите ѝ той неотстъпно, докрай се бореше както можеше, с опасната съдба.

Гутан отиде до вратата, добре я затвори и каза:

— Пойните дроздове, госпожице, са чудаци, страшни лакомци, първо, и...

Но това безцелно дърдорене явно го затрудняваше. Той дойде съвсем близо до Хели и като престана да се усмихва, бързо и рязко ѝ каза:

— Да говорим открито, госпожице. Кълна се, желая ви доброто. Знаете ли кой е този господин, с когото толкова искате да се венчаете?

Даже прекомерната възбуда едва възпря Хели да не се усмихне — така ясно беше, че ловецът се е поддал на измамата. Впрочем как да се изтълкува по друг начин нейното присъствие — външността ѝ отговаряше на най-придирчивите изисквания за девойка от добро семейство.

— Струва ми се, да, зная — студено отвърна тя и стана. — Обяснете ми странния си въпрос.

Гутан взе от полицата един измачкан вестник и ѝ го подаде.

— Четете тука, госпожице. Аз зная какво говоря.

Като пропусна официалното заглавие на обявлението, а също и всичко, което се отнасяше до втория каторжник, Хели прочете:

„... и Нок, двадесет и пет годишен, среден на ръст, с правилно и яко телосложение, коса къдрава, червеникава, очи кафяви, лице мургаво, под лявото ухо голяма колкото бобено зърно бемка. Малки ръце и крака; вежди къси; други отличителни белези няма. Всеки,

който открие местонахождението на посочените лица или на едно от тях, е длъжен да вземе всички мерки и да ги задържи или пък в случай на невъзможност да стори това, да предизвести местната власт относно споменатите престъпници, за което ще му бъде дадена определената според закона награда.“

Хели машинално прокара ръка по очите си. Прочетеното не беше нещо ново за нея, но ѝ отнемаше — и то окончателно — най-дръзките надежди, че може би има голяма, недопустима грешка.

Тя въздъхна и възобнови играта.

— Боже мой! Какъв ужас!

— Да — с груба припряност подхвана Гутан, без да забелязва, че отчаяното възклицание прозвуча твърде подозрително бързо за устата на любеща жена. — Не ми е работа да разпитвам как ви е уплел, и то така бързо. Но ето с кого искахте да свържете съдбата си.

— Много съм ви задължена — каза Хели с чувство на дълбоко отвращение към този човек. Естествено тя дишаше тежко; не знаеше как ще свърши мрачната история на тази вечер и допускаше всякакви ужаси. — Както виждате, аз съм потресена, обърках се. Какво да правя?

— Помогнете ми да го задържа — каза Гутан — и кълна ви се, не само ще ви заведе обратно в града, но и ще ви отделя една четвърт от наградата. Младите госпожици обичат да се понаконтят... — Той пренебрежително огледа жалките ѝ дрехи. — Животът поскъпва, а аз държа на думата си.

Ръката ѝ неволно се люшна към пращящата му от здраве буза, но девойката превъзмогна обидата, без да промени израза на лицето си.

— Добре, съгласна съм! — твърдо произнесе тя. — Аз не умея да прощavam. Той скоро ще дойде. Не се ли страхувате, че го пуснахте да излезе?

— Не, той тръгна спокойно. Дори и да се досеща, че е разобличен, само от мен, разбира се; няма да се уплаши. Има револвер. Издутият джоб на мокротото му сако явно издава формата на предмета. Аз трябва да го вържа, да го хвана отзад. Вие го примамете към някой кафез и го залъжете с някаква птичка. През това време вземете от джоба му револвера. Иначе — Гутан заплашително понижи глас — ще ви изложи пред целия град.

— Добре — едва чуто каза Хели. Тя говореше и се движеше като в ярък сън, в който всички решения са мигновени, пълни с кошмарна мъка и тайна. — Да, добре сте го измислили. Така ще направя.

— Усмивайте се де! Усмивайте се! — изведнъж викна Гутан. — Вие сте пребледнели! Той иде, чувате ли?!

Шумът от бавни стъпки, приближаващи се към колибата сякаш в размисъл, беше чут и от Хели. Тя тръгна към вратата. Нок я разтвори широко и най-напред погледна девойката.

— Нок — високо извика тя; ловецът не се досети веднага, че внезапната промяна на името издава положението, но беглецът разбра. Революертът за миг се оказа в ръката му. Това стана толкова бързо, че докато прекрачваше припряно прага, за да не види сбиването, Хели успя само да издума: — Защищавайте се — това исках да ви кажа.

Последното, което помнеше, бяха двете мигновено преобразили се мъжки лица.

Тя изтича десетина крачки в мокрия мрак на храсталаците и се спря, превърнала се цяла в слух. Бесен лай; изстрел; втори, трети; два вика; сърцето ѝ тупаше като шевна машина в пълен ход; през полуотворената врата изскачаха сенки, бързо променящи мястото и очертанията си; след няколко секунди звънко изхвърча навън стъклото на прозореца и настъпи абсолютна, но необикновена за такъв момент тишина. Най-после някой, черен на фона на падащата зад гърба му светлина, излезе от хижата.

— Хели! — тихо повика Нок.

— Тук съм.

— Да вървим. — Той дишаше хрипливо и притискаше с длан разцепената си долна устна.

— Вие... го убихте?

— Кучето.

— А оня?

— Вързах го. По-силен е от мене, но успях да го притисна между пейките и кафезите. Там всичко е преобърнато. Затикнах му и устата, като го заплаших с куршум, ако не се съгласи... Нека сам да си я отпушва...

— О, мълчете! — с погнуса каза Хели.

Никога не ѝ е било така тежко. За дълги часове цялата розова страна на живота потъмня. Горският мрак, борбата, кръвта,

предателството, жестокостта, страхливостта и грубостта дариха с нова сянка младата ѝ душа. За ума ѝ всичко беше ясно и неоспоримо, но за сърцето — противно.

Нок повдигна лодката, за да излее дъждовната вода, и я тласна в реката. Движеха се в пълна тъмнина. Водата беше силно придошла и по-ясният шум на ускореното течение звучеше тревожно и властно.

С няколко удара на веслата Нок изкара лодката в средата на реката и усърдно се зае да гребе. Тогава, почувствувала, че водата и разстоянието най-после я отделят от вързания и застреляното куче, Хели заплака. Друг изход нямаше за опънатите ѝ до крайност нерви; тя не можеше нито да се гневи, нито да бъде безучастна към току-що случилото се — особено сега, когато от нея не се изискваше вече онова изключително самообладание, което трябваше да прояви пред Гутан.

— За бога, не плачете, Хели — каза силно страдащият Нок. — Аз съм виновен, само аз.

Хели усещаше, че гласът ѝ ще секне, и мълчеше. Сълзите ѝ поспряха. Тя отвърна:

— Можеше да ми кажете всичко, всичко изведнъж. Можеше да ми се доверите, не разбирате ли? Сигурно нямаше да ви пусна в тази проклета колиба.

— Да, но аз едва сега ви опознах — с тъжна прямота заяви Нок. — Моята приказка за свещеника и брака не помогна; той знаеше кой съм. А можеше да помогне... Как и какво ви каза Гутан, Хели?

Хели накратко предаде главното, но премълча, че ѝ бе предложил четвърт от наградата за залавянето му.

„Ще ти спестя това и няма да ти го кажа — помисли си тя и веднага майчински пожали унило смълчания Нок. — Ето че се смири.“

После се разсмя през сълзи, неуспели още да изсъхнат.

— Какво ви става? — уплашено попита Нок.

— Нищо, нерви.

— Утре заран ще си бъдете в къщи, Хели. Течението добре ни влече. — Като помълча, той решително я попита: — Значи, бяхте се досетили?

— Не бихте рискували да разкажете историята на вашия приятел на мъж, нали?! Докато спяхте, отначало имах смътно подозрение. Почти неоснователно. После дълго бродих по брега; къпах се, за да се отърся от умората. Върнах се; вие спяхте и, кой знае защо, като ви

видях отново как спите, някак странно и сякаш привично покрил със сакото главата си, изведнъж си рекох: „Приятелят му е самият той“; лош приятел сте били за себе си, Нок! Ама наистина, за тези две нощи остарях с няколко години.

— Вие ме подкрепихте — каза Нок, — добре, по човешки ме подкрепихте. Такава подкрепа не съм срещал.

— А другите?

— Другите ли? Вижте...

Той започна да разказва живота си. Възбудените чувства помогнаха на паметта му. Не желаше да засяга всичко, затова се спря на детството, работата, мрачния си роман и каторгата. Майка му умряла наскоро след като го родила, баща му го биел и непрекъснато го гонел от къщи, но като се напиел, му прощавал. За незавършения университет, за работата в транспортната кантора и за срещата си в парка с прекрасна млада жена под съпровода на подкупващите звуци на оркестъра спомена твърде сбито; искаше да разкаже главното — историята на отношенията си с Темеза. Доколкото Хели разбра, причина за нещастieto беше крайната му идеализация на Темеза. Нок сляпо си въобразявал, че тя е съвършена като гениално творение — така силно и пламенно искал изведнъж да получи всичко, с което наивните, но ненаситни души даряват образа на любимата си.

А за своята избраница той вече бил петата поред прищявка. Благоговейната му любов отначало я възвисила малко, но скоро ѝ дотегнала. Когато трябвало да бяга с новия си любовник от търпеливия, но разгневен в края на краищата мъж, Темеза донейде искрено, донейде подражавайки на героините от криминалните романи, заела позата на прелъстителна, но престъпна натура. Още повече, че твърде голямата сума, взета от Нок с цената на престъплението, ѝ осигурявала, както си мислела тя, да остане завинаги в чужбина.

Нок бил така потиснат и потресен от вероломството на Темеза, която го изоставила заради новата си любов, че останал съвсем равнодушен, когато го арестували и съдили. Едва по-късно, две години след това, в душната каторжна килия, той разбрал докъде е стигнал.

— Какво мислите да правите сега? — попита го Хели. — Искате да я намерите ли?

— Защо?

Тя мълчеше.

Нок каза:

— Никаква любов не може да издържи такъв огън. Сега, ако ми се удаде, ще преплавам океана. Спете.

— Какво ти спане!

„Но аз нищо не мога да направя за него — огорчено мислеше Хели. — Може би в града... Но какво? Да го крия? Той трябва да напусне Зурбаган колкото се може по-скоро. В такъв случай ще измоля от баща си пари.“

Тя се успокои.

— Нок — равнодушно каза след малко, — ще се отбиете ли с мен у нас?

— Не — твърдо рече той, — даже нещо повече. Ще ви сваля при гарата, а сам ще продължа по-надолу.

Но мислено отиде у тях. Това го развълнува и ядоса. Нок млъкна, умълча се и девойката. И двамата, потиснати от преживяното и споделеното, се намираха в онова състояние на свободно непринудено мълчание, при което родствените настроения заменят думите.

Когато в бледното утро, цяла премръзнала, със сини сенки под очите, залитаща от слабост, Хели чу остро изсвирване на локомотив, този звук ѝ се стори чудесен по сила и красота. Тя се ободри, порозовя. Ниският бряг отляво беше равна ливада; недалече от реката се виждаха керемидените покриви на гарата.

Нок свали Хели на брега.

— Ето — мрачно каза той, — след един час вие сте си у дома... Свърши се!

Изведнъж той си спомни своя сън под явора, но сега му предстоеше съвсем друго.

— Значи, ние се разделяме, Нок? — сърдечно попита Хели. — Чуйте. — Тя извади бележника си, изкорубен от дъжда, бързо изписа едно листче и му го подаде. — Ето моя адрес. В краен случай — запомнете това. Повярвайте — аз ще ви помогна.

И му подаде ръка.

— Сбогом, Хели — каза Нок, — и... простете ми...

Тя се усмихна, кимна примирено и се отдалечи. Но част от нея остана в неугледната рибарска лодка и тази част я накара след няколко крачки да се обърне назад. Като не знаеше какъв по-траен поздрав да

даде на изоставения, тя вдигна двете си ръце с дланите напред и бързо ги протегна към него. След това, изпълнена с противоречиви, объркани мисли, бързо тръгна към гарата и скоро леката женска фигура се скри в зелените вълни на ливадата.

Нок прочете адреса: „улица Трамвайна 14/16“.

— Така — каза той и накъса листчето, — ти не помисли даже колко е осъдително да оставиш адреса си в моите ръце. Но сега никой не ще го прочете. И няма да дойда при тебе, защото — о, господи! — аз те обичам!...

VI

Нок смяташе да отмине гарата, но щом се стъмни, пое към Зурбаган, като потопа лодката преди това; изтощението от двудневното гладуване дотолкова затъмни инстинкта му за самосъхранение, че съблазнен от ивицата светлина на фенера при гарата, тъпо и същевременно радостно свърна натам. Разсъдъкът му не се колебаеше и строго го предупреждаваше за опасността, но споменът за Хели независимо от нейната покана беше, кой знае защо, ободряващ, сякаш дори това, че я познава, бе само по себе си защита и утеха — не срещу външното, а срещу онова вътрешното, най-оскърбителното, което винаги наранява и най-силните души, сблъскали се с насилието.

Полегатият отблясък на фенера напомняше за обитаемо място и главно за храна. От най-близкия ъгъл на сградата го отделяха четиридесет-петдесет крачки храсталак. По перона, който смътно се очертаваше, се движеха сенки. Нок не искаше да влиза в сградата на гарата; на такова безумие засега, в сравнително нормалното си състояние, той не беше способен, но се стремеше, като поброди между глухите линии, да намери будка с някой човек без въображение, преуморен от работа, който от ограниченост и добродушие би го взел за обикновен градски скитник и за пари би му дал да похапне.

На десетина сажена от перона Нок пресече студено блестящите релси на главната линия, провря се под един запасен влак и се озова на тесен проход от товарни вагони. Те се точеха отляво и отдясно; в тъмнината не можеше да се отгатне къде са краищата на тези върволици. И в двете посоки — ако имаше там десетки вагони — можеше да го очаква неприятна или гибелна среща. Той пропълзя под още една композиция и като се изправи, пак видя неподвижен, празен влак. Изглежда, тук, на глухите линии, такива влакове имаше много. Поотпочинал си, Нок запълзя нататък. Не се изправяше, даже там, където на пътя си срещаше спирачните будки — така го болеше гърбът, — и в края на краищата се измъкна на празно място при широко разклонение на релсите; тука, близко пред себе си, той видя малка

будка без врати. Вътре догаряше свещ; пазача го нямаше, над грубото легло на полицата имаше увит в кърпа хляб, шише мляко и тенекиена кутийка с масло. Нок се озърна.

Наоколо наистина нямаше никого: не се чуваше нито звук, нито глас на това уединено място, но непреодолимо чувство за опасност надвисна над душата на беглеца, когато, решил да вземе хляба, най-после протегна предпазливо ръка. Струваше му се, че още първата крачка от будката ще го издаде на дебнещите го наблюдатели. Но кърпата, с която бе увит хлябът, падна на пода, без да се случи нещо, и Нок се отдалечаваше спокойно с празна, лека, шумяща от напрежение глава, като едва се сдържаше да не натъпче веднага устата си с влажната среда на хляба. Вървеше по посока на Зурбаган, отдалечавайки се от града. Отдясно се низеха редица мрачни вагони, отляво — пясъчна пътека, а зад нея — колове на градински стобори; върховете на дърветата унило се чернееха в полумрака на небето.

Внезапно, като насън, иззад един вагон падна на пясъка и бързо затича към Нок светлина от ръчен фенер; някой се спря и навъсено попита:

— Защо ходите тук?

Нок се отдръпна.

— Аз... — каза той и изведнъж загубил самообладание, съзнавайки, че се е объркал, скочи на първото изпречило му се стъпало. Силна ръка здраво, мълчешката хвана отдолу крака му, но той го изтръгна по-бързо от пружина.

— Стой, стой! — оглушително извика човекът с фенера.

Нок скочи между вагоните. По-късно помнеше само, че се качваше и провираше, удряше колене и рамене о релси и вериги, после скачаше и тичаше в предателски тесни места, пиян от страха и тъмнината, загубил хляба и шапката си. Скочи на една товарна платформа, видя как пред него се плъзна по земята скачащ червен фенер, после втори, трети; назад, накъдето се обърна, също скачаха от спирачните будки упорити червени фенери, шареха и светеха на всички страни.

Нок тихо се смъкна долу под платформата. Единственото му спасение в тази праволинейна гора от огромни, затворени сандъци беше да държи една посока — накъдето и да води тя; да криволичи и да се лута, значеше гибел. Стиснал зъби, със свита душа и трескаво

тупащо сърце, пропълзя под няколко реда вагони, безшумно и бързо сред викове, скърцане от стъпки и мяркаща се по релсите светлина. На едно място удари главата си о долния ръб на вагона; от силния удар едва не падна възник, но преодоля болката и запълзя нататък. Болката, надвила страха, проясни съзнанието му. Навярно го ръководеше инстинктът за посока, който действа понякога, когато чувствата са изострени. Залитайки, Нок се изправи на едно свободно място — позна пясъчната пътека между градинските огради, която бе оставил при срещата си с фенера. Прескочи една ограда и хукна по градинските храсти и лехи към следващата ограда. Зад оградата и едно голо място се простираше гората, стигаща чак до Зурбаган; Нок се втурна под защитата на дърветата като в роден дом.

Да тича в точния смисъл на думата, нямаше никаква възможност сред тънещите в мрак прегради — дънери, сплетен гъсталак, горолом^[1] и ями. Падаше, ставаше, втурваше се напред, пак падаше, но скоростта на отчаяните му движения, събрани заедно, се равняваше почти на тичане. Единствената му цел — засега — беше да се отдалечи колкото се може повече от преследвачите, за да не го стигнат. Ала след петнадесет-двадесет минути настъпи реакция. Тялото му отказа да работи, беше сломено и изподраскано. Краката му се подкосиха, а съсипаните му дробове потрепваха конвулсивно с болезнени усилия, почти без да поемат въздух. Покорил се на изнемогата, Нок беше принуден да седне; оброни глава на ръцете си й притихна; неволна слаба въздишка облекчи донякъде нервите му, потиснати от мълчанието.

„Сега Хели си е в къщи — помисли си той, — да, отдавна вече си е в къщи. При нея е хубаво, топло. Светли стаи; баща й, сестра й; лампа, книга, картина. Мила Хели! Може би мислиш за мен. Тя ме покани да отида. Глупак! И аз ще отида там; искам да отида. Искам топлина и светлина; страшно, нетърпимо искам! Горещта, Нок, иди в града и намери адре... Впрочем аз го накъсах...“

Той потръпна, като си спомни това, но поклати глава и застина в горчива радост и мрачен покой. Щеше да бъде истински престъпник, ако намислеше да отиде при тази девойка, която не е виновна за ничия съдба. Защо тя трябва да се занимава с един скитник и да се излага на сплетни, разпити и обиди? Разклатеното му болезнено озлобление отново укрепна срещу всички освен срещу Хели, която според

крайните му разбирания беше все пак чудно, съвсем необикновено изключение. Сега Нок съжаляваше, че е прочел адреса, но като се опита да си го припомни, убеди се, че паметта му е напълно неспособна да възпроизведе двата набързо надраскани реда. Беше се размекнал, но тутакси си удари една плесница. Всичко се бе прекъснало, изчезнала беше всяка пътечка към миналото — и къщата, и улицата и номерът — от това страдаше самолюбието му. Все пак той искаше по своя воля да не отиде; а сега волята му беше излишна; с него се беше разпоредила без принуда паметта му. Пак тя го беше направила самотен; той сякаш се събуди. Хели и Зурбаган внезапно се отдалечиха на хиляди версти; градът скоро се върна на мястото си, но не беше вече същият град.

Когато възбудата му се уталожи, Нок си спомни за изгубения хляб. Учуди се, че това не предизвика у него пристъп на глад; но тръпките и сухотата в устата, които бе сметнал за случайни последици от прекомерните вълнения, се усилиха. Коленете му се удряха в брадата, а обхваналите ги ръце се гърчеха от неудържими спазми.

„Не бива да спя — каза си Нок, — ако заспя, утре, когато съвсем отпадна, ще може да ме залови не само някой здравеняк в мундир, но и обикновена котка.“

Той стана, попита дърветата: „А накъде да тръгна, господа?“ — и склони глава до едно от тях. Така, в треска, изчака студените тръпки да се сменят с огън; леката възбуда му се струваше наркотически приятна, като кафе или чай след работа. В това време откъм Зурбаган изплуваха от дълбочината на мълчанието — от тишината и горското шумолене — фабричните сирени на нощната смяна. Нок се запъти към тази разноразлична, пееща посока. Високите нервни и средните стговорни сирени отдавна вече бяха заглъхнали, но още дълго се носеше niskият като страстен бичи рев вой от оръдейния завод и Нок леко му кимна.

— Ти, старче, не млъквай — каза той, — няма с кого да говоря и — помилуй, господи — при кого да отида...

Но и тази сирена заглъхна.

Като държеше една посока, Нок машинално се мъкнеше и гласно разговаряше ту с Гутан, ту с Хели, ту с въображаемия, непознат спътник, крачещ до него. От време на време запяваше арестантски песни или подражаваше звуковете на разни предмети. На стъклото казваше „звън!“, на дървото „туп!“, на камъка — „чак!“, но всичко това

без намерение да се развлича. Сравнително скоро след първата сирена се озова на равно, просторно място и през полусънната възбуда на треската разбра, че е наближил града.

Понеже наоколо вече нямаше нищо, което да напипва — нито дънери, нито храсти — Нок изпадна в апатия. Седна, просна се на земята и задряма; после потъна в кошмарен сън и спа близо два часа. Блестящият дим от комините, слънцето и къщите на градските покрайнини се изпречиха пред очите му, когато, вдигнал глава, влезе с отмаляла душа в ярката светлина на деня, който изискваше съсредоточеност и внимание, сили и труд. Стори му се, че се е поободрил, стана, одра хастара на самото си, от парчетата черен плат направи набързо нещо като шапка, по-точно превръзка, за формата и сполучливостта на която не му се искаше да мисли.

В покрайнините на града Нок внезапно се спря на първата пресечка с пълното съзнание, че е опасно да се показва из градските улици. Но нямаше смисъл да се връща назад. Поклати глава, сви устни, усмихна се и отвори вратата на първата изпречила му се кръчма, седна и си поръча ядене.

— И цигари — добави той, като несъзнателно бъркаше с лъжица в немитата супена чиния.

Вдигна очи и с тревога и мъка видя, че погледите на всички посетители, на прислужниците и стопанина мълчаливо са отправени към него. Едва можа да запуши и едва преглътна една лъжица от солената, гореща супа. Без да забелязва, държеше в една ръка лъжицата и цигарата. Не му се ядеше. Сложи на масата сребърна монета и каза:

— Господа, не ми обръщайте внимание. Рано беше да напускам болницата, това е то.

Като излезе на улицата, той съвсем спокойно, безцелно и съсредоточено мислеше за предимствата на пишещата машина „Ундервуд“ пред машините „Ремингтон“. Пресече няколко празни места, насипани с пепел от въглища и тухли, и от Ангърския път се изкачи по старите каменни стълби на моста, а оттам хвана улиците към центъра на града. Близо до площад „Светлото кълбо“ поседя няколко минути на една пейка, като преценяваше дали е разумно, преди да мръкне, да иде на пристанището, за да се скрие във въглищния трюм на някой параход, готов да отпътува. Но пристанището, както и гарата,

то се знае, са пълни с детективи; Нат Пинкертон ги е размножил по целия свят три пъти повече от нормалното.

„Опасно е да вървя; опасно е да седя; всичко е опасно след Гутан и вчерашното надбягване с препятствия“ — каза си Нок, като разглеждаше тъпо минувачите, които на свой ред го удостояваха с поглед на минутно любопитство поради черната превръзка на главата му. По друго той не се отличаваше от скитниците, присъщи на големия град. Изведнъж почувствува, че ще падне, ако поне за минута не поседне. Стана и със ситни, несигурни крачки преодоля доста голямото разстояние от площада до пазара на цветята и тук отново седна на ръба на малкия водоскок сред децата, които отначало важно налапваха пръстчета, за да могат, както подобава, да познаят „чичкото“, а после с презрение се връщаха при пясъчните си гозби.

Тук върху него се нахвърли някакъв човек.

Той изскочи неизвестно откъде, може би беше вървял по петите му, поглеждайки скритата в ръкава си снимка. Беше с черен костюм, черна връзка и черна шаблонна джонка.

— Стой! — извика той.

Нок побягна и това бяха последните му сили, които изразходваше — извън себе си, изтръпнал от мъка и ужас.

Гонеха го, гонеха го със същата бързина, с която тичаше и той, като се мяташе от ъгъл на ъгъл, завиваше и криволичеше сякаш обезумял. Но внезапно от чугунената табелка на една къща се откъсна и го удари право в сърцето името на забравената улица, където живееше Хели. Сега му се струваше, че винаги е помнил номера на апартамента и на сградата. Лишен от способността да разсъждава, обхванат от щастие, което ей сега ще му отнемат, ще му изтръгнат от ръцете, а самия него ще запратят далеч назад в тежкия мрак на страданието, Нок се обърна и изпразни целия револвер в хукналите обратно хора. Улицата се спускаше надолу със стръмни зелени завои, тясна като тръба. Съгледал спасителния номер, Нок се спря на четвъртия етаж на стръмна стълба, първо позвъни, след това дръпна бравата и вратата бързо се отвори. После видя Хели, а тя — жалко подобие на човек, който се хващаше за стената и гърдите си.

— Хели, мила Хели! — каза Нок и падна в краката ѝ. — Аз... целият; това е!

Последното, което помнеше, бяха странните ѝ, откровени, доверчиви очи с израз на защита и съжаление.

— Ана! — каза Хели на сестра си, която гледаше припадналия човек от висотата на своите петнадесет години, посветени от днес в строга и опасна тайна. — Заклучи вратата; извикай градинаря и Филип. Незабавно, още сега ще го пренесем през задния вход, през градината при доктора. После позвъни на чичо.

След петнадесетина минути указанията на почтени минувачи подсетиха полицията да позвъни в този апартамент. Представителите на изпълнителната власт завариха две девойки да свирят оживено на четири ръце. И двете свиреха фалшиво, бяха малко бледи и кратки в отговорите си. Впрочем визитата на полицията не предизвиква усмивка.

— Не сме чули някой да е тичал по стълбите — меко каза Хели.

И на кого би хрумнало да пита госпожица от почтено семейство: „Да не сте скрили вие каторжника?“

Със съжаление завършвам тази история, още повече, че нататък тя е по-хубава и по-интересна. Но продължението ѝ би дало материал за цял роман, а не за късичка повест. Ето главното. Нок благополучно преплува морето и там, в чужбина, след една година се ожени за Хели. Живяха дълго и умряха в един и същи ден.

---

[1] Горолом — в случая, счупени от бурята клони. — Бел.ел.кор.

↑

КАПИТАН ДЮК

I

Рано сутринта в малката зеленчукова градина до една от къщите на братството Небесносините братя, сред цъфналите вече картофи, насадени в прави редове, излезе четиридесет — четиридесет и пет годишен човек с плетена жилетка, моряшки сукнени панталони и черна, приличаща на кюнец шапка. Грамадната му десница стискаше лъскава желязна лопатка. Той вдигна очи към небето, измърмори утринната си молитва с напълно съкрушено сърце и се зае да окопава картофите. Непохватно, но с въодушевление забиваше непривичното за него сечиво досам корените на картофите, от което невидимо, под пръстта, младите, внимателно пазени грудки се накълцваха на дребни парчета. Най-после реши, че за днес е направил достатъчно за спасение на душата си, поседна до оградата, обрасла с орлов нокът и шипкови храсти, и по навик пхна ръка в джоба за лулата си. Но се усмихна горчиво и укорително, понеже си спомни, че още оня ден сам счупи лулата си, разсипа тютюна и даде тържествена клетва да избягва всякакви мирски съблазни, помрачаващи душата.

— Така, така, Дюк — рече си той, — далеч си ти от просветлението, щом неразлепил още очи, вече те тегли към дяволското растение. Не, изтезавай се, пости и се смири и да не си посмял дори да си спомняш за месо например. Ама все пак страшно ми се яде. Кокът... хм... правеше хубав сос в казана. — Дюк яростно заби лопатката в земята. — Животинската храна е греховна и сега се чувствавам значително по-добре, като се храня по вегетариански. Да! Ето че иде старшият брат Варнава.

Изад къщата излезе висок, мършав човек с очила на патешкия нос, с прави, разпилени по яката червеникави коси, бръснат като актьор, сгърбен и дългокрак. Шапката му имаше същия фасон като на Дюк с тази разлика, че отстрани върху периферията ѝ блестеше нещо подобно на небесносини пера. Варнава носеше черен, закопчан догоре сюртук, обуца с дебели подметки и черни панталони. Като видя

застаналия с лопатката Дюк, той отдалеч закима с глава, вдигна очи към небето и събра длани в знак на радостно умиление.

— Радвам се и тържествувам! — завика Варнава с писклив глас. — Утринната светлина те приветствува, скъпи брате, за богоугодния ти труд. Защото казано е: „С пот на челото ще вадиш своя хляб.“

— Много камъни има — измърмори Дюк и протегна тежката си лапа към тънките криви пръсти на Варнава: — Поработих малко тук, както ме съветвахте да правя всяка сутрин за почистване на помислите.

— И за укрепване на духа. Похвално, похвално, скъпи братко. Кълновете на божията благодат несъмнено ще изтласкат лека-полека от тебе адската пяна и греховните земни желания. Как прекара нощта? Изкушаваше ли нещо твоя дух? Седни да си поговорим, брате Дюк.

Варнава разпери полите на сюртука с крайчетата на пръстите си и предпазливо приседна на тревата. Дюк тежко се отпусна до него върху един мравуняк. Варнава съсредоточено изучаваше лицето на новака, винаги навъсеното му смръщено чело, под което бляскаха малки, добродушни очи, умеещи, когато потрябва, студено и страшно да потъмняват, упоритата му уста, дебелиите бузи, дебелия нос, изгризаните при постоянния махмурлук попрошарени мустаци и властния израз на брадата.

— Какво има да говорим — печално обясняваше Дюк, почуквайки с лопатката. — Аз сигурно съм окаян грешник. Снощи, като си легнахме, дълго време се въртях. Не ми се спи; дяволски ми се пушеше и... знаете, такава... когато нямам тютюн, толкова слюнки ми се събират в устата, че се разсипвам да плюя. Та плювах, плювах, докато най-накрая съм заспал. И сънувам, че Куркул задрямал на вахтата, и то къде? — към пролива Касет, а там, ако знаете, има такива рифове, че направо казано, малко ще му бъде на тоя безделник да го обесят, но понеже е глупав, само го треснах с въжето по тиквата. Но този мръсник...

— Брате Дюк! — укорително въздъхна Варнава. — Кха! Кха!...

Капитанът клюмна нос и бързо закри с ръка устата си.

— И за „Мариана“ си спомних сутринта — тихо прошепна той. — Мислено я нацелувах цялата от римовете до клотиците. Прощавай, „Мариана“, прощавай! Обичах те. Ако съм забравил да сменя кливера, прости ми — запах се с търговския посредник. Не ме съблазнявай, „Мариана“, със спомени. Да не си посмяла да ми се присънваш! Едва

сега разбрах, че спасението на душата е по-важно от търговията с риба и ябълки... Да. Извинете ме, брате Варнава.

Изплакал това на глас, с малко смешна може би, но искрена скръб, капитан Дюк измъкна раирана кърпа и шумно, рязко се изсекна. Варнава сложи ръка на рамото му.

— Брате мой! — каза той проникновено. — Откажи се от безполезни и вредни фантазии. Огледай се наоколо. Къде има мир и покой? Тука! Измъчената душа вижда ето тези нежни птички, славещи бога, пеперудите, които са истинската мъдрост на висшето творчество, и плодовете на земята, поливани от потта на благочестивите... Над главата ти е ясното небе, където плават небесните кораби-облаци, и тих ветрец облъхва разстроеното ти лице. Сън, молитва, покой, труд. А твоята „Мариана“ е символ на корист, завист, скандали, пианство и пушене, разврат и псувни. Не е ли по-добре, брате мой, да продадеш този наситен с човешка горделивост кораб, за да не смуцава твоята душа, приближила се до спасението, а парите да внесеш в текущата сметка на нашето братство, където разумната им употреба ще ти донесе материална и духовна полза?

Дюк жално се усмихна.

— Добре — каза той пряко сили. — Да върви всичко по дяволите! Щом трябва да я продам, ще я продам!

Варнава стана с достойнство, поглеждайки снизходително капитана.

— Тук всичко се върши по доброволното желание на братята. Оставям те, и други чакат моето внимание.

II

В десет часа сутринта, като направи още някои поразии в картофената градина, Дюк се оттегли в малката дървена къща, едната половина на която — широка празна стая с нарочно груби мебели — Варнава беше предоставил на него, а в другата продължаваше да живее той. Братството Небесносините братя беше доста голямо село с порядъчно голяма площ земя и гори. Членовете му живееха различно: ергените — на групи, женените — отделно. Според Варнава капитанът, който бе подложен на проверка, трябваше да прекарва това време изолиран, за което помагаше и това, че имаше парички, а паричките навсякъде дават право на известен комфорт.

Силно късоглед сипаничав момък отвори вратата; носеше от стаята на Варнава закуска за Дюк — канче мляко и парче хляб. Скръстил смирено ръце на гърди, момъкът си излезе заднишком, като кривеше лице, а капитанът помириса ядосан млякото и хвърли мрачен поглед към хляба. Тази храна не му беше по вкуса; но твърдо решил да се оттегли от грешния свят, набързо излапа закуската и отвори Библията. Преди да се залови да чете, свенливо помечта за великолепните бифтеци с пържен испански лук, каквито кокът Сигби умееше божествено да прави. Дюк си припомни и синята стъклена чашка, която погалваше умилно с благодарен поглед, а после бавно я пресушаваше, като поглаждаше корема си и шумно въздъхваше от удоволствие. „Каква сила има врагът на човешкия род!“ — помисли си Дюк, усетил съвсем осезателно в устата си призрака на лют тютюнев дим. Позавъртя глава, за да не мисли за забранени неща, отвори Библията на онова място, където се описва убийството на Авел, прочете го, здраво стисна устни и в недоумение спря замислен.

„Авел е ходил без нож — това е ясно — разсъждаваше той, — иначе можеше да удари Каин с глава в корема, да го събори и да му забие ножа в слабините. Чудно ми е също, че не са обесили Каин. Изобщо — неприятна история.“ Прелисти половината книга и попадна на мястото, където се описваше бягството на Авесалом. Това, че

човекът си заплел косата в клоните на дървото, отначало го разсмя, а после го ядоса. „Да беше кръцнал косата си с ножчето — каза Дюк, — и щеше да избяга. Чуден човек!“ Но затова пък много му хареса поведението на Ной. „Синовете му са били телета, а старецът е юнак“ — заключи той, но тутакси разбра, че е изпаднал в грях, и подпря тъжно главата си с ръка, загледан през прозореца, зад който се виеше лентата на коларския път. В това време иззад перваза се подаде нечие изплашено, смътно познато лице.

— Кой дявол зяпа там? — закрещя капитанът.

Притича до прозореца, наведе се и погледна надолу.

В копривата, клекнали, се бяха притаили двамина, вдигнали нагоре молещи очи: готвачът Сигби и морякът Фук. Готвачът държеше между коленете си големичка бохча с нещо тайнствено, а Фук, тъжно подпрял брада с длани, гледаше през сълзи Дюк. И двамата бяха здравата изпотени, прашни от глава до пети, личеше си, че са дошли пешком.

— Какво значи това! — кресна капитанът. — Откъде цъфнахте тук? Я как са се разположили. Стани!

Фук и Сигби смъкнаха баретите си и мигновено се изпъкнаха пред прозореца.

— Сигби — развълнува се капитанът, — нали казах да не ме безпокоите повече. Оставих ви писмо, вие четохте ли го?

— Да, капитане.

— Цялото ли го прочетохте?

— Цялото, капитане.

— Колко пъти го четохте?

— Двадесет и два пъти, капитане, а и двадесет и трети за екипажа на „Морски змей“ — бяха ни дошли на гости да го чуят.

— Разбрахте ли писмото?

— Не, капитане.

Сигби въздъхна, а Фук избърса мигащите си очи с ръкава на фланелата.

— Как така да не сте го разбрали? — загърмя Дюк. — Вие сте тъпи глупаци, гнили шамандури, скитници, къде е писмото? Казано ли е там, или не, че аз желая да се спася?

— Казано е, капитане.

— Е?

Сигби измъкна от джоба си листчето и зачете на глас, като изтърва бохчата и тя издрънча в копривата:

— „Отнине и во веки веков, амин. Живях аз, братлета, лошо и страшно е да се помисли, бях същински езичник. Тупах някои от вас, макар че и досега не знам кой отмъкна новия брезент. Пък и сам аз се бях отдал на ужасяващо развратно поведение и стигнах до пълно помрачаване на съвестта. По тази причина се оттеглям от света на съблазните в тихото убежище на брат Варнава, за да пречистя духа си. Прощавайте. Стойте си на «Мариана» и да не сте посмели да взимате товари, докато не ви съобщя какво да правите по-нататък.“

Капитанът се усмихна самодоволно — това писмо, съчинено с голям труд, той смяташе за чудесен образец на красноречива убедителност.

— Да — каза с въздишка, — да, възлюблени братя мои, аз срещнах достоен човек, който ми откри колко е опасно да попаднеш в лапите на дявола. Какво дрънчи в бохчата ти, Сигби?

— За вас го взехме — уплашено прошепна Сигби, — това, капитане... е студен грог, капитане, и... канче... значи...

— Виждам, че ми желаете гибелта — горчиво заяви Дюк, — но по-скоро ще напъхам тоя грог в гърлата ви, отколкото аз да го изпия. Та така, излязох от кръчмата, седнах на един камък и заплаках, сам не зная защо. И държех в ръка не помня колко жълтици. И се унесох. И тогава дойде един свят човек и започна да говори, да говори. Сърцето ми се разтопи от думите му, реших да се покая и да дойда тук. Защо не влязохте през вратата, дяволи недни?

— Крият ви, капитане — каза дългунестият Фук, — все викат, че нямамо такъв. Пък ни и спипа оня с панделката на шапката, когото някои са видели с вас по-онази вечер. Та той ни и прогони. Отчаяни обикаляхме тук около селото, ама Сигби ви съгледа през прозореца.

— Не, всичко е свършено — мрачно заяви Дюк, — аз не съм ваш и вие не сте мои.

Фук заплака с глас, Сигби звучно заподсмърча и се намуси. Капитанът взе да пощипва мустаци, като мигаше нервно.

— Е, какво има на „Мариана“? — рязко попита той.

— Всички се изпонапиха от мъка — рече Фук като се секнеше, — трети ден пият, пропиха сандъците. Идва посредникът, имал изгоден товар за вас — бързо развалящи се плодове; псува наляво и

надясно. Куркул въобще избяга, а Бенц спи на вашата койка, във вашата каюта, и казва, че вие не сте капитан, а куче.

— Как така куче? — каза Дюк, побледнял от ярост. — Как така куче? — повтори той, като се надвеси през прозореца към уплашените моряци. — Ако аз съм куче, то Бенц какво е? А? Какво е, питам ви!? Парцал е той, мръсен пар-р-цал! Така, значи?! Няма два дни, откакто съм ви напуснал, и вас ви засърбяха езиците да ме ругаете, а? А може и ръцете? Сигби, и ти, Фук, махайте се оттука! Вземете си дяволската бохча. Не ме изкушавайте! Изчезвайте! Скоро ще продам „Мариана“, а вие плавайте на което си искате корито!

Дюк закри очи с ръка. Хубавичката „Мариана“ като жива се поклащаше пред него и блестеше с новите си мачти. Капитанът скръцна със зъби.

— Непременно да почистите и проветрите трюмовете — каза той с въздишка, — да боядисате клюзовете и камбуза, а и да подредите както трябва каютата на помощник-капитана. Зная какъв ви е редът там, че и фенер не можеш намери. После закарайте „Мариана“ в дока и я насмолете. Ако е необходимо, закалафатайте палубата. Кажете на Бенц, че аз, смиреният брат Дюк, му прощавам. И помнете, че виното е гибел, бойте се от него, деца мои. Сбогом!

— Ама, капитане — каза слисаният от всичко видяно и чуто Сигби, — вие, значи, преминавате, така да се каже, в друго ведомство? Добре, всичко да върви по дяволите. Фук, да тръгваме, Фук, кажи благодаря на *тоя* капитан.

— За какво? — невинно се осведоми капитанът.

— За това, че ни зарязахте. И то след като аз ви служих пет години, а някои и повече! Нищо, благодаря. Да вървим, Фук.

Фук вдигна бохчата и двамата, без да се обръщат назад, с решителни крачки се отдалечиха към близката горичка — да пийнат и похапнат. Щом те се скриха, Варнава се появи на вратата на стаята с вдигнати нагоре очи и с ръце, тържествено протегнати напред към смутения капитан.

— Аз чух всичко, о, брате мой — пропя той в речитатив, — и се радвам на победата, която удържахте над себе си.

— Да, ще продам „Мариана“ — покорно заяви Дюк, — тя ми пречи, момчетата идват да се оплакват.

— Бъди твърд и дерзай — каза Варнава.

— Двадесет възела при пълен вятър! — въздъхна Дюк.
— Какво казахте? — не разбра Варнава.
— Казвам, че много бърза беше тя, „Мариана“, и кормилото слушаше добре. Да, да. И четиристотин тона.

III

Моряците седнаха на една могилка, обраснала с изтравниче и вранско око. Прохладната сянка на храстите трептеше по унилите им и разстроени лица. Фук, по-хладнокръвен и прозаичен, не мислеше да предприеме никакви постъпки след казаното от капитана, но саркастичният, нервен Сигби не се успокояваше така лесно, не можеше да се помири с действителността. Като развързваше отхвърлената от капитана бохча, той не спираше да ругае Небесносините братя и да нарича капитана с подходящи за случая имена, като кекава морска свиня, побъркан мухльо и други такива.

— Ето баница с месо — каза Сигби. — Хубава баничка, честна дума. Каква коричка! Като позлатена. А ето бутчето, Фук; щом капитанът се гнуси от нашата гощавка, ще я изядем сами. Грогът се е стоплил, но ние ще го изстудим в близкото поточе. Да, Фук, настанаха черни дни.

— Жалко, добър капитан беше — каза Фук. — Наистина, капитан на място. Тежичка му бе ръката, да; пък и много-много не си мереше приказките, ама нищо излишно не ни караше да правим.

— Не като на „Сатурн“ или „Клавдия“ — добави Сигби, — там и да няма работа, непременно ще те накарат да чоплиш нещо. Ако ще кълчища чепкай.

— Свикнали си бяхме с него.

— Сухарите пресни, месото прясно.

— Болен няма да уволни.

— Какво да се говори!

— Е, да похапнем!

Започнаха с баницата и свършиха с бутчето, като оглозгаха кокала. Най-накрая го запратиха в храстите и се заловиха с изстудения в извора грог. Когато голямата глинена кана олекна, а Фук и Сигби натезаха, но се развеселиха, готвачът каза:

— Приятелю Фук, все пак не ми се вярва такъв моряк като нашия капитан да измени на родината си. Свикнал е той с морето. То

го е хранило, хранило е и нас, храни и ще храни мнозина. Разума си е загубил капитанът. Да го измъкнем от Небесносините братя.

— Какво ще измъкваме от тях — процеди Фук, — когато те разум нямат.

— Не разум, а капитана.

— Трудничко ми се види, скъпи кок.

— Не — възрази Сигби, — и аз не зная наистина как да постъпим и не бих се решил да измисля нещо. Но знаеш ли какво? Хайде да попитаме стария Билдер.

— Откъде накъде пък него! — възрази Фук — Какво ще ни помогне Билдер?

— Той е врял и кипял в тия работи. Поскитай се, мили мой, седемдесет години по моретата, па ще видиш как всичко ще знаеш. Той — Сигби погледна тайнствено, — той, Билдер е бил и пират... на младини, да, здравата е грешил... шт!... — Сигби се прекръсти. — Плавал е на кораба на Летящия холандец.

— Лъжеш! — уплашен каза Фук.

— Да падне тоя бор на главата ми, ако лъжа. Аз лично съм видял на рамото му червения печат, който, разправят, удряли духовете на Летящия холандец, а тия духове са без глава и, значи, без очи; затова не могат да стоят на кормилото и винаги им трябва кормчия от нашего брата.

— М-да... хм... тпру... поспри... Билдер... Аха, значи, в Корабните гробища?!

— Да, там, току зад доковете.

— Вярно бе — ободри се Фук. — Може той да го склони да не продава „Мариана“. Жалко ще е, корабчето си го бива.

— Пък и е обидно — през сълзи каза Сигби — наш е той, тоя нещастник Дюк, наш другар, дяволът морски. Какво ще правим без него, къде ще се дяваме? На шлеп ли? Сега е разгарът на навигацията, по всички кораби екипажите са попълнени; или може би си съгласен да се бърхтиш като юнга?

— Аз? Юнга?

— Тогава ясно. Хайде при стареца Билдер. Ще приплачем, в краката му ще паднем: помогни ни, стари разбойнико!

— Да вървим, старче!

— Да вървим, старо!

И двамата здрави мъжаги, които нежно се наричаха „старчета“, прегърнати напуснаха могилата, като подхванаха с фалшиви, но въодушевени гласове:

*Да ви кажем позволете
как платното да сберете,
в буря как платното да сберете,
да сберете.
Тук на салинга скочете,
мокрите въжа вземете,
ах, вземете.*

IV

Билдер, или Морския вехтошар, както го наричаше цялото пристанище, от последния ваксаджия до елегантните командири на военните кораби, вече дълги години беше здраво заседнал в Зурбаган, заселил се в пясъчната, изоставена част на пристанището, известна под името Корабните гробища. Те бяха нещо като бунище за стари, разнебитени, купени за материала платноходи, шлепове, лодки, баркаси и параходи, предимно буксирни. Тези печални останки от някогашни смели и бурни плавания заемаха площ не по-малка от две квадратни версти. В разсъхналите се кърми, в пробитите трюмове, където свободно се разхождаше вятърът и се лееше дъждовната вода, в жално скърцащите от старост капитански каюти нощем намираха подслон пристанищните парии. Тук процъфтяха странни занаяти и поминъци... Билдер беше избрал професията на морски вехтошар. На малка платноходка с неголяма канджа, привързана на дълго въже, той сновеше по цели дни из Зурбаганското пристанище, като извличаше с канджата от дъното захвърлени вещи, после ги сортираше и ги продаваше на прекупчиците. Освен това играеше и ролята на оракул, предсказваше времето, щастливите за отплаване дни, успешно намираше краденото и откриваше крадеца с помощта на решето. Контрабандистите го боготворяха, Билдер им посочваше потайните места, където да разтоварят и товарят. Въпреки всички тези допълнителни занятия той пак беше беден като черковна мишка.

Прозрачният ден гаснеше и слънцето се заравяше в хълмовете, когато Фук и Сигби с пресъхнали от жегата езици нагазиха в мочурливия пясък на Корабните гробища. Заобикаляше ги тишина, дълбоката тишина на миналото. Вечерният тътен на пристанището едва долиташе тук като слабо, безсилно ехо, напомнящо звънтеж в ушите; само от време на време пронизителен вой на сирена от заминаващ параход настигаше двамата пешеходци или случайно долетяла чайка плачеше и се кискаше над счупените мачти на мъртъвците, докато вечната лакомия и апетитът ѝ за риба не я

притегляха обратно към живата повърхност на вълните. Сред останките на шлепове и бригове, напомнящи с оголените си греди чудовищни скелети на риби, тук-там надничаше полузасипана от пясъка кърма с вълнуващ сърцето надпис от олющени и изпаднали букви. „Надеж...“ — прочете Сигби на едно място, на друго — „Победител“, а още по-нататък — „Ураган“ и „Смели“... Навсякъде се търкаляха дъски, парчета от обшивка, скъсани корабни въжета, умрели кучета и котки. Проходите между полуизгнилите кораби приличаха на своеобразни улици, без стени, само със завои и ъгли. Безформени дълги сенки се кръстосваха по белия пясък.

— Май че е тук — каза Сигби, като се спря и огледа. — Не се вижда пушекът от Билдеровия дворец, а без пушека май съм позабравил. Тук е като в гора... Хей!... Няма ли някой? Хей! — Последните думи той не извика, а изрева и не без резултат: на петшест крачки изпод една преобърната, разпукана лодка се подаде чорлава глава с отпечатани върху лицето приятни размишления и брада, поддържана доста нехайно.

— Вие ли викахте? — любезно се осведоми главата.

— Аз — каза Сигби, — търся оня магьосник Билдер, забравих къде му е замъкът.

— Хубав глас имате — заяви главата и се поклати, — гръмлив глас, такъв един конски. В лодката ми заеча като в бъчва.

Сигби рече да се обиди и поемаше вече въздух, за да отвърне с достойна за неговото самолюбие язвителност, но Фук го дръпна за ръкава.

— Сигби, ти разбуди човека — каза той, — погледни колко сламки, пух и клечки има в косата му; да не ти дава господ да се събудиш от собствения си вик.

После морякът се обърна към главата и продължи:

— Покажете ни, драги, ако знаете, колибата на Билдер. А тъй като нищо по света не се върши даром, вземете за спомен тази регалия. — И той хвърли към брадичката на главата една медна монета. Тутакси изпод лодката се подаде ръка и захлупи подаръка.

— Вървете... по посока на кила на тази лодка, под която лежа — каза главата, — а после ще срещнете един дол, през него е прехвърлена греда...

— Аха! Ще минем през дола — кимна Фук.

— Може, ако обичате да се връщате. Като стигнете дола, не го преминавайте, а вземете вляво и вървете по брега. Там ще видите висок пясъчен гребен, зад него живее старецът.

По указанията на главата приятелите скоро стигнаха до пясъчния гребен и Сигби, познал мястото, хич не можеше да си обясни защо веднага сам не намери известната на всички площадка. Най-после готвачът реши, че „умът му не е бил в ред“ заради „тоя отстъпник Дюк“ и поведе моряка към ниската врата на колибата, която носеше поетичното название: „Дворец на Билдер, Краля на морските вехтошари“, както гласеше надписът, направен с горена коркова тапа върху парче корабно платно, заковано под стряхата.

Оригиналната сграда много напомняше постройките на сегашните футуристи както по разнообразието на материала, така и по безцеремонността в разположението. Главният корпус на „двореца“, с изключение на едната му стена, именно тази, на която беше вратата, представляваше равно отрязана с трион кърма от стар галиот, кърма без палуба, защото Билдер, нямайки сила да преобърне кърмата нагоре с кила, бе направил един вид куполообразен покрив, подобен на термитов мравуняк, тъй че всичко, взето изцяло, грубо напомняше отхапана от едната страна ябълка. Целият ефект на сградата беше в допълнително направената стена, която по групи на материалите бе съставена от:

- 1) дъски, парчета греди, върбови кошнички, празни сандъчета;
- 2) клинове, счупен умивалник, кофи, консервни кутии;
- 3) парчета фаянс, счупени стъкла, празни бутилки;
- 4) кости и тухли.

Всичко това, добросъвестно скрепено с пръчки, пръст и краден цимент, образуваше стена, на която не можеше да се облегнеш без опасност за дрехите и живота си. Само старателно изрязаната ниска дъсчена врата и единственото прозорче на срещуположната стена — истински кръгъл илюминатор — говореха за известна архитектурна претенциозност.

Сигби бутна вратата, наведе се и влезе, Фук след него. Билдер седеше на пейка пред внушителна камара вехтории. Малка желязна печка, наръч морска трева, служещ за постеля, пейка и едно тайнствено дървено буренце с канелка — това беше наредбата на двореца, като се изключи камарата, с която Билдер беше зает така

съсредоточено, че не обръщаше внимание на влезлите. Фук, който очакваше да види полугол, дрипав старец, за голямо свое учудване се убеди, че Билдер за годините си е даже фронт: сукнената му фланелка, препасана на кръста с червен пояс, беше чиста и здрава, а зацапаните му със смола панталони от корабно платно бяха съвсем нови. На врата му се пъстрееше нещо като шарена кърпа, вързана на моряшки възел. Под буйната бяла коса, преминаваща в също такива бели надвиснали вежди и четинести бакембарди, шаваха остри очи-дупчици, които осветяваха съсухрено, сурово и навъсено лице със застинала подигравателна усмивка.

— Здр... здравейте — нерешително каза Сигби.

— Ъхъ! — отвърна Билдер и го погледна отстрана, както гледа човек с очила. — Кх! Хм!

Той измъкна от камарата скъсан дамски галош и го хвърли в групата на по-ценните предмети.

— Помогни ни, Билдер — завайка се Сигби, докато Фук гледаше поред ту устата на другаря си, ту тайнственото буренце в ъгъла. — Ти знаеш всичко, къде ли не си бил... както се казва... врял и кипял си.

— Карай направо! — измляска Билдер и отпрати кравешки череп в колекцията от костна стока.

Сигби не чака повече. Разхлаби с ръка яката на фланелката, която стягаше разгорещения му врат, и започна:

— Избяга капитанът ни. Отиде при сектантите, при тия, Небесносините братя, да позеленеят дано! Не искам и не искам, казва, да живея с вас, езичниците, и аз да съм езичник. Искам да се спася. Месо не яде, не пие, не пуши, а кораба иска да продаде. Страшно ни е обидно това, старче! Какво толкоз сме му направили? Какво сме виновни, че само на палубата можем да си вадим хляба?... Разсъди, Билдер, хубаво ли стана сега: започнаха кражби, кавги; водка — не само пият, ами се мият с водка; „Мариана“ е потънала в мръсотия; никой не ще да стои на вахта ни денем, ни нощем. Загрижил се капитанът за своята душа, а за нашата не го е еня! Кого другиго да търсим, такъв вещь в нашата работа, освен тебе, Билдер, защото ти, както разправят...

Сигби се сети за Летящия холандец и уплашено замълча. Фук пребледня: мигновено фантазията му нарисова дяволския кораб-призрак с Билдер на щурвала.

— Ъхъ! — измуча Билдер, като разглеждаше парче оловна тръбичка, желязна халка и стара рогозка и навярно ги сравняваше по стойност. След миг те всичките като букви из ръката на опитен словослагател с трясък полетяха към местата си.

— Помогни ни, Билдер! — молитвено завърши развълнуваният готвач.

— Какво ви струва на вас! — подзе Фук.

Настъпи мълчание. Очите на Билдер светеха лукаво и кротко. Както и преди, той гледаше камарата и сортираше, но веднъж сбърка — хвърли един парцал при костите, което показваше известна замисленост.

— Името? — изхриптя беззъбата уста.

— Сигби, кок Сигби.

— Не твоето; на *оня* глупак.

— Дюк.

— На колко е години?

— Тридесет и девет.

— Корабът негов ли е?

— Негов, собствен.

— Отдавна ли?

— От десет години.

— Мие ли го, трие ли го, чисти ли го?

— Като любима котка.

— Кажете му — Билдер се извърна на пейката и молителите страхливо надзърнаха в проницателните му, блестящи очи-точки, които се смееха с желязния спокоен смях на грохналото минало, — кажете му на палето, че аз Билдер, когото той познава от двадесет и пет години, твърдя: никога в живота си капитан Дюк няма да посмее да мине със своята „Мариана“ между Вард и Зурбаган през пролива Касет с пълен товар. Махайте се!

Като каза това, старецът се приближи до тайнственото буренце, нацеди канче течност с доста подозрителен аромат и старателно я изгълта. Без да знае да се чуди ли, или да благодари, да плаче ли, или да скача от радост, готвачът излезе заднишком и едва навън сложи баретата си. Веднага се измъкна и Фук.

Фук не разбираше абсолютно нищо, но готвачът беше подсетлив; когато двамата, уморени и прашни, стигнаха най-после в

гостилницата „Трезвият странник“, Сигби проумя казаното от Билдер и макар с известно съмнение, все пак го одобри.

— Фук — каза готвачът, — я да напишем на *тоя* Дюк. Нека преглътне горчивия хап на Билдер.

— Ще се обиди — възрази Фук.

— Какво ни засяга. Щом ни е напуснал, така му се пада.

Сигби поиска вино, лист и мастило и изписа буква по буква, неграмотно, но чистосърдечно следното:

„Никога Дюк няма да посмее да мине със своята «Мариана» между Вард и Зурбаган през пролива Касет с пълен товар.“ Това каза Билдер. Всички се смеят.

Екипажът на „Мариана“

Като си пийнаха, приятелите се помъкнаха към кораба. Пристанището спеше. От корабните фенери, от отраженията им и от звездите по небето целият свят изглеждаше като кадифена бездна, пълна със светлини, нагоре и надолу, навсякъде, където поглед стига. До вълнолома, поскърцвайки, се блъскаха върху вълничките черни лодки, а черната вода под тях искреше. При пощенската кутия Сигби се спря, пушна писмото и въздъхна.

— Ясно е като две и две четири — продума той и целуна нежно кутията, — че Дюк ще те накъса, мило писъмце, на дребни парченца, но все пак! Все пак! Дюк... Не забравяй кой си ти!

V

В неделя вечерта, след изнурителен ден, прекаран в безделие, след пеенето на черковни стихове и проповедта на Варнава, който бе избрал този път темата за безкористието, капитан Дюк си седеше в стаята и потъваше ту в благочестиви, ту в греховни размисли. Измъчваше го скука. А и раздразнението от вчерашния несполучлив урок по оране, когато му се струваше, че дори конят поглеждаше с укор непохватния капитан, заловил се за работа, за която и хабер няма, не беше изчезнало напълно и го караше да говори сам на себе си горчиви думи.

„Плугът — размишляваше капитанът — си е плуг... В него няма никаква особена мъдрост... Но защо прикляка конят?“ — Като казваше така, той не си спомняше колко силно беше натискал палешника, та и три коня не биха могли да го помръднат. А освен това имаше и лошия моряшки навик винаги да тегли към себе си и от разсеяност го вършеше доста често, като принуждаваше кобилата да танцува назад-напред. Разорана цялата по такъв начин, нивата щеше да мяза на лунна повърхност. Освен тази твърде голяма за огромното му самолюбие неприятност днес беше влязъл в остър спор с учителя Клоски. Клоски бе прочел във вестника за гибелта на гигантския параход „Корнелиус“ и въпреки подигравателното възклицание на Дюк: „Аха!“, започна да твърди, че бъдещето в морското дело принадлежало именно на тия „салове“, както Дюк презрително наричаше парахода „Корнелиус“, а не на първобитните „вятърни мелници“, както Клоски окачестви платноходните кораби. Уязвен, Дюк скочи и заяви, че каквото и да стане, той никога няма да вземе Клоски като пътник на борда на своята „Мариана“. На което учителят възрази, че не обича морето и няма намерение да плава по него. С болка в сърцето Дюк попита: „А обичате ли малките кални локви?“ и без да дочака отговор, излезе със силно разтуптяно сърце и с мъчителното съзнание, че е нанесъл обида на ближния си.

Дюк прекара през ума си случката и се замисли за оскърбената „вятърна мелница“ — „Мариана“. Без товар, високо вдигнала товарната си ватерлиния над синята вода, тя се поклаща на пристанището така тежко, така жално, като живо същество, въздишащо с пълна гръд, а в здравите ѝ реи свирука ненужният вятър.

— Ах — каза капитанът, — защо съм седнал да се тюжкам? Я да изляза да се поразтъпча! — Той намали фитила на лампата, отвори вратата и потъна в безлюдната, изпълнена с кучешки лай тъмнина. Постоя наред заспалата улица, после сви надясно, изравни се с прозореца на Варнава и видя, че е широко отворен и вътре е много светло. „Чете или пише“ — помисли си Дюк, като надникна в стаята, но за свое изумление забеляза, че Варнава извършва някаква странна манипулация. Застанал пред масата, върху която на запален спиртник клокочеше чайник, брат Варнава внимателно прекарваше през кълбетата пара малък запечатан плик, като от време на време опитваше с кухненски нож да повдигне залепения край.

Колкото и наивен да беше Дюк за много неща, все пак заниманието на Варнава бе твърде прозирно. „Ха — стъписан прошепна капитанът и се сниши под прозореца, — правиш проверка на пощата, така ли?“ За миг му стана тъжно да гледа неприличната постъпка на тази уважавана личност, но се боеше да съди прибързано, затова реши да изчака какво ще направи Варнава по-нататък. „Може би — размишляваше, затаил дъх, Дюк — не разлепва, а залепва.“ Точно тогава стана нещо, което разби тази му надежда. Като прекарваше писмото над горещата пара, Варнава изтърва плика във водата, но опитвайки се да го хване, преди да падне, събори спиртника заедно със съда. С трясък всичко полетя на пода; заискри, цвъртейки, обленият от водата син пламък и угасна. Варнава плесна отчаяно ръце, ловко измъкна от локвата мокрото писмо, после, решил, че тъй и тъй е неудобно в такъв вид да го връща на получателя, разкъса нетърпеливо плика, прегледа бегло текста, бутна листчето на перваза, почти до самия нос на бързо свелия глава капитан, и изтича навън за парцал.

— Да, тъй е — каза си капитанът, изчервен като момче, — откраднал е писмото брат Варнава! — Надзърна предпазливо и видя, че в стаята няма никого. Донякъде от любопитство, а повече от любов към всичко тайнствено той се наведе над сложеното пред него листче, като разсъждаваше съвсем логично, че едно писмо, претърпяло

толкова манипулации, заслужава да бъде прочетено. И ето, стиснал юмруци, прочете това, което Сигби беше написал с изплезен от усърдие език.

Прочете го, обърна гръб на прозореца и бавно, на пръсти, като че ли минаваше покрай заспали, тръгна към зеленчуковите градини. Толкова беше тъмно, че не виждаше собствените си крака, но знаеше, че бузите, шията и носът му са по-алени от мак. Явното шпионство на Варнава малко го интересуваше. И Варнава, и Небесносините братя, и учителят Клоски, и неумението му да оре — всичко в този момент беше пометено от смъртната обида, която му нанесе светът чрез устата на Морския вехтошар. Всеки можеше да каже това, само не той. Другите могат да говорят, каквото си искат. Но Билдер, който преди двадесет години беше капитан на „Вега“ и на нейната палуба Дюк го бе гледал в очите предано и страхливо, както малко кученце гледа майка си в опитните очи; Билдер, всяка заповед на когото беше вземал по-присърце от целувката на годеницата си; Билдер, който знаеше, че Дюк два пъти бе претърпявал корабкрушение и последен бе слизал в лодката; този Билдер зад гърба му, а не очи в очи, го направи за смях на цялото пристанище! Да, Дюк хвана главата си с ръце и се отпусна на земята до оградата. Правдивата му душа не подозираше нито умисъла, нито интригата. Наистина Касет е много опасен и малцина рискуват да минат през него, за да съкратят пътя си, като не заобикалят Вард; но мигар той от страх е избягвал Лудия пролив? Съвсем не. Предпазливостта никога не пречи, пък не е имало всъщност и нужда; но щом е стигнало дотук...

— Почакай, почакай, Дюк, не се горещи — каза си капитанът, усетил, че се изпотява от мъка. — Касет. Отляво е планината, фарът, до изхода има подводни скали, а по-наляво е плоската, отбелязана на всички карти плитчина; фарватерът е по на юг и по форма прилича на китара; през средата напреко има два реда рифове; отливът е девет фута, след него може да се стои на камъните във вода до глезени. Силното косо течение отнася към плитчината, значи, като се излиза иззад Вард, трябва да се държи курс срещу течението към брега и между рифовете — така... — Капитанът описа с пръст в тъмнината едно латинско S. — После при изхода покрай подводните скали на норд-норд-ост и покрай фара на половин кабелт от брега — хоп и готово!

„Разбира се — тъжно продължаваше да размишлява Дюк, — сега всички смятат, че съм си изпял песента. Все едно, че съм мъртъв. А за мъртвия всеки може да дрънка каквото си иска. Даже Варнава — мръсният шпионин! — сега знае, че капитан Дюк не струва пукната пара.“ Той тежко въздишаше и чувствуваше укорите на съвестта, която му натякваше, че за няколко минути бе извършил множество смъртни грехове: поддаде се на гнева и гордостта, изпадна в съмнение, обидно нарече Варнава шпионин... Но вече нямаше сила да се бори с властния зов на морето, което му изпрати любовен, нежен упрек с разкривения, приличен на накъдрени от вятъра вълни почерк на Сигби. Като помълча тържествено в душата си, капитанът се изправи с цял ръст, отчаяно махна с ръка, прощавайки се с праведния живот, запрата надалеко формения цилиндър на Небесносините братя и падна на грешните си колене върху черната земя, чийто син беше.

— Боже, прости на Дюк! — бърбореше голямото дете и се секнеше в копринената си кърпа. — Вижда се, съдено ми е да пропадна и нищо вече не може да се направи. Ако не беше Касет — честна дума, щях да продам „Мариана“ на половин цена. Много неприятна работа. Ще ида при моите момчета — щом ще се пропада, поне да сме заедно.

Дюк стана, разкърши се като в ясен ден след четиричасово дежурство на палубата, когато гърлото само крещи, невинно и без повод, и така изразява радостта от живота, прехвърли се през една ограда, замарширува по краставичките и зелето, преодоля втора, по-висока, и като дишаше жадно, с пълни гърди, хвана пътя за Зурбаган — правия път към ада, както сам той се изрази малко по-късно.

VI

Стиховете за „птичката, която весело си летяла по пътечката на бедствията, без да предвижда последствията“, смело можем да отнесем за седмината моряци на „Мариана“, които се бяха разположили на юта тази ранна утрин с твърде посърнали лица след безсънната нощ, всеки зает със занимание, отговарящо най-много на наклонностите му. Лекомисленият Бенц, надвесен през борда, закачливо разговаряше със застаналата на вълнолома хубавка перачка; Сигби, проклинайки живота, тракаше тенджерите в кухнята и от яд мятеше лъжиците и ножовете; Фук меланхолично кърпеше скъсаната си барета, като старателно плюнчеше не само конеца, а и ушите на огромната игла, но да вдене, му се струваше твърде почтено и славно дело; а Мануел, Крис, Тромке и боцманът Бангок, седнали върху задраения^[1] трюм, играеха по двама на шейсет и шест.

Внезапно тежко, като че стъпваше слон, заскърца трапът и на палубата, под ниските лъчи на слънцето, изпълзя сянка, а след нея, с измъчено от мисли и ходене лице, гологлав, твърдо стъпвайки на трезвите си крака, изникна и спря до десния борд капитан Дюк. Той бавно огледа изпод вежди палубата, прокашля се, изтри с длан потта си и неуловима, свенлива следа от усмивка трепна върху каменните му черти и изчезна мигновено като случайна гънка върху платното при пълен вятър.

Бенц отскочи от борда с бързина на натиснат спусък. Момичето, което стоеше долу, отвори от учудване малката си детинска уста, когато кавалерът ѝ така загадъчно изчезна. Сигби, обърнал се към отворената врата на кухнята, разсипа супата, смъкна баретата, нахлупи я и пак я смъкна. Фук от страх из един път вдяна неволно конеца в иглата, но тутакси забрави своя подвиг и скочи. Играчите замряха прави. А „Мариана“ се поклащаше и в стройните ѝ въжета свиреше *нужният* вятър.

Капитанът мълчеше, мълчаха и моряците. Дюк стоеше на своето място и ето — бавно, като че ли не вярваха на очите си, моряците

пристъпиха към капитана си и застанаха около него. „Сякаш нищо не е било“ — мислеше си Дюк и се мъчеше да определи линията на държането си. Спокойно, поред, той спря поглед на всеки моряк, като зорко следеше дали няма да блесне скрита в ъгъла на устните подигравка, няма ли да трепне в самодоволна гримаса лицето на боцмана, не ще ли пролее Сигби сълза. Но деликатните моряци разбираха състоянието на своя капитан — гледаха го с обикновената си чистосърдечна готовност и само в дъното на очите им искреше човешка топлина.

— Какво мислиш за вятъра, Бангок? — рече Дюк.

— Хубав вятър, господин капитан. Да дава бог живот и здраве на такъв вятър; зюйд-ост^[2] за две седмици.

— Бенц, я ми донеси... от *твоята* каюта *моята* бяла фуражка!

Бенц хукна изплашен.

— Вдигай котва! — завика капитанът, почувствувал се у дома си. — Вие, пияници, немарливци, безделници! Защо е спусната лодката? Да се вдигне веднага! Закрепи вантите! Прибери трапа! Опъни платната! „Мариана“ ще тръгне без товар за Алан и ще се върне — чувате ли, страхливци? — с пълен товар през Касет.

Той се успокои и добави:

— Ще ви дам аз един Билдер!

---

[1] Задраения — в превод: очукания. — Бел.ел.кор. ↑

[2] Зюйд-ост — в превод: югоизток. — Бел.ел.кор. ↑

ОКОЛО СВЕТА

I

Последните десет мили, които го отделяха от шумния Зурбаган, тържествуващият Жил пешеходецът измина толкова бързо и весело, сякаш след всяка крачка го очакваше несравнимо удоволствие. Припомняше си напуснатите преди две години места, изпитваше възхищението на болен, възвърнат по някакво чудо към живота, комуто блаженото чувство за безопасност представя домашната обстановка сред звуци на ликуващ оркестър.

Облеклото на Жил в деня на завръщането му се състоеше от сиви вълнени чорапи до коленете, дебели обуца скатарами, къси кожени панталони, синя дочена риза и огромна сламена шапка, изкривена по най-причудлив начин. Дупка от куршум беше единственото ѝ украшение. В кожен кобур на кръста висеше старият му приятел револверът със седем патрона, а на гърба — обемиста раница.

Жил потропваше решително с чепатата тояга и свиреше толкова пронизително, че врабците, щом го видяха, се разхвърчаха надалеч.

Описал дъга по криволичеция равнинен път, който отделяше работническите предградия на Зурбаган от гористите долини на Касет, Жил влезе най-сетне в шумната улица Пълнолуние. Ранното утро със свежия си блясък и сравнително приятната за тези географски ширини прохлада правеше уличното движение смислено и жизнерадостно. Едрата фигура на Жил, особената стремителна походка, изработена през дългите странствувания, силният загар с цвят на кафе, голямото напрежение, изписано по лицето и предизвикано от вълнението, несъзнателната усмивка — толкова богата и заразителна, че можеше да накара да се обърне и най-мрачният хипохондрик, скоро привлякоха вниманието на много минувачи. Жил погледна часовника си — беше осем и половина. „Асол спи — реши той. — Защо да развалям възторга от срещата, като смесвам съня с действителността? И без туй съм си в къщи.“ Усетил, че е порядъчно изморен, Жил зави по широкия булевард, избра по-проста гостилничка, седна на една

покрита със стъкло маса в още празното помещение и помоли за пържени яйца с лук, бутилка водка и серт пури.

Почти веднага след него влязоха: меланхоличен бакалин с ръце под престилката; дебело като плондер момче на десетина години, зачервено от нерешителност и любопитство; девойка с мъжко телосложение, с нагръдник и права яка, с мъжки бастун, мъжка чанта и мъжки маниери; изпит субект с дълга коса; нисичък подвижен господин, свеж и як; две госпожици и няколко младежи, безлично-галантерийни, с бастунчета и златни верижки.

Гостилничарят, хвърлил поглед над очилата и отбелязал с пръст в сутрешния вестник докъде е стигнал преди това смайващо за ранния час нашествие от клиенти, се почеса със свободната си ръка по гърба, скочи и затресе един грамаден звънец. Притичалите слуги се закланяха, заизтриваха прахта, почнаха да приемат поръчките и да подвикват един на друг.

Междувременно посетителите седнаха тук-таме по масите и зазяпаха демонстративно Жил като в театър. Забелязал това, младежът се смути, но скоро се досети каква е работата. Вероятно вестниците бяха съобщили за него — сигурно бяха изкрънкали портрета му от Асол, бяха го отпечатали в рамка над гръмки статийки и експанзивните зурбаганци, сметнали, че героят е този човек с войнствена външност на скитник, чакаха потвърждение на догадките си; чакаха, честно казано, мирно и с уважение, но при вида на толкова очи, кръгли и немигащи, третата глътка водка заседна в гърлото на Жил. Той помисли, че е по-добре да се измъкне отгук. Пурата го накара да се закашля, а яйцата упорито се изплъзваха от вилицата му.

Изведнъж положението се измени — мехурът на мъчителното очакване се пукна: девицата-мъжкарана помириса сервирания й шоколад и изграчи, погледна посетителите призивно, стана решително, приближи се до Жил и попита високо:

— Разсейте съмненията ми. Портретът на околосветския пътешественик Жил Седир, напечатан в списание „Херълд“, чийто хроникьор имам чест да бъда аз, Дора Минута, прилича твърде на вас. Не сте ли вие прославеният зурбаганец Седир, който преди две години се обзаложи на сто хиляди с фабриканта Фрион, че ще извърши околосветско пътешествие за две години без грош в джоба?

Тази тирада накара дори гостилничаря да напусне тезгяха и да затаи дъх.

— Аз съм, да! — отвърна развълнуваният Жил и засмян почна да се здрависва с наобиколилите го посетители. Чу се: „Ура! Браво! Поздравяваме ви!“ Жил се озова в кръг от радостно-любопитни лица. Всички искаха да знаят как е пътешествувал, с каква цел, какво е видял и преживял.

Малко може да се разкаже в отговор на стотиците въпроси и обръщения, но Жил, настроен радушно, разправи главното. Да се сдобие по такъв начин с пари, го накарало едно изобретение с важно бъдеще. Никой не давал пари за последните му опити. Министерството се измъкнало под благовиден предлог, капиталистите не вярвали, а самият изобретател не знаел сутрин ще има ли какво да яде на обед. Ексцентричният Фрион, воден от жестокото желание да се позабавлява, му предложил за сто хиляди да обиколи земното кълбо без пари, хранителни запаси и спътници. Нотариусът узаконил това условие. Ако закъснееше дори с една минута (секундите се прощаваха), Жил нямаше да получи нищо.

Но той беше изпълнил задачата една седмица по-рано! Край на мизерията! Началото на славата беше вече в краката му. Бегло, но с въодушевление и любов Жил описа ярката многобагреност на двегодишното си пътешествие. Опасното минало грейна в душата му като прекрасна феерия. Беше опитал всички средства за пътуване — пеша, с лодка, с носилка, слонове, камили, велосипед, шлепове, параходи, платноходки. Храмове и кули, развалини и тунели, тропически гори, планински вериги, пропасти, водопади, цветя, палми, миражи — обикновеното изброяване на всичко видяно би накарало човека не един път да спира, за да си поеме дъх. Настроения на опасност, сила, радост, екстаз, величествен покой, буря и тишина, молитва и скъпи спомени, решителност и предизвикателство — цялата тяхна сложна мелодия Жил предаваше на сърцата на слушателите чрез трескавия си разказ, обхванат от възбудата на тържеството. Тези пламенни спомени, витаещи във възвишената красота на миналото, заразиха слушателите. Лицата и очите им грееха от благородната завист на хора, лишени от възможности, но очаровани.

— А храма на рибите видяхте ли? — попита с басов глас дебелото момче, което, види се, отдавна вече държеше този въпрос на

спусъка на любознателността си. Но така ужасно се сконфузи, че просто онемя, и почервеният като домати, смелчагата жално запухтя.

— Какъв храм, миличък? — усмихна се Седир.

— В който диваците се кланят на рибите — отчаяно избърбори горкото момче и се скри зад Дора Минута, защото всички се втренчиха в кръглата му остригана глава. — Когато диваците танцуват... — изписка то в общия кикот и изчезна, приключи съществуването си като съзнателен член на обществото, скрило кръглата си фигурка сред струпаните в ъгъла столове.

Жил стана, стискайки ръцете на поклонниците си, въздухът гъмжеше от възклицания. Навън за всеки случай взе фаятон — и добре направи, защото любопитните явно бяха огорчени от това. Скоро Жил чукаше на мизерната врата на шестия етаж, на стаята на жена си.

Вратата се откряна, показа нежна млада жена с блестящи очи и веднага отлетя към стената. И двамата едва не паднаха от високия праг, където се прегърнаха с топлота, щастие и натъгували се ръце. Като хлипаше и пицеше от възторг, Амур увисна върху тях яко като маймунка, уловила пеперуда, завъртя ключа и спусна пердетата.

II

Още преди две години в уговорката между Фрион и Жил бе решено, че установяването на победата и получаването на наградата ще стане в редакцията на „Елеватор“. Два часа преди Седир да отиде на мястото на триумфа си, на вратата някой почука коректно и тихо като при първо посещение.

Влезе човек със скромна и солидна външност, с привично увиснала чанта в ръка и огледа оскъдната наредба в стаята с неподражаемо празния поглед на официално лице, задължено да остане безпристрастно при всички положения без изключение.

— Норк Орк, довереник на известния ви Фрион — каза спокойно той и удостои с дълбок поклон Асол и с ледено-студен Седир.

Недобро предчувствие присви сърцето на Жил. Той подаде стол на Орк и също седна.

— Работата, благодарение на която имам честта да ви видя, макар че бих предпочел за това удоволствие работа от съвсем друг характер — започна Орк, — се отнася колкото до вас, толкова и до вашия партньор в облога, сключен между вас и моя доверител, бившия фабрикант Фрион. Упълномощен съм да ви съобщя — и бързам да направя това, за да се освободя по-скоро от задължението на печален вестител, че смели, но неуспешни сделки сега изравниха съвсем Фрион с вас в материално отношение. Той не може да изплати загубата.

— Жил, Жил! — викаше Асол и обръщаше към себе си побелялото лице на своя мъж с малките си ръце, които той не усещаше. — Жил, не трепери и не мисли! Престани да мислиш! Не смей!...

Седир си пое дъх. На челото му туптеше синя жилка — той летеше в пропаст. Ударът беше невероятно жесток.

— Така. И никаква милост? — извика от мъка Жил.

Норк Орк вдигна очи, пак ги наведе и се изправи с удължено лице, като се закопчаваше.

— Поръчано ми е още да ви предам писмо — не от Фрион. Пише ви известният Аспер. Мисля, че е това... да.

Жил хвърли писмото на масата.

— После ще го прочета — каза той вяло, уморен и без сили. — Вие, разбира се, не сте виновен. Сбогом.

Орк излезе; Жил виждаше още известно време през вратата изправената му фигура. Асол плачеше високо и безутешно.

— Ти плачеш? — каза Жил. — Разбирам те. Ето съдбата на моето изобретение, Асол. Аз го пренесох около цялата земя, в светая светих на сърцето си, то се радваше като живо, това метално чудо, спасяваше се заедно с мене, ликуваше и бързаше да се върне... — Той огледа стаята, чиято бедност слънцето правеше крещящо-печална, и тъжно се засмя. — Какво да се прави. Залепи дупчицата на кафеничето със среда от мек хляб. Да започнем стария мизерен живот, украсен с мечти!

— Не падай духом! — рече Асол и стана. — Когато е толкова зле, че по-зле не може да бъде, сигурно нещо ще се оправи. Хайде да помислим. Може би някой ще оцени все пак твоето изобретение — ако не сега, след година-две! Повярвай, приятелю, не всички са идиоти!

— Ами ако изведнъж?...

— Ще видим. Първо, защо не прочетеш писмото?

Жил скъса плика, като си представяше, че това е кожата на Фрион: „Поканва се Жил Седир да дойде днес във вилата на Корион Аспер по една интересна работа. Секретар...“

— Секретарят се подписва като министър — каза Жил. — И експерти едва ли ще разчетат тази фамилия.

— Ами ако изведнъж... — рече Асол, но разсърдена на себе си, махна с ръка. — Ще отидеш ли?

— Да.

— А разбираш ли нещо?

— Не.

— Аз също.

Жил се приближи до кревата, легна, протегна се и затвори очи. Искеше му се да заспи — дълго и дълбоко, за да не страда. Лежеше неподвижно, с отвращение към всяко движение и от време на време мислеше за писмото на Аспер. Опитваше се да го изтълкува като тайнствена надежда, но всичките му опити да се ободри се разбиваха в

разрухата на днешния ден. „Може би ме викат като интересен екземпляр, за забава на гостите си!“ Другите предположения, които имаха пряко отношение към целта му, пропъждаше с яростта на женомразец, измамен в най-хубавите си чувства, и прехвърлил вината за това върху всички жени от детска до преклонна възраст. Той беше оскърбен, смазан и унищожен.

Асол, на която ѝ бе мъчно за Жил, легна мълчаливо до него и притихна на гърдите му. Така прегърнати, лежаха дълго, до вечерта; заспиваха, събуждаха се и пак заспиваха, докато часовникът на съседите не удари седем. Жил стана.

— Да отидем заедно, Асол — рече той. — Тъжно ми е да остана сам. Да вървим. Може би улицата ще ни разтуши.

III

Прекрачил онези граници, отвъд които понятието за богатство е също тъй неуловимо за съзнанието, както разстоянието от Земята до Сириус, Аспер тъгуваше за популярност като Нерон, който бе ходил на гастроли в Гърция.

Господарят на материята седеше в компанията на двама господи с изпробвано раболепие. Беше вечер; голямата веранда, където се развиваше действието, бе заляна от ярката светлина на сребристите глобуси, а очертанията ѝ се губеха в топлия глух мрак.

Когато Жил и жена му влязоха, Аспер стана бавно, сякаш по принуда, усмихна се скъпернически и пак седна, дал за момент свобода на изчаквателното мълчание. Но не той го прекъсна. Изтормозеният Жил рече:

— Обяснете ми писмото си!

— То е благонамерено. Вие сте спечелили баса с Фрион?

— Да, но безуспешно.

— Фрион бедняк ли е?

— Да... и мошеник впрочем.

— Ах! — каза Аспер, като се вслушваше влюбено в звучния си глас. — Наистина, вие сте твърде строг към нас, играчките на съдбата. И ние понякога сме нещастни. Скъпи Седир, аз зная вашата история. Съчувствувам ви. Но няма нищо по-просто от това, да се поправи отвратителното дело. Ако вие от девет часа тази вечер тръгнете за втори път на същото пътешествие, каквото извършихте за Фрион, при същите условия, за две години, ще ви платят загубата му и своята, тоест не сто, а двеста хиляди.

— Колко е просто! — каза Жил поразен.

— Да, без ирония. Много е просто.

Жил помълча.

— Ако това е шега — каза той и обгърна с поглед, пълен с жал и тежка вътрешна борба, измененото лице на Асол, — тя е безчовечна. Но и предложението ви е безчовечно.

— Какво мога да сторя? — отвърна Аспер студено. — Вие сте господар на положението.

Подигравката вбеси Жил.

— Да, аз се върнах веднъж господар на положението — извика той — само за да ми се надсмиват! Дайте ми гаранция! Тръгвам!

Асол трябваше да събере всичките си сили, за да не се разридае от мъка и гордост.

— Жил! — възкликна тя. — Ще те обичам и ще те проклинам! Колко малко бяхме заедно! Впрочем докажи им! Аз ще работя!

— Гаранция ли? — Аспер взе от ръцете на единия притихнал раболепен господин нова банкова книжка и я подаде на Жил. — Прегледайте я и я вземете. Днес е 13 април 1906 година. Има вноска на ваше име; ще я получите, когато се върнете, ако се явите лично не по-късно от девет часа вечерта на 13 април 1908 година.

— Така... — рече Жил. — Днес ли трябва да тръгна? Не може ли да получа отсрочка до утре? Един ден... Или това е ваш каприз?

— Каприз е — кимна Аспер сериозно. — Не винаги имам време да се забавлявам, утре мога да забравя или да размисля. Девет без десет е; решавайте, Седир. След десет минути вие или ще се върнете в къщи, или ще тръгнете към планината Ахуан-скапа.

Жил не му отвърна нищо, гледаше Асол с полубезумен поглед, чиято сила можеше и да възкреси, и да убие.

— Асол — каза тихо той. — Още един път... последен точен удар. Самата съдба ме предизвиква. Няма да те утешавам, и двамата сме съсипани от мъка — но помни, че след две години на такава мъка ще завиждат много щастливи подлеци. Дай ми ръката и устните си — сбогом!

Асол го прегърна пламенно, но внимателно, сякаш този мускулест великан можеше да се прекърши в ръцете ѝ. Върховете на обувките ѝ едва докосваха пода. Жил постави здраво младата жена на две крачки от себе си, върна се до масата, където подписа предложеното условие, погледна напрегнато-съсредоточено Аспер и слезе по широките стълби в градината.

Но едва нозете му напуснаха последното стъпало и той се спря решително, ужасен от замисленото. Знаеше, че ако направи само една крачка напред, няма да спре, че тази крачка ще тегне като бреме над цялото му пътешествие. Потресеният му ум започна да осъзнава

страшното бреме на предприетото. Докато сутринта, незлопаметен по природа, той преживяваше, възторжен от успеха, само вдъхновеното и красивото, сега трепереше пред пращното тъмно опако на блестящия килим. Пространството стана реално и ясно в цялото си необхватно изобилие на мъчителни преходи; болестите, умората, скучната работа по пътя, съсипващата тъга за писма, мнителните до вманиачаване господари, протаканията, по-лоши от отказ — всички страни на походния гнет стиснаха сърцето му.

Аспер стоеше малко по-назад. Изведнъж побледня — състоянието на Жил се предаде и на него — убедително като внезапно рукнал дъжд. Той се замисли.

— Е, това е... — каза Жил и задуши слабостта си с цялата ярост на ослепялата от мъка душа. — Тръгвам. Прибери се в къщи, мила!

Той направи първата крачка, продължи по-нататък и временно престана да живее. За миг го разтърси странна илюзия. Стори му се, че тича на едно място — но тя бързо изчезна, когато алеята зави устремно към смътно белеещото се шосе.

В очите му останаха очите на неговата жена, пулсът му биеше неравномерно и слабо, сърцето мълчеше, студените ръце се срещаха една с друга безцелно и мъртво. Той не мислеше за нищо. Като лунатик мина от шосето по пътеката на същото онова място, където преди две години бе завързал скъсалия се ремък на раницата. Беше пролет, странно възприемчивият мрак донасяше ехо от могъщите водопади на Скап, силни аромати от цъфтящите долини плуваха във въздуха и хиляди звезди вдъхновено изгаряха тъмнината с огъня на далечните си флотилии, рейнали се над главата на Жил.

Равнодушен към всичко, с равномерни неотслабващи крачки мина той през долината и хълмовете, по пясъчната пътека излезе на седемверстовия горски път, извървя го и пренощува в Алми — първия му, както преди две години, но тогава утринен, престой. Стопанинът го позна.

— Ще ви изпратя пари за нощуването по-късно — рече Седир, — а сега ми дайте вино, свещ и чиста постеля, днес за мене е празник.

Той седна до прозореца, пиеше и не го хващаше, пушеше и слушаше как на двора някакъв влюбен овчар настройва китарата си.

— Засвири, запей! — извика му отгоре Жил. — Пари нямам, плащам с вино!

Със смях полетя към прозореца пламенна песен:

*В Зурбаган — страна планинска и чудесна, дива,
аз и ти в прегръдка крепка славим пролет жива.
Там пристига тя веднага, стопля души ледни,
възцарява бързо благодот, топли дни победни.
Там в реки и водопади с взрив леда тя пръска
и със огън син в скалите вода лее дръзко.
Ручеите там се носят луди с пъстротата;
пъпките се пукат звънко и горят цветята.
Викнеш — ехо скача, сякаш си коне играят.
Ако слушаш, ако гледаш, ти си тук във рая.
Там жени ще срещнеш млади, сърцата им диви,
прями, с чувства огън, нежни, прости, нелъжливи.
Ако искаш да убиеш — любиш и забравяш.
Ако търсиш тук приятел — душа си оставяш.
Ако искаш да се хвърлиш в шеметни простори —
на очите техни черни остани покорен!*

Песента развесели Седир. „Това е за тебе, Асол! — каза си той. — И заради тебе наистина няма да пожалея нозете си дори за трето пътешествие. Не само аз съм изпадал в такова положение.“ Той си спомни учения, чиято прислужница, сметнала, че старата хартия е добра за разпалване на огъня и изгорила двайсетгодишния труд на господаря си. Като разбрал това, той поседял, помълчал и казал тихо на изплашената неграмотна женица:

— Моля ви, не пипайте вече нищо по бюрото.

Разбира се, написал отново труда си.

Ободрен и възроден, Жил така се замисли, че не чу кога е влязъл Аспер. Едва когато го видя, си спомни, че беше чул тропот на колелета и гласове на двора.

— Върнете се! — целият червен и изнервен каза дебелакът. — Аз тръгнах тутакси да ви догоня. Да чакам две години, би било чиста формалност. И тъй и тъй съм изгубил, живеете и изобретявайте!

— Но както чух — каза в края на седмицата на Аспер мрачният граф Каза Векия, — вие сте побързали да загубите баса?!

— Не, накараха ме да побързам! — разсмя се Аспер. — И което си е право, той го заслужи. Разбира се, аз откъснах парите от сърцето си, но какво искате — да мисля две години, че може да е загинал... Дайте колодата.

— Да, жилавичък излезе този Седир — провлече неясно графът.

— Жилавичък ли? Това е съкрушител на съдбата и аз ще му издигна паметник приживе в кръглата оранжерия! А тази разбойничка Асол... уви! Не всичко се купува с пари... Какво — бита ли е? Не, това е вале, господине...

ВЕСЕЛИЯТ СПЪТНИК

Знаменитият актьор Дъглас не беше разказвал почти никому странната си история, знаехме я само аз и нашият общ приятел Емерсън.

Сега, когато Дъглас умря, простил на всички, а дълбоко в душата си може би и на Емерсън (аз се усмихвам при тези думи и усмивката ми изразява моето съмнение, защото сам себе си не познавам, както всеки от нас), стана възможно — безболезнено за него и безобидно за другите — да се разкрие в едно изложение, макар литературно, но напълно отговарящо на действителността, тайната на онзи ден на Сан Риолския път, между Вард и Кез.

Към четири часа подиробед до голямата скала, чиято сянка падаше наред пътя, седна човек на около трийсет и пет години.

Бос, почернял, небръснат, той беше облечен — или по-точно полуприкрит — с безобразни дрипи, които, захвърлени на пътя, биха накарали дори котка да ги отмине подозрително. На главата на дриплъто се мъдреше шарена кърпа, завързана на тила. Риза нямаше и голата му гръд зяпаше през скъсания и на лактите кител с окъсели ръкави, без копчета, целият в кръпки.

Крачолите на мръсните платнени панталони висяха на ресни; през платното прозираха колената, а в дупките на скъсаните джобове проблясваше кожата.

Но тъмното му лице с меко очертана уста и спокойни сини очи не изразяваше подтиснатост, злоба или унижение. Сложил дебела тояга между краката си, човекът се оглеждаше безгрижно и си свирукаше ария от „Кармен“ с изкуство, издаващо добър слух и любов към музиката.

Погледът му падна на крайпътната яма, пълна с вода. Въздъхнал насмешливо, човекът стана, приближи се до това природно огледало, прадядо на всички венециански и парижки огледала, и се наведе над отражението си. То не беше нито по-добро, нито по-лошо от оригинала и имаше впрочем предимството да се разпада и изчезва, ако водата се

разбърка с ръка, докато оригиналът дори при силен ураган си оставаше в предметния свят — точно такъв, какъвто е и в спокойно утро.

Скитникът се разглеждаше със странна усмивка на удоволствие и комично презрение. Седеше до ямата наведен и опрян с ръце в тревата.

От тази съсредоточеност го изтръгна внезапно подигравателен и отчетливо произнасящ думите глас на един непознат тъй близо до новоизлюпения Нарцис, че той вдигна глава и пламна като младо момиче, получило преувеличена оценка на кокетството си.

От другата страна на ямата седеше по турски със скръстени на гърдите ръце почти негов двойник, с тази разлика, че дрипите му бяха с друг цвят, вместо забрадка имаше червенооранжева като огън шапка, а финото младо лице с правилни черти изглеждаше десетина години по-младо. Бързият и рязък поглед на черните очи и упоритата уста придаваха на това лице опитност и душевна гъвкавост, присъщи на по-стар човек.

— Четиридесетгодишна наяда без пола очаква посещението на Тритон — каза внушително той със засмени очи — или куртизанка в спалнята на съперницата си. Да не паднете в огледалото си, скъпи мой, и не хвърляйте толкова съблазнителни погледи на жабите, че току-виж, следващата страничка от списъка на победите ви почне с „ква-ква“!

— Какво значи това?! — възкликна строго първият, преодолял смущението си. — Прекратете монолога си и ме оставете на мира.

— Какво-о?! — каза издевателски шегобиецът. — Какво? Да изпусна такъв случай? Ще ви подам покорно гребена, инкрустиран с емайл, и ще наблюдавам с почтително склонена глава, възхитен, блестящите под пудрата рози и лилии на очарователното ви лице! О, жестоки и невъзможно високомерни графе. Затова ли...

— Аз се казвам Емерсън — прекъсна кратко тези жлъчни дитирамби^[1] първият скитник и скочи побледнял, — а и ти веднага ще видиш собствената си красота!

Присмехуликът не свари да отстъпи и чепатата тояга профуча покрай самото му ухо, за малко не го удари по лицето и се заби в земята далеч зад гърба му. За голямо учудване на Емерсън обаче дрипльото, вместо да запокити по него тоягата си, прецапа спокойно локвата и протегна ръка, без да издава с нещо уплаха или хитрост.

— Не мислех, че това е толкова сериозно за вас — рече той просто, докато Емерсън докосна ръката му намръщено и без желание.

— Какво да се прави, трябва някак да развеселяваме живота, щом той си прави шеги с нас и ни шибва по лицето всеки ден, пък и се извъръща с погнуса. Но да оставим любезностите. Накъде си тръгнал, скъпи?

По лицето на възрастния се плъзна едва доловима усмивка. Той не отвърна веднага и се опита да се измъкне от пряк отговор.

— Не е ли все едно? — рече. — Хората като нас често вървят по един и същи път, но към различни цели. Моят път не е дълъг.

— Братко, не се гордей с това, че в своя живот си изпил повече вода от крайпътните канавки и си откраднал повече чужди кокошки от мене. Уверявам те, че от известно време съм станал доста голям майстор в този интересен занаят, тъй че бих могъл да ти покажа колекция от петльови гребени, която тежи цяло кило.

— Надявам се обаче, че в нея няма да има петли от моята ферма! — каза Емерсън и се позасмя. — Иначе рискуваш да загубиш косата си.

— Е, най-сетне заговори като хората — отбеляза скитникът, тръгнал до него. — Сериозно, ти вървиш толкова бързо, сякаш наистина жена ти те чака с неделната ябълкова пита. Приятелю, ако някога имаш ферма, обещавам ти да открадна за тебе за разплод една кокошчица с петленце и чувал овес да ги храниш. Виждам, че пътят ни е един. И тъй, аз се казвам Бил Желязната кука и ако се срещнем някога пак, можеш смело да ми послужиш с огън за лулата, без да се боиш от репресии.

Емерсън погледна внимателно странния си спътник. Следите от гладуване и безсънни нощи по лицето на Бил го изпълниха с известно уважение към този човек, способен явно да се шегува дори на смъртния си одър. Пък и погледът му, макар неспокоен и оживен, се отличаваше с необяснимо вътрешно равновесие и лукава подкупваща мекота.

— Гладен ли си? — попита го бързо той.

— Да, но във върховен смисъл — отвърна Желязната кука. — Във вулгарен смисъл бих изплюскал цял бик, а във върховен ще се задоволя с едно зърно грозде и глътка от водата на Сирано дьо Бержерак.

— В такъв случай — рече Емерсън — избирай или низшия, или висшия смисъл; а може би има и среден такъв, тъй като днес ще

обядваш у дома ми, където можеш да получиш като допълнително и едни свестни панталони и риза.

Абсолютната увереност и невъзмутимост на тона, с който Емерсън произнесе тези отрадни думи, имаха бърз и зашеметяващ ефект. Бил Желязната кука се сви, сякаш го удариха с пръчка по корема, после седна и завря лицето си в дланите, за да удържи един толкова гръмоподобен смях, какъвто ни сразява понякога чак до болки в слабините, до истеричен вой и може да ни докара и смъртта, ако развеселеният по този начин човек има в устата си нещо дребно или бодливо, например сухар или несдъвкана риба с кости.

Докато той се смееше, Емерсън го гледаше смутен, с досада и леко раздражение; забелязал това, Бил се заля в още по-неистов смях.

— Как... как го каза? — издума той най-подир с вопли, стонове, въздишки, подсмърчания и хрипове като плувец — как... това... а... их... ох! Ама че ловко го засука! „На обед“ — викаш, а, ха-ха-ха, и „панталони“! О-ох! Ще си умра без погребение, тарикатчето ми! Може би панталони от копринено трико? И жилетка — бяло пике на сребристи цветчета? Запомни, че дори сега няма да си сменя панталоните с твоите, а понеже ти си най-големият щастливец, който няма риза, хич и не се опитвай да откраднеш, за да ми подариш. Не, не ми говори! Не казвай само, че си се обидил от моите думи край локвата! Обаче как идеално го изигра! Вдигни ме, капнах от смях!

— Печално! — каза по-старият скитник. — Ако ти беше цвиллил по-малко или поне се беше потрудил хубавичко да ме разпиташ как стоят нещата, може би щях да те оставя да се възхищаваш от мнимата ми способност да будалкам хората по пътя; но аз не обичам да ми приписват несвойствени за мене роли. Ставай, веселяко.

Бил се изправи. Лицето и маниерите му се промениха неуловимо; Емерсън не можа да разбере това напълно, но го почувствува ясно, както хубавото време се познава по светналото след дъжда небе. Погледът му стана остър и твърд, по лицето му се плъзна трудно скривано превъзходство и лека презрителна усмивка — толкова тънка, че би била унищожителна, ако я доловят — прекъсна внезапно речта на Емерсън. Стори му се, че някой друг се беше заливал бясно в смях — тъй различно от досегашното застана пред него странното лице на Бил.

Но той не каза нищо, помълча, тръгна бавно напред, като асимилираше неочакваното впечатление. Бил крачеше до него и от време на време го поглеждаше свободно — нещо типично за един откровен и решителен характер.

Емерсън беше от онази категория хора, които, зачекнали веднъж някакво положение мислено, не могат да се удържат, докато не го доведат до развитието и края му в действителност. Затова той все пак се доизказа, ядосан на себе си, че се е поддал на дребнавото чувство на смешна и глупава обида.

— Всичко стана заради разваления затвор. Трябваше да отида да проверя и преброя саловете, докарани в дъскорезницата. Моята дъскорезница — подчерта твърдо той, загледан с подозрение във внимателното лице на Бил и почти сърдит в очакване на нова поразия от негова страна. — Това стана на тридесет мили отук. Случи се снощи. За разлика от обикновено взех карабина, не пистолет. Не винаги съзнавам ясно някои неща. И точно тая карабина ми изигра номер. В здрача нямаше как да избягам по тази пътечка в гората. Двама се лепнаха за гривата и юздата, трима ме смъкнаха от седлото. Бяха облечени... хм... не особено по-добре от вас.

— Продължавайте — меко, но решително вмъкна Бил.

— Да продължавам, значи, да свърша — отбеляза Емерсън, ядосан от изпитателния поглед на спътника си, впиващ се в лицето му. През цялото време го смущаваха и босите му крака, стърчащи смешно от окъселите крачоли; притесняваше го и нелепото положение с този истински див скитник, още по-ярко в безжалостната слънчева светлина.

— Аз свършвам. От влагата или поради лошо почистване затворът на карабината не се поддаваше на усилията ми; взеха я заедно с коня и всичко, което имах на гърба си. На това отгоре получих и юмруци и благодаря на бога, че съм жив. И тъй, вървах обратно цяла нощ гол, разтреперан от злоба и студ. Тези дрипи ми даде един стрелочник — спрях под прозореца му със собственоръчно направена огърлица от клони. Струваше си да се чуят нашият разговор и моите обяснения... Пък и местността е пустинна. Но пътят не беше дълъг от стрелочника дотук. Има още половин миля до моята къща.

— Но това е ужасно! — каза Бил със съвсем нов, спокоен и съчувствен тон, също толкова странен за външността и положението

му, колкото и връзката между неочаквания разказ на Емерсън и липсата на ризата му. — Не мога да не ви вярвам, вярвам — добави той бързо и сериозно. — Но нали казват — животът е по-страшен от романите. Извинете ме за мистификацията, продиктувана от ужасното ми облекло, аз съм Едмонд Робърт Дъглас, член на географското дружество в Сан Риол и секретар на председателя му — и временен скитник на полуострова; мислете каквото си искате за поведението ми, но облогът, който сключих с една дама, е такъв, че не ми дава право да го губя. Зная, че сте удивен, но кълна ви се, аз също бях не по-малко удивен, когато ме поканихте на обед.

— Лъжете — каза слисаният Емерсън.

Но трябваше да се наругае за прибързаната си обида.

Дъглас потрепера и спря. Лицето му пламна, после побледня; спазъмът на мъчителната борба между гнева и страхотното усилие да се сдържи премина като сянка с такова напрежение и достойнство, че Емерсън само вдигна рамене.

— Вие казахте странни неща — опита се да се извини той. — Да, вие ме поразихте.

— Аз мога да кажа същото за вас. Но освен вашите думи между нас течеше необясним душевен ток, който ме накара да ви повярвам. Надявам се, че същото желание ще възникне у вас, ако аз ви разкажа за себе си. Вярно е и това, че ви сметнах за обикновен скитник и не ви повярвах веднага. Затова вие сте в правото си да бъдете недоверчив без доказателства.

— Аз вярвам — отвърна просто Емерсън. — Вие доказахте вината ми тъкмо с този „вътрешен ток“, който току-що усетих. Но колко е необикновено, колко е странно всичко! Тоест искам да кажа, че взети поотделно, нито вашето, нито моето положение са чак толкова рядък случай — куриоз е срещата ни!

— И то не по-малък, отколкото да се сложи една игла с върха си върху върха на друга! — каза усмихнат Дъглас. — Но ето какво се случи с мене. На приема у известния и на вас сигурно от разните приказки милионер Ъпстон, даден в чест на знаменития пътешественик Виталий Кроугли, аз почнах да твърдя, че човек, който и да е, може да попадне в каквото и да е положение за какъвто и да е срок и да си остане същият, без опасност за характера и наклонностите си. Кроугли сочеше неизбежното според него влияние на средата,

леката, може би едва доловима утайка в душата, мътилката на условията, несвойствени за даден субект, макар и вече недействащи. Спорът стана в присъствието на една жена, името ѝ е без значение; и когато моят опонент заяви, че е достатъчно да прекарам само месец по друмищата и ще почна да оригиналничая — аз предложих да се хванем на бас. Наистина Кроугли знаеше, че съм крайно впечатлителен и твърдеше, че в речта и държанието ми ще се появят, без сам да забележа, разни дреболии, заимствувани от новата среда, които ще бъдат забелязани само от страничните наблюдатели. Но аз трябваше да привлека вниманието върху себе си, да накарам едно студено и кораво сърце да мисли за мен. Накъсо казано, задължих се да остана шест месеца без пари и дрехи, да обиколя полуострова от Къз до Минигам и от Зурбаган до Сан Риоле, да ям каквото ми попадне, но да се върна и веднага да се явя пред предварително предупредени лица и да предоставя на тяхната компетентност да отсъдят дали скитническият живот е оставил някаква макар и малка следа у мене. Но аз съм схватлив и наблюдателен, затова ви дразних, признавам си, с шаржирания образ на Бил Желязната кука.

— Но всичко това е много интересно! — каза Емерсън, толкова увлечен от разказа на Дъглас, че беше забравил за странното си облекло и си спомни за него едва когато зад завоя се показа оригиналният светлосин покрив на голяма бяла къща. — Вече сме у дома, заповядайте, Дъглас.

Стори му се, че неговият спътник издаде бърз неясен звук или той наистина произнесе нещо като късо възклицание, смесено с глуха кашлица. — Емерсън само му хвърли въпросителен поглед. Лицето на Дъглас беше невъзмутимо спокойно. Създаваше впечатление, че разглежда с удоволствие плантацията, градината, административните сгради и белия чакълест път, който извиваше от шосето през зеления жив плет към верандата на къщата.

Двамата спътници разговаряха сега за редките случайности. Внезапно Дъглас спря и тупна малко фамилиарно Емерсън по рамото.

— Какво има? — попита Емерсън.

— Слушайте — каза ухилен Дъглас, — докато скитах, приютих дявола в себе си, който все ме подтиква да прекатурия кошницата с яйцата. Ако вие бяхте наистина скитник, който се преструва на голям

фермер, за да се пошегува с приятеля си, знаете ли как бих ви заговорил?

— Как?

— Е, това е изкуство. Например: хей, небръсната муцуно, да не забравиш да кажеш и за мене две топли думи, ако успееш да се вмъкнеш в кухнята. Кажи на стопаните нещо сърцераздирателно — да речем, че нямаш апетит, ако аз не съм до тебе.

Емерсън се засмя добродушно.

— Да, овладели сте тези маниери — рече той. — И ако не се боях да не ви обидя, бих ви помолил на първо време да не разкривате пред жена ми кой сте — за да се посмеем, разбира се.

— И още бих ви казал — продължаваше Дъглас замислено и мрачно, — не върви направо към входа като свиня към чуждо корито, защото така ще те наложат, че вместо милостинята ще трябва да нося твоите изпотрошени кости, стари мошенико.

Емерсън го погледна без усмивка, сметнал, че шегата минава границата.

— Да, да — рече той разсеяно и нетърпеливо. Минаваха покрай верандата.

— Ани! — извика, забелязал една бяла фигура с книга в ръка сред дантелата на дивата асма. — Ани, само да не се изплашиш! Аз съм! С една дума — съблякоха ме, но съм жив и здрав.

Цяла пламнала от неочакваното вълнение поради ужасния вид на мъжа си, младата жена изтича по стълбата, като си бършеше сълзите и съдържаше нервния си смях; бързо и енергично тя опипа Емерсън, завъртя го на всички страни, отстъпваше, пляскаше с ръце и тръскаше глава, като че оскъдното облекло на мъжа ѝ беше попадало по косите ѝ и тя искаше да се освободи от него.

— Скъпи мой — каза тя, — но ти си безподобен! Наистина ли си здрав? Я се обърни още, и насам. Извинявай, хайде да вървим, аз ще те облека, бедничкият ми! А това е...

Проследил погледа ѝ, Емерсън се обърна и каза:

— Случайна среща, Ани, ние вече се запознахме. Но не се плаши за втори път: това е Едмонд Робърт Дъг...

Той млъкна разтревожен, поразен до крайност. Облегнат на младия кестен, Дъглас стоеше с протегната напред ръка, сякаш искаше

да отблъсне Емерсън или да предотврати движението му. Но Емерсън беше толкова зашеметен, че можа само да каже:

— Вие... какво става?

Дъглас беше смъртноблед: два пъти понечи да отвори уста, но уви. От очите му се търкулнаха две едри сълзи и той ги избърса бавно с ръка, явно засрамен от слабостта си.

— Какво ли? — продума най-сетне глухо, с мъчително усилие. — Нищо повече от това, че вие ме измамихте. Аз мислех... о, дявол! — изруга той и погледна кучето, което го душеше упорито. — Мислех, че вие сте толкова Емерсън, колкото аз Дъглас. Аз съм потресен, защото не бях предвидил такъв финал. Като ви слушах, даже ви завиждах — нито веднъж не се усмихнахте, когато дрънкахте... когато разказвахте за нападението и стрелочника. Да, вие сте Емерсън, това е вашият дом, това е вашата жена. Но аз, аз съм Бил, изгонен за скандали актьор, прахосник и комарджия, и нищо повече. Мислех, че и двамата „ловим бълхи“ — в нашата компания така казваме, когато някой си чеше езика. Понякога това е скучно, понякога забавно, зависи с кого, и аз смятах, че нашето състезание... извинете разстроените ми нерви. И аз по-рано си представях как влизам в къща, в която... в която няма да ме наругаят. Сбогом. Да ви е сладко. Отказвам се от поканата.

Тези трескави объркани думи на скитника трогнаха дълбоко Емерсън. Той притежаваше верен и тънък усет към хората и затова първото му движение беше да хване Бил за ръката и да го помъкне към верандата.

Бил издърпа ръката си и поклати глава:

— Така само още повече ще се разстроя.

— Я влез и живеј с нас! — извика Емерсън. — И нека ме разкъсат собствените ми кучета, ако не те направя човек!

Така Бил Желязната кука заживя при Емерсън, разви необикновената си актьорска дарба и завладя големите сцени. Финалната винетка на този разказ представлява една кука между разхвърляни на масата карти; масата се намира на голям друм и над всичко това блести тънкият лъч на изгряващото слънце.

---

[1] Дитирамби — прекалени, ненужни хвалебствия. — Бел.ел.кор. ↑

АКВАРЕЛ

Клисън се събуди в лошо настроение.

Снощи Бетси му се кара жестоко, че е виснал на врата ѝ, а ето на, Уилсън се е наредил на речния параход „Денъм“.

Бяха обещали да вземат за огняр Клисън, но той нарочно закъсна за влака, за да изпусне „Денъм“. Перачката изкарваше добри пари. Клисън поощряваше слабостта ѝ да си попейва. Замаяна от алкохола, тя му даваше пари без много разпавии. Бетси минаваше за добра перачка и затова винаги имаше доста работа.

Легнал на кревата, с мътна глава и киселини в стомаха, Клисън пушеше и кроеше как да измъкне поне една крона. Беше празник; вчера огнярът се бе уговорил с приятелите си да се срещнат в кръчмата на Фукс.

Веселото зелено утро люлееше бръшляна зад прозореца. Храстите край къщата ухаеха. Загледан в жълтите и бели цветове, Клисън си представяше, че това са монети — златни и сребърни. Той преброи четиридесет и въздъхна.

Бетси донесе чайника. Прозявайки се, започна да слага масата.

В стаята нямаше други мебели освен столчета, два кревата и старо плетено кресло. В ъгъла зад вратата вече цяла седмица се трупаше боклук. На перваза се валяха огризки, подът беше осеян с обелки от краставици и ябълки. От големите кошове с мръсно бельо до стената се носеше миризма на гнило и влага.

Докато шеташе край масата, перачката бутна с крак една празна бутилка; тя издрънча многозначително и напомни на Клисън, че трябва да си пийне за изтрезняване.

Мрачната физиономия на Бетси не му вдъхваше големи надежди. Той се облече омърлушен, като съжеляваше, че вчера забрави да изкрънка пари; не бързаше да започне разговор от страх да не се повторят вчерашните упреци.

Мълчаливо седнаха да пият чай. По това как Бетси дръпна от ръката му ножа, с който режеше хляб, огнярът мрачно се убеди, че

перачката не е забравила „Денъм“. Нямахте какво повече да губи. Той рече:

— Изпуснах влака. Да не би да съм искал да го изтърва? Случайност, нищо повече. Няма ли да ми дадеш един шилинг?

— Да пукна, ако ти дам — отвърна Бетси спокойно. — Пет къщи съм опрала тая седмица. Ще зарежа работата и ще почна да пия като тебе.

Те се покараха, после млъкнаха. Клисън изпи чая с отвращение, като завиждаше на Бетси, че никога не я боли глава. За да си отмъсти, той каза:

— Че ти си пиеш! Вчера се напи, разпя се. Намъкнала чуждата дантелена риза и се фръцка!

— Да не си ми давал да пия! По-рано не пиех толкова. Сега пия и ще пия, а пари няма да ти дам.

За малко да избухне кавга, но съседката повика перачката през прозореца и Бетси излезе, като хвърли поглед към ъгъла на коша с бельото. Щом жена му изчезна, Клисън в миг се озова до коша и разрови бельото, там където бе погледнала Бетси. В една цигарена кутия имаше пари. Клисън взе една корона и бързешком оправи бельото, след което пак седна на масата.

Бетси се върна почти веднага и подозрително се втренчи в Клисън, но не се досети за кражбата. Въздъхна и взе да изтърсва одеялото през прозореца, а Клисън мушна кепето си във вътрешния джоб на сакото и през празните стаи, които безнадеждно очакваха наематели, стигна до един отворен прозорец, скочи навън и зави зад бараката, в която Бетси переше през лятото. Едва тогава нахлупи кепето и убедил се, че перачката не го преследва, забърза към трамвайната спирка.

В препълнения трамвай Клисън се успокои окончателно.

След половин час пристигна в града, порадва се на кроната си и тръгна към кръчмата на Фукс. Като пресичаше улицата, огнярят се огледа и изтръпна. Бетси вървеше бързо насреща му, без да откъсва поглед, и многозначително му кимна, когато той, неволно спрял, цял се сви.

Предстоящото обяснение толкова мъчително сви сърцето на Клисън, че не му достигна кураж да посрещне бурята. Видът на черната пола и карирания шал, които се приближаваха с неумолима

бързина, като разблъскваха и заобикаляха минавачите, го принуди да се спасява с бягство и Клисън сви встрани, оглеждайки по пътя си всички врати и входове с мечтата да намери спасително убежище. Чул зад гърба си вик: „Няма да ми избягаш, подлецо!“ — Клисън хукна и сви зад ъгъла. Там видя дълбок стилиен вход с въртяща се врата. Ужасът пришпори съобразителността, Клисън прочете надписа на овалната дъска — „Пролетна изложба на акварелистите“ — и се втурна по слънчевото стълбище към залата, където една госпожица с решителна физиономия го спря и го накара да си купи билет. Като разваляше кроната, той изпита известно удоволствие при мисълта, че все пак е похарчил част от парите и че Бетси е изгубила от очи бягащия му гръб.

Клисън влезе в залата и от високите стени го погледнаха много лица. Той не беше дошъл тук да критикува Смайлс и Дежруа, искаше само да постои малко и да си отиде. Гледаше вгълбените посетители, които тихичко си разменяха забележки, и после... безпогрешно позна Бетси: тя се приближаваше към него и се усмихваше студено. Очите ѝ бяха присвити и тя не виждаше нищо и никого освен Клисън, който бе взел нейната корона.

— Не можа да избягаш, а? — каза Бетси ледено. — Я ела да си поприказваме!

— Само не тука — примоли се Клисън и забърза напред. — Това е изложба... Рекох да дойда на изложбата... Ти къде беше? Не те видях в трамвая.

— В другия вагон. Отговаряй: докога? Подлец!

— Да не си ме вързала за полата си? — озъби се Клисън, като крачеше все по-бързо сред тълпата.

Стараяйки се да говорят тихо, те се обиждаха, обсипваха се взаимно с ругатни и Бетси заплака. Лукавите извъртания на Клисън преминаха всякаква граница. Той видя, че двамата привличат вниманието на посетителите, забеляза разни въпросителни погледи, усмивки. Объркан, влизаше от зала в зала, а Бетси вървеше подире му като свредел в дърво — и Клисън взе да спира пред картините, макар че не му беше до тях, като избираше места, където имаше повече посетители. В такива случаи Бетси мълчеше, но щом Клисън се отдръпнеше, вече чуваше сподавения ѝ шепот: „Безделник! Лицемер! Пияница!“ — или: „Веднага излизай оттук! Върни ми парите!“

— Млъкни! — рече Клисън толкова високо, че жената млъкна от страх да не стане скандал. Следвайки го, тя се приближи до една картина, която Клисън гледаше изпод вежди както се гледа усмихнат враг. Десетина души разглеждаха картината. Пътечката, прошарена от ивици светлина, падаща през листака върху обраснала с бръшлян тухлена стена на къща с пруст, до който на дървена пейка се търкаляше празен кафез, се стори позната на Клисън.

— Това май е нашата къща — рече той умолително, с надежда да прекрати мъчението.

— Ти какво, оглупя ли?

Но колкото повече перачката се вглеждаше в картината, толкова по-ясно разбираше, че това е точно тази къща, откъдето бе изчезнала злополучната крона. Тя позна прозорците, пейката, позна клоните на клена и дъба, между които опъваше въжетата. Ямата сред храстите, ъгълът, наклонът на покрива, дори изхвърлената консервена кутия — не, нямаше никакво съмнение. Очите и паметта твърдяха, че Клисън и Бетси виждат собственото си жилище. Възхитени, стреснати, като се прекъсваха с подробни забележки, те веднага си доказваха, че няма никаква грешка.

— Зад пруста има помийно ведро, не се вижда! — заяви радостно Бетси.

— Да-а... ами вътре?! Да беше помела поне — отвърна горчиво Клисън.

Те се отдръпнаха в ъгъла; там, като си шепнеха, се мъчеха да разберат как е попаднало тука изображението на къщата им. Клисън изказа предположение, че това е боядисана снимка. Но Бетси си спомни за човека, който преди месец — месец и половина, бе идвал със сандъче и сгъваемо столче.

— Аз си помислих тогава — рече тя, — хм, върви си и не обръща внимание на нищо. Искях да се върна, чудно ми беше — точно там го срещам и на никого не прилича! А ти се губеше вече трети ден. Два дена те търсих.

Те се наприказваха и се върнаха при картината, така чудодейно премахнала враждебното им настроение. Пред нея стояха няколко души. Странни изглеждаха те на Клисън — все едно, че бяха влезли в къщата му да гледат как живее. Една дама каза:

— Най-прекрасната творба на сезона! Колко е красива светлината! Вижте бръшляна!

Чули това, Клисън и Бетси се ободриха, пристъпиха по-близо. Мъчеше ги безпокойство, че зрителите ще видят празните бутилки и бохчите мръсно бельо. А картината започваше да действа; в тях проникна прелестта на избуялата зеленина, обвила къщата им в онова утро, когато по изпъстрената със светлина пътека бе минал човекът със сгъваемото столче.

Те се озъртаха гордо и страшно съжаляваха, че никога няма да се осмелят да кажат, че са стопани на тази къща. „Втора година как я наемаме“ — мина през ума им. Клисън се изпъчи. Бетси пристегна шала на изтощената си гръд.

— И все пак на мене ми дават повече пране, отколкото на оная продажница Ребен — каза Бетси, — щото аз си знам работата. Не слагам сода, не си жаля ръцете. Е... така и така си ги откраднал, иди си пийни... само не изхарчвай всичките.

Клисън помълча, сетне прошепна:

— Да си вървим. Ще пийна. Щом съм казал, държа си на думата. Утре трябва да поговоря с Гобсън — обеща ми място, ако Снек се откаже.

— Бъди сигурен, че те водят за носа.

— Нищо, нищо, ще пийнем, ще си поприказваме с Гобсън.

Те минаха още веднъж покрай картината, погледнаха я крадешком и излязоха на улицата, учудени, че те отиват в същата онази къща, за която непознатите хора говорят толкова нежно и ласкаво.

ПОБЕДИТЕЛ

*О, скулпторе! Не мачкай на глината
покорна лепкавия къс.*

Т. Готие

I

— Най-сетне Фортуна дойде и на нашата улица! — каза Хенисън, след като затвори вратата и окачи прогизналото си от дъжда палто. — Джен, времето навън е отвратително, но в моето сърце грее слънце. Закъснях малко, защото срещнах професор Стерс. Той ми съобщи потресаващи новини.

Говорейки така, Хенисън се разхождаше из стаята и хвърляше разсеяни погледи към сервираната маса, като разтриваше премръзналите си ръце с характерния гладен жест на човек, комуто не върви и който е свикнал да предпочита надеждата пред обяда; бързаше да съобщи какво му е казал Стерс.

Джен — млада жена с настойчив нервен израз на сурово горящите си очи, се усмихна насила.

— Ох, как ме е страх от всичко потресаващо — каза тя и понечи да посегне към яденето, но видяла състоянието на мъжа си, стана, приближи се до него и сложи ръка на рамото му. — Не се сърди. Искрах само да кажа, че когато носиш „потресаващи новини“, на следващия ден обикновено се оказваме без пари.

— Струва ми се, че този път ще имаме — възрази Хенисън. — Тъкмо за това става дума: в ателието дойдоха Стерс и още трима, болшинство в журито за конкурса. М-да, изглежда, дори е сигурно, че наградата ще получа аз. Естествено анонимността на конкурса е относително нещо: лесно може да се познае моят стил, както и този на Пунк, Стаорти, Белграв и другите, затова Стерс каза: „Драги мой, тази фигура, «Жена с книга в ръка, водеща дете нагоре по стръмна пътека», нали е ваша?“ Разбира се, аз отричах, но той, без да изкопчи нещо от мене, заключи: „И тъй, условно казано, тази ваша фигура има всички шансове. На нас — обърни внимание, той каза «на нас», значи, вече са разговаряли за това, — на нас тя най-много ни допада. Запазете го в тайна. Съобщавам ви, защото ви обичам и възлагам на вас големи надежди. Оправете си живота.“

— Разбира се, тебе те познават лесно — отвърна Джен. — Но, господи, колко е трудно, когато изнемогваш, да повярваш, че в края на пътя най-сетне те чака почивка! Какво още каза Стерс?

— Какво още ли? Забравих. Помня само това и тръгнах към къщи като замаян. Джен, аз видях тези три хиляди в един небивало светъл пейзаж. Да, така и ще бъде естествено. Говори се, че работата на Пунк също е хубава, но моята е по-добра. Гизер има повече щрих, отколкото анатомия. Само че защо Стерс не каза нищо за Ледан?

— Ледан представил ли е вече работата си?

— Сигурно не е, иначе Стерс щеше да каже. Ледан никога не бърза много. Но онзи ден ми спомена, че не бива да закъснява, защото шестте му деца, едно от друго по-дребни, сигурно също чакат наградата. Какво ти мина през ума?

— Това, че докато не знаем как се е справил със задачата Ледан, ще бъде рано да тържествуваме — замислено отвърна Джен.

— Мила Джен, Ледан е по-талантлив от мене, но той няма да бъде премиран по две причини. Първо, не го обичат заради голямата му самомнителност. Второ, стилът му не е много по вкуса на влиятелните лица. Аз зная всичко. С една дума, Стерс каза още, че моята „Жена“ е най-сполучливият символ на науката, повела детето — Човечеството, към планинския връх — Знанието.

— Да... Но защо не е казал нищо за Ледан?

— Кой?

— Стерс.

— Не го обича, просто не го обича. Нищо не може да се направи. Само така би могло да се обясни.

Този напрегнат разговор се отнасяше за конкурса, обявен от Архитектурната комисия, която строеше университета в Лис. Главният портал на сградата трябваше да бъде украсен с бронзова статуя; за най-добрата градът даваше три хиляди лири.

Хенисън се наобядва, като продължаваше да обсъжда с Джен какво ще направят с парите. През шестте месеца на работа за конкурса тези разговори никога не бяха толкова реални и ярки, както сега. За десет минути Джен обиколи най-луксозните магазини, накупи маса неща и се пренесе от стаичката в апартамент, а Хенисън прескочи между супата и кюфтетата в Европа, пое си дъх от униженията и

мизерията и замисли нови творби, след които следваше да дойдат славата и осигуреният живот.

Когато възбудата спадна и разговорът влезе в не дотам бляскаво русло, скулпторът се огледа изморен. Това беше същата тясна стая с евтини мебели и сенките на нищетата по ъглите. Трябваше да се чака, да се чака.

Една мисъл, която Хенисън не искаше да признае дори пред себе си, го измъчваше въпреки волята му. Той погледна часовника си — беше почти седем — и стана.

— Джен, ще намина към ателието. Нали разбираш, това не е безпокойство, не е завист, не; аз съм напълно убеден в благополучния край на конкурса, но... но искам да видя все пак дали работата на Ледан е там. Интересува ме съвсем безкористно. Винаги е добре да се знае всичко, особено във важните случаи.

Джен вдигна съсредоточен поглед. Същата мисъл измъчваше и нея, но и тя като Хенисън я скри и едновременно издаде с бързия си отговор:

— Разбира се, мили. Би било странно да не се интересуваш от изкуството. Скоро ли ще се върнеш?

— Много скоро — рече Хенисън, облече си палтото и взе шапката. — И тъй, останаха ни към две седмици чакане, нали?

— Да, да — отвърна Джен не много уверено, макар и усмихната весело, приглади косата на мъжа си, измъкнала се изпод шапката, и добави: — Върви. Аз ще поشيا.

II

Ателието, предназначено за конкурсните творби, се намираше в Школата по живопис и скулптура и в този вечерен час там вече нямаше никого освен пазача Нурс, който отдавна и много добре познаваше Хенисън. Скулпторът влезе и каза:

— Моля ви, Нурс, отворете ми северното ъглово студио, искам да погледна още веднъж статуята си и да пооправя тук-таме. Е, как е — много ли докараха днес?

— Май всичко четиринайсет. — Нурс заби поглед в пода. — Виждате ли каква е работата... Само преди час дойде нареждане да не пускам никого, нали разбирате, утре ще се събере журито, искат всичко да бъде в ред.

— То се знае, то се знае — поде Хенисън, — но право да си кажа, много се вълнувам; нямам покой, докато не си видя моето още веднъж. Разберете ме като човек. Никому нищо няма да кажа и вие няма да кажете на никого, така че тази работа ще мине безнаказано. И... ето я и нея — сложете я на мястото ѝ в касата на „Грил-Рум“.

Той измъкна една златна монета, последната, която имаше, сложи я в нерешителната длан на пазача и стисна пръстите му с гореща ръка.

— Е да — рече Нурс, — много добре ви разбирам. Естествено, щом... Няма как, да вървим.

Нурс заведе Хенисън в тъмницата на надеждите, отвори вратата, светна, спря се на прага и огледа скептично студиото — високо студено помещение, в което, покрити със зелено сукно, на поставки се виждаха неподвижни същества от восък и глина с онази странна и преобразена жизненост, с каквато се отличават скулптурите. Двама души гледаха всичко това с различни очи. Нурс виждаше едни кукли, а у Хенисън оживяваха отново болката и душевният смут. Той откри своята фигура в редицата чужди, напрегнати изваяния и затърси с очи тази на Ледан.

Нурс излезе.

Хенисън направи няколко крачки и се спря пред малка бяла статуя, висока не повече от три фута. Мраморната работа на Ледан, която той позна веднага по чудната лекота и простота на линиите, стоеше между Пунковата и между жалкото размишление на честния, трудолюбив Пройс, представил една безизразна Юнона с щит и герба на града. Ледан също не беше блеснал с изобретателност. Всичко на всичко — замислена млада жена с небрежно падащ плащ, леко наведена, чертаеща с края на клонче по пясъка геометрична фигура. Свитите вежди на правилното, по женски силно лице излъчваха хладна и непоколебима увереност, а нетърпеливо надникнало изпод плаща стройно краче сякаш тупаше в такт с някаква мисъл.

Хенисън отстъпи назад с чувството, че се сгромолясва и същевременно извисява възторжено. „Ах! — рече той, намерил накрая мъжество да бъде само творец. — Да, това е изкуство. Все едно, че си уловил лъч. Как живее само. Как диша и размишлява.“

Тогава бавно, с мрачното въодушевление на ранен, който разглежда раната си и като лекар, и като болен, той се приближи към „Жената с книга“, която беше сътворил и й бе възложил всички надежди за спасение. Видя, че позата й е малко изкуствена. Вгледа се в наивните грешки, в зле прикритото старание, с което искаше да замени липсата на прецизно художествено виждане. Тя беше относително добра, но по същество лоша в сравнение с Ледановата. С мъка и тъга, в светлината на висшата справедливост, на която не изменяше никога, Хенисън призна неоспоримото право на Ледан да твори от мрамор, без да чака благосклонни жестове от Стерс.

За няколко минути Хенисън изживя втори живот, след което изводът и решението можеха да се изразят само по един, свойствен нему начин. Взе машината от камината и с три силни удара превърна работата си в парчета глина — без сълзи, без необуздан смях и истерика, тъй делово и просто, както се унищожават глупаво писмо.

— Тези удари — каза той на дотичалия Нурс — нанесох на себе си, тъй като унищожих само моето изделие. Ще трябва малко да почистите тука.

— Какво?! — извика Нурс. — Тази същата... тя е вашата... Аз пък ще ви кажа, че тя ми харесваше най-много. Какво ще правите сега?

— Какво ли? — повтори Хенисън. — Същото, но по-добре, за да оправдая похвалното ви мнение за мене. Слаба беше надеждата, че ще

направя това, ако я нямаше машата. Във всеки случай чудатият, брадатият, обременен с деца и талант Ледан може да бъде спокоен, защото на журито не остава друг избор.

ЗЕЛЕНАТА ЛАМПА

I

През зимата на 1920 година в Лондон, на ъгъла на Пикадили и съседната пресечка, се спряха двама добре облечени господа на средна възраст. Те току-що бяха излезли от един скъп ресторант. Там вечеряха, пиха вино и се забавляваха с артистките от театъра на Дрърилейн.

Сега вниманието им привлече един одърпан, към двадесет и пет годишен човек, който лежеше неподвижно, а около него бяха почнали да се трупат зяпачи.

— Стилтън! — каза с отвращение дебелият джентълмен на своя приятел, като го видя да се надвесва и да се вглежда в падналия. — Честна дума, не си струва човек да обръща голямо внимание на тази мърша. Или е пиян, или е умрял.

— Аз съм гладен... и съм жив — промърмори нещастникът и се понадигна да види Стилтън, който се бе замислил за нещо. — Бях припаднал!

— Раймер! — рече Стилтън. — Ето ни повод да си направим една шега. Хрумна ми нещо интересно. Омръзнаха ми обикновените развлечения, а хубавата шега е само една: да се правят от хората играчки.

Тези думи бяха казани тихо, така че лежащият, а сега подпрял се на оградата човек не ги чу.

Реймер, комуто всичко това беше безразлично, сви рамене презрително, сбогува се със Стилтън и тръгна към своя клуб да прекара нощта, а Стилтън — с одобрението на тълпата и помощта на полицаия качи безпризорния в един файтон.

Екипажът се отправи към една от гостилниците на Хай-стрийт.

Скитникът се казваше Джон Ив. Беше дошъл в Лондон от Ирландия да търси служба или работа. Ив беше сирак, възпитан в семейство на лесничей. Имаше само начално образование. Когато Ив стана на петнайсет години, настойникът му почина, по-големите деца на лесничея се пръснаха — кой в Америка, кой в Южен Уелс, кой в

Европа, — а Ив работи известно време при един фермер. После бе принуден да се поблъска като моряк, миньор, прислужник в гостилница, но на двацет и две години получи възпаление на белите дробове и когато излезе от болницата, реши да си опита късмета в Лондон. Но конкуренцията и безработицата скоро му дадоха да разбере, че не е толкова лесно да намери работа. Той спеше по парковете и кейовете, нагладува се, измършавя и беше вдигнат на крака, както видяхме от Стилтън, собственик на търговски складове в Сити.

На четиридесет години Стилтън беше изпитал всичко, което може да изпита за пари един ерген без грижи за храна и подслон. Състоянието му възлизаше на двацет милиона фунта. Това, което му хрумна да направи с Ив, беше абсолютна глупост, но той се гордееше много с идеята си, тъй като имаше слабост да се смята за човек с голямо въображение и хитра фантазия.

Когато Ив пийна вино, наяде се добре и разказа историята си, Стилтън заяви:

— Искам да ви направя едно предложение, от което веднага ще ви светнат очите. Слушайте: ще ви дам десет фунта при условие, че още утре ще наемете стая на някоя от централните улици, на втория етаж, с прозорци към улицата. Всяка вечер, точно от 5 часа следобед до полунощ, на перваза на единия прозорец — винаги на един и същ — трябва да има запалена лампа със зелен абажур. Във времето, през което тя ще гори, от пет до дванайсет, вие няма да излизате от къщи, няма да приемате никого и с никого няма да разговаряте. С една дума, проста работа, и ако се съгласите да направите това, аз ще ви изпращам всеки месец по десет фунта. Името си няма да ви кажа.

— Ако не се шегувате — отвърна Ив, страшно смаян от предложението, — аз съм съгласен да забравя и собственото си име. Но кажете, моля ви, колко ще трае това мое благоденствие?

— Не се знае. Може една година, може цял живот.

— Още по-добре. Но за какво, ако смея да попитам, ви е потрябвала тази зелена илюминация?

— Тайна — отговори Стилтън. — Важна тайна! Лампата ще бъде сигнал за хора и дела, за които вие никога нищо няма да узнаете.

— Разбирам. Тоест нищо не разбирам. Добре; дайте парата и знайте, че утре на адреса, който ще ви съобщя, Джон Ив ще осветява

прозореца с лампа!

Така бе сключена тази странна сделка, след което скитникът и милионерът се разделиха, напълно доволни един от друг.

На сбогуване Стилтън каза:

— Напишете до поискване следното: „3–33–6“. Имайте пред вид, че неизвестно кога — след месец, може би след година — просто съвсем неочаквано ще ви посетят хора, които ще ви направят заможен човек. Защо и как — нямам право да обясня. Но това ще стане...

— Дявол да го вземе! — промърмори Ив; той гледаше след файтона, който откарваше Стилтън, и мачкаше замислено десетфунтовата банкнота. — Или този се е побъркал, или аз съм голям късметлия! Да ми наобещае такива блажени неща само за това, че ще горя половин кило газ на ден!

На следващата вечер един прозорец на втория етаж в мрачна къща на Ривър-стрийт 52 грееше с мека зелена светлина. Лампата беше сложена до самата рамка.

Двама минувачи гледаха известно време зеления прозорец от отсрещния тротоар; после Стилтън каза:

— И така, скъпи ми Раймер, винаги, когато ви е скучно, идвайте тука и се усмихвайте. Там, зад онзи прозорец, седи глупак. Глупак, купен евтино, на изплащане, безсрочно. Той ще се пропие от скука или ще се побърка... но ще чака, без сам да знае какво. Ето го и него!

И наистина една тъмна фигура, опряла чело в стъклото, гледаше към полуосветената улица, сякаш питаше: „Кой е там? Какво да чакам? Кой ще дойде?“

— Но и вие сте глупак, скъпи мой — каза Раймер, хвана под ръка приятеля си и го задърпа към колата. — Какво ѝ е веселото на тая шега?

— Да направиш играчка... играчка от живия човек — отвърна Стилтън, — няма по-сладко нещо от това!

II

През 1928 година болницата за бедни в един от крайните лондонски квартали се огласи от нечовешки вопли: крещеше от страшни болки току-що докараният старец — мръсен, парцалив човек с изпито лице. Беше си счупил крака, препъвайки се на черната стълба в един мрачен вертеп.

Закараха пострадалия в хирургията. Случаят се оказа сериозен, понеже сложното счупване на костта бе предизвикало скъсване на кръвоносните съдове.

Хирургът, надвесен над нещастника, видя започналия възпалителен процес и реши, че трябва да му се направи операция. Тя беше извършена веднага, а замаяният старец — сложен да легне, така че скоро заспа, а когато се събуди, видя пред себе си същия хирург, който му бе отрязал десния крак.

— Ето, значи, как трябваше да се срещнем! — каза лекарят, висок сериозен мъж със скръбни очи. — Можете ли да ме познаете, мистър Стилтън? Аз съм Джон Ив, на когото вие поръчахте да дежури всеки ден до зелената лампа. Познах ви още щом ви видях.

— Хиляда дяволи! — проговори Стилтън и се взря. — Какво се е случило? Възможно ли е това?

— Да! Кажете ми какво промени тъй рязко живота ви?

— Аз се разорих... няколко големи загуби... паника на борсата... Три години вече мизерувам. А вие? Вие?

— Палих лампата няколко години — усмихна се Ив — и отначало от скука, а после вече с интерес започнах да чета всичко, което ми попаднеше. Веднъж отворих старата анатомия на етажерката в стаята, в която живеех, и останах поразен. Пред мене се разкри увлекателното царство на човешкия организъм и тайните му. Седях цяла нощ като пиян над тази книга, а сутринта отидох в библиотеката и попитах: „Какво трябва да се научи, за да стане човек лекар?“ Отговориха ми насмешливо: „Изучете математиката, геометрията, ботаниката, зоологията, морфологията, биологията, фармакологията,

латинския и така нататък.“ Но аз бях упорит и си записах всичко, за да го запомня.

По това време вече втора година палех зелената лампа и веднъж, като се връщах вечерта (вече не смятах за нужно да седя безсмислено в къщи по седем часа, както отначало), видях един човек с цилиндър, който гледаше моя зелен прозорец с досада или с презрение. „Ив е класически глупак — промърмори този човек, без да ме забележи. — Чака обещаните чудеса... да, той поне живее с надежда, а аз... аз съм почти разорен!“ Това бяхте вие. И добавихте: „Глупава шега. Не си струваше парите.“

Аз бях купил вече достатъчно книги, за да уча, да уча и да уча, без да се интересувам от нищо. Тогава на улицата насмалко щях да ви ударя, но си спомних, че благодарение на вашата издевателска щедрост мога да стана образован човек...

— А после? — попита тихо Стилтън.

— После ли? Добре. Ако желанието е силно, изпълнението му не ще се забави. В същата къща живееше един студент, който се зае с мен и ми помогна след година — година и половина да се явя на приемни изпити в медицинския колеж. Както виждате, аз излязох способен човек...

Настъпи мълчание.

— Отдавна не съм минавал под вашия прозорец — проговори Стилтън, потресен от разказа на Ив. — Отдавна, много отдавна... Но сега ми се струва, че там все още гори зелената лампа... лампата, разкъсваща нощния мрак. Извинете ме.

Ив извади часовника си.

— Десет часът. Време е да спите — рече той. — Вероятно след три седмици ще можете да излезете от болницата. Тогава ми се обадете — може би ще ви дам работа в нашата амбулатория — да записвате приходящите болни. А когато слизате в тъмното по стълбите, палете... поне клечка кибрит.

ПРИЛОЖЕНИЯ

АЛЕКСАНДЪР ГРИН — ЖИВОТ В ДАТИ

1880

— 23 август в град Слободской, Вятска губерния, в семейството на „вечния“ заточеник Степан Гринеvски, поляк по произход, участник в полското въстание против самодържавието през 1863 г., се ражда Александър.

1896

— Вятка. Завършва училище, заминава за Одеса, за да отиде с кораб „някъде в Индия, на река Ганг“ да рисува.

1896–1902

— Пътува с кораби, вижда за пръв път Крим, Кавказ, Александрия. Работи като докер, писар, златотърсач, матрос бояджия и др. из цяла Русия.

1902

— Попада в Пенза, в 213-и Оровайски резервен пехотен баталион. Свързва се с есерите, които му помагат да избяга.

1903

— 11 ноември: арестуван при поредното си бягство в Севастопол.

1905

— 20 октомври: амнистиран.

1906

— май: заточен в Туринск, Тоболска губерния.

— юни: бяга, живее в Петербург с фалшив паспорт, доставен от баща му.

— лятото написва първия си разказ „Заслугата на редник Пантелеев“, издаден с подпис А. С. Г. в агитброшура за войниците от наказателните баталиони. Целият тираж е изгорен от полицията. През 1960 г. се намира един екземпляр в материалите на „Отдела за вещественни доказателства“ на Московската жандармерия.

— декември: написва разказа „Слонът и Москва“, ненапечатан. Ръкописът е загубен.

— публикува първия си разказ „За Италия“ с подпис А. М. във в-к „Биржевые ведомости“.

1908

— публикува разказа „Портокали“ с подпис А. С. Грин. До края на живота си издава само с този подпис.

— издава първата си книга разкази „Шапка-невидимка“ с тематика из живота на есерите.

— започва дружбата му с Ал. Куприн, която продължава до емигрирането на Куприн.

1910–1912

— 15 май: отново е заточен в Архангелска губерния.

1912

— заселва се в Петербург.

1913

— в издателство „Прометей“ излиза сборник разкази в три тома.

1916

— ражда се замисълът на „Кораб с алени платна“.

1918–1920

— в периода на гражданската война воюва като свързочник в Червената армия.

1921–1923

— работи над романа „Блестящият свят“.

1924

— заселва се в кримския пристанищен град Феодосия.

1925

— печата романа „Златната верига“ в списание „Новы мир“, бр. 8–11.

1925–1928

— работи над романа „Бягаща по вълните“. Запазени са 6 варианта на началото, а са били повече от 40.

1930

— заселва се в Стари Крим. Излиза романът „Път за никъде“. Започва работа над „Автобиографична повест“.

1932

— 8 юли, Стари Крим: умира Александър Грин.

ИЗ „АВТОБИОГРАФИЧНА ПОВЕСТ“

Стараех се, където мога, да науча повече за морето, за морската служба. Интересуваха ме впечатления от далечните страни, от бури и битки с пирати. През пролетта на 1895 година видях в един горещ ден на пристанището дълга талига; на нея в небрежна поза, затрупани с куфари, седяха двама ученици за щурмани с бели матроски униформи. Върху лентата на единия пишеше „Очаков“, върху другата — „Севастопол“. Загорелите безгрижни лица на юношите, които люпеха семки, привличаха вниманието на минувачите. Аз спрях и гледах като омагьосан гостите от прекрасния, тайнствен за мене свят.

* * *

Когато се здрачи, нахлупих широкополата си шапка и слязох по знаменитата „Стълба на Дюк“ на пристанището, в обвевания с аромата на море, въглища и нефт полумрак. Вълнувах се и тръпнех, сякаш отивах на любовна среща. Вдишвах очарованието на морето, пълно с чудеса на всяка крачка, но всичко, което ме обкръжаваше, ме подтискаше с грандиозната си живописна завършеност; в нея аз се чувствавах непотребен — чужд.

* * *

Имаше такъв случай, когато „едва“ не постъпих на огромния бял газовоз „Блясък“, който тръгваше през Ламанша за Петербург. Той загина в Ламанша — от буря или пожар, не помня. Аз ги молих да ме вземат поне като въглищар и старши механикът се трогна от моите сълзи, но пък нямах разрешение от баща си да пътувам в чужбина. И все пак механикът обеща да уреди работата и аз отидох обнадежден на другия ден преди отплаването, но уви — бях закъснял с един час: току-що бяха наели въглищар. Така останах жив.

Ето и друг случай като този. В Практическото пристанище стоя дълго забележително красивата яхта „Вега“ — голям океански кораб с ламперии от махагон и орех и снежнобели ютени възета. Капитанът ѝ също обеща да ме вземе като моряк, макар отначало без заплата, но след като ходих два-три дни на „Вега“, научих в края на краищата, че са наели истински матрос. Видях го — спокоен, скучен, сив: работник, но не и моряк и пътешественик по душа. Завиждах на този човек силно и мъчително.

* * *

Морската болест ме плашеше ужасно. Не знаех ще страдам ли от нея, или не. Матросите подигравателно, изглежда, ме съветваха да ям калта от котвата — помагало.

Неведнъж съм споменава за насмешките и издевателствата. Освен че на параходите съществува този вид спорт спрямо новациите, това навярно се дължеше и на моето вътрешно отличие от моряците. Аз бях вечно погълнат от собствените си представи за морския живот — за същия, който сега живеех реално. Бях наивен, слабо познавах хората, не умеех да живея така, както живееха останалите, бях несръчен, слабоват, несъобразителен... Ако от разсеяност слагах баретата си на масата в кубрика, тя отхвърчаше в ъгъла: не е редно да се оставя на масата. Когато чистехме „медта“, тоест медните части на кораба — парпети, решетки на люкове, брави, боцманът ме караше да лъскам до безкрайност, макар че медта просто вече гореше, както се казва. „С костта чисти, Гриневски“ — казваше той. „Как с костта?“ — учудвах се глупаво аз. „Така търкай, че месото на ръцете ти да се смъкне до костите.“

* * *

Босяците се делеяха на четири групи: административно изпратени със свидетелства, заклетии пияници, скитници по природа и просто общи работници. „Административните“ работеха рядко, повече се занимаваха със „стрелба“. За да „стреля“ по улиците, стрелецът почти

винаги се зареждаше с водка, ясно защо: пиян той действуваше по-смело, не се стесняваше, измисляше и говореше свързано, лъжеше интересно или просто търпеливо и нагло жертвата, докато не изкрънка някой грош. Стрелците имаха адреси на състоятелни милостиви хора; на тези адреси те изпращаха трогателни писма, почти винаги със забележката „пострадал за убежденията си“. Образци от тези писма се раздаваха от ръка на ръка. Преписваха се, като на притежателя се плащаше. Ето началото на едно такова писмо, което съм запомнил случайно: „Милостиви благодетелю, господин Иван Петрович! В тежкия ми живот, гонен от враговете за последваната истина...“ и т.н. Накрая неизменно се добавяше: „Благодаря предварително — еди-кой си“.

* * *

Моето нещастие се състоеше в това, че не умеех „да стрелям“ — да прося по улиците. Обръщанията ми към минувачите бяха неубедителни, защото скованият ми от срам език продумваше само баналности като „три дена не съм ял“ или „току-що излязох от болницата“.

Често чувах отговор, който ме възмущаваше: „Такъв здрав и млад! Срамно е да просиш, трябва да работиш!“

— Ами че дайте ми я тая работа! — припряно и искрено отвръщах аз. — Ще се хвана за каквото искате.

Тогави моралистът промърморваше несвързано: „Трябва да се търси, търси!“ и бързаше да се отдалечи.

Веднъж един сериозен млад моряк, от когото „стрелях“, ми даде три копейки, а после изведнъж ме заведе в някаква гостилница, поръча ми толкова ядене, колкото можех да изям; гледаше как лапам, след което си отиде, на благодарностите ми отвърна: „Сам зная, всичко се случва.“

* * *

Сега ще кажа за Васка Нещастника, напълно пропаднала личност. Кръгломуцуност босък, винаги треперещ от махмурлук, не работеше никога и „стреляше“ единствено водка и за водка. Беше непрекъснато пиян, лицето му — почти черно, по-точно тъмновиолетово, дрипав до невъзможност и бос естествено. Той се мъкнеше по кръчмите, изпросваше си по чашка от пиещите, „стреляше“ дори от минавачите. За бутилка водка се съгласяваше да го бият с пръчка на голо по корема — три пъти с всичка сила. За такава бутилка, който искаше, можеше да счупи цяло гърне о главата му.

* * *

Никога не съм могъл да се ориентирам добре. Затова, когато работех като дървар и отивах към участъка само на три версти от гората, почти винаги се обърквах — и в двете посоки, макар че по пътеките и опожарените места пътят беше много лесен. Вероятно на тази бездарност дължа и една моя среща с мечка, от чието сумтене зад гърба ми се отървах само благодарение на това, че последвах съвета на дърваря Иля да се престоря на зает с работа и да не обръщам на Михайло никакво внимание. От уплаха се набутах в гъсталака, а след мене със слабо ръмжене затърча същият този Михайло. След като преодолях естествената паника, застанах до един дебел кедър и го задялках с брадвата. Мечокът стоя дълго зад мене, сумтя и пръхтя, но не ме докосна, после бавно обиколи дървото и видял, че аз наистина работя, обърна с лапата си един гнил пън. Внезапно за мое облекчение се чуха гласовете на дърварите от съседния участък и мечката избяга, а аз седях дълго след това там, пушех махорка и не смеех да мръдна; после дърварите ме изпратиха до пътеката.

* * *

Моята военна служба протече под знака на непрекъснат и неистов бунт против насието... При най-малкия опит да ме накарат да чистя ботушите на фелдфебела или да посипвам с дървени стърготини пода на казармата (доста чист впрочем), или да бъда

дневален, без да е дошъл редът ми, аз вдигах такива скандали, че неведнъж се поставяше въпросът да ме накажат дисциплинарно...

Издание:

Автор: Александър Грин

Заглавие: Акварел

Преводач: Силвия Борисова; Мария Хаджиева; Елка Хаджиева

Година на превод: 1978

Език, от който е преведено: руски

Издание: първо

Издател: ДИ „Народна култура“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1978

Тип: сборник; разказ

Националност: руска

Печатница: ДПК „Димитър Благоев“ — София, ул. „Ракитин“ №

2

Излязла от печат: ноември 1978

Редактор: Стефка Цветкова

Художествен редактор: Ясен Васев

Технически редактор: Радка Пеловска

Художник: Симеон Венев

Коректор: Грета Петрова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/14617>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.